Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/lahistoriadevalt01metg

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

14429
Porter
100 pts

HISTORIES D'ALTRE TEMPS

I

HISTORIES
D'ALTRE TEMPS

TEXTES CATALANS ANTICHS

Triats entre les produccions de caràcter novelesch escrites en nostra llengua o en ella traduhides durant els segles XIV a XVII

I

BARCELONA
M. CM. X

LA HISTORIA DE

VALTER E GRISELDA

arromançada per Bernat Metge

Seguida de les de

LA FILLA DEL REY D'HUNGRIA

FRONDINO E BRISONA

y

PARIS E VIANA

Textes originals autèntichs
publicats en vista dels
manuscrits y edi-
cions primi-
tives

BARCELONA
M. CM. X

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
JUL 9 1986
Toronto, Ontario

NOTICIA PRELIMINAR

No tan solament avença la nostra literatura contempo-
» rania en el sentit de produhir obres vives, filles
» de la nostra època y reveladores de l'estat present de la
» nostra ànima, sinó que ademés mostra de día en día un
» major afany de lligar aquest present ab el nostre passat
» literari esplendorós. Y ja era hora de que giressim els
» ulls enrera, pera procurar a la novella brotada sava abun-
» dant y sanitosa, cercant les antigues arrels de l'arbre de
» l'Idioma Patri pera endinsar-nos fins els més amagats re-
» plechs de l'ànima de la nostra terra, la qual ens guarda
» tresors que un llarch oblit ens havía acabat per fer des-
» coneixer.

» Heus-aquí per què creyèm que la tasca de treure a la
» llum els vells textes catalans es una obra de vera utilitat
» y un trevall que no cal ja retardar gayre, ara que la Llen-
» gua Catalana Moderna està a punt de servir-se profitosa-
» ment de ses antigues riqueses, restaurant de son patri-
» moni tot allò que la evolució del pensament humà no hagi
» fet pas anacrònich. Val a dir, emperò, que sempre se n'ha
» feta de feyna en aytal sentit; mes ha estat poca certament,

» y encara, si bé's mira, sense influencia directa sobre'l nos-
» tre poble. Els textes vells que s'han vingut estampant
» modernament ho han estat a intenció del sabi, de l'eru-
» dit, del bibliòfil; això es, del convençut. Historiayres y
» filòlechs han pogut aprofitar-se bé de les ensenyances con-
» tengudes en aquells monuments; erudits y curiosos han
» pogut fruhir les belleses que tanquen; emperò, el comú
» de les gents, quasibé la major part dels qui's dediquen al
» conreu de la Literatura, no han pogut servir-se d'ells,
» unes vegades per la escassa circulació dels exemplars tirats,
» y sovint pel cost necessariament pujat d'aytals limitades
» edicions. »

Ab aquests termes meteixos anunciavem, ara fa quatre anys, al públich català'ls nostres propòsits al publicar el primer volúm de la colecció d'HISTORIES D'ALTRE TEMPS que ara'ns veyèm en la necessitat de reeditar. Ben poca cosa hauríem d'afegir a lo dit si'l nostre criteri, més format després d'aquest temps, no hagués vingut a modificar algún xich els procediments que aleshores practicarem.

En efecte: al imprimir, en 1905, els textes de les tres noveletes VALTER Y GRISELDA, LA FILLA DEL REY D'HONGRÍA y PARIS Y VIANA (1) creguerem útil fer-hi intervenir un nostre trevall d'interpretació (diguem-ne modernisació) dels textes antichs catalans, a fí de millor vulgarisar-los. Avuy estèm persuadits de que, tractant-se del català, aquesta feyna es del tot innecessaria: y ja està dit que, si no es necessaria, tant-se-val considerar-la pertorbadora, perque si no serveix de res als no iniciats, es en cambi mal vista, y ab

(1) *Histories d'altre temps: Textes catalans antichs transcrits en ortografía moderna y precedits d'una noticia preliminar;* Barcelona, Publicació «Joventut», MCMV.

rahó, pels iniciats, entre'ls quals molts podríen oposar, ab una autoritat desconcertant pera nosaltres, infinides rectificacions a la manera com hauríem aplicat el nostre criteri de reformadors.

A fí de comptes, hem degut reconeixer, ja fa temps, que els textes antichs, si han d'esser tinguts com a materials d'estudi, convenen millor a n'aquest fí quan se reproduheixen documentalment, sense alterar la llur autenticitat. En bona hora podrèm dedicar-nos a n'aquest trevall d'interpretació, de comentari, de minuciosa crítica, quan tinguèm dels antichs textes catalans bones edicions diplomàtiques, això es, reproduccions qui tinguin lloch dels documents (manuscrits y edicions primitives). Quan se té això ja's pot alterar el text ab qualsevol pretext més o menys ben intencionat; car aquells a qui interessi anar a beure directament de la font ja saben prescindir d'aquestes interpretacions, per encertades que síen desde determinats punts de vista, y's reporten a les edicions series, documentades, les úniques qui a determinats estudis poden convenir.

Contentem-nos, donchs, en aquestes nostres edicions populars, de reproduhir els textes, en la millor forma, això sí, que'ls documents de que disposèm ens ho permetin; y entengui-s que'l preu mòdich d'aquests llibres pot esser ja suficient estímul pera que'ls qui vulguin fer-se coneixedors de la nostra antiga literatura trobin de moment tot lo que a llurs bons propòsits pugui convenir.

Y ara passèm a tractar dels textes qui formen aquest volúm novament editat, utilisant pera'l cas quasi tot lo que ja escriguerem a propòsit d'ells en la esmentada edició.

HISTORIA DE VALTER E GRISELDA

Aquesta llegenda, els orígens de la qual han volgut alguns reconeixer en una faula india continguda dins el *Mahabrata*, se'ns presenta per primera vegada en sa forma definitiva dins el *Decameron* de Johan Boccacci, hont constituheix la *novella X* de la darrera *giornata*.

La historia de Griselda apareix en la obra italiana exposada en termes qui difereixen ben poch d'aquests en que'l nostre Bernat Metge'ns la donà trelladada al català. Ab la circumstancia de que aquesta traducció no fou feta sobre el text italià de Boccacci, sinó sobre una traducció llatina que Petrarca feu de la susdita *novella*.

Molts anys després, en Carles Perrault s'encarregà de tornar a son primitiu idioma'l conte de la Marquesa de Saluça, o sia la *Griséldis*, constituhint una narració en vers d'estil bon xich artificiós, conformement al gust de la època, y en la qual està l'acadèmich francès ben lluny encara del camí de la immortalitat que'ls *Contes de fades* havíen d'obrir-li més endavant y que dèu enterament a n'ells.

Una traducció castellana, feta probablement sobre'l text del *Decameron*, fou intercalada per Joan de Timoneda en son *Patrañuelo* (vegi-s *Patraña segunda*); aquest llibre fou imprès per primera vegada en 1576, a Alcalà de Henares, y'l lector curiós podrà consultar fàcilment aquesta versió de *Grisélida* per figurar reproduhida la obra del llibrer-literat valencià en el volúm III de la colecció Rivadeneyra.

Tocant a la traducció catalana, degué esser feta pel secretari del rey En Joan d'Aragó, alguns anys abans de la composició de son famós *Somni*, per quant en el quart llibre d'aquest hi ha una referencia qui diu així: « ... La pa-

» ciencia, fortitut y amor conjugal de Griselda, la historia » de la qual fo per mi de llatí en nostre vulgar transportada, » callaré, car tant es notoria, que ja la reciten per enga- » nar les nits les velles com filen, en hivern, entorn del » foch » (1).

El text català de VALTER E GRISELDA fou estampat per en Mariàn Aguiló l'any 1883, segons un manuscrit en poder de dit senyor y altre de la Biblioteca Provincial. Anys després, n'Antoni Bulbena'l va reproduhir a continuació del *Somni*, en la edició que d'aquest feu fer (Barcelona, 1891).

Encara més endavant (1895) el meteix senyor Bulbena donà una versió en forma de romanç de la HISTORIA DE GRISELDA, en un plech en 4.t, de vuyt planes, qu'estampà en Fidel Giró.

HISTORIA DE LA FILLA DEL REY D'HUNGRÍA

La historia de la donzella sense mans cau de ple dintre'l domini de la llegenda o tradició popular, y són molt diverses les versions que d'ella se'n coneixen, en diferentes llengües y ab noms també diferents. Hi ha en francès el *Roman de la Manekine*, de Felip de Reims (segle XIII.è), y en italià la *Istoria de la Regina Oliva*, de la qual se'n publicaren diverses edicions a les darreríes del segle XV.è y començament del XVI.è

En català's coneix una versió d'aquesta llegenda, en la qual, essent en sustancia l'argument meteix de la HISTORIA DE LA FILLA DEL REY D'HUNGRÍA, hi manca l'incident essencial de les mans tallades. El títol es el següent: *La*

(1) *Histories d'altre temps*, volúm II (1907), pàgina 97.

historia de la fil'a de l'Emperador Contastí; figurant aquest text en un manuscrit català de finals del segle XV.è que, provinent de la Colombina de Sevilla, posseheix desde 1885 la Biblioteca Nacional de París (1).

Per tot Catalunya es viva encara la llegenda de *Santa Lena*, els principals incidents de la qual són els meteixos de la HISTORIA DE LA FILLA DEL REY D'HUNGRÍA. En la revista *Catalunya* del novembre de 1903 (pàgina 459) s'hi pot veure aquesta versió popular, recullida a Olot y fidelment transcrita per la folk-lorista senyoreta Sara Llorens y Carreras (2).

Y no acabarèm la part documental d'aquesta ressenya sense fer notar que la situació inicial de la llegenda de que tractèm fou destrament aprofitada per Perrault en sa rondalla titulada *Peau d'Ane;* si bé'ls incidents que'n feu derivar foren del tot uns altres, com pera un conte de fades convenía.

Referint-nos a la versió que publiquèm ara en el present volúm, hem de dir que són dos els documents catalans qui la contenen, els quals són essencialment iguals, sense que revelin emperò que l'un sía copiat de l'altre; tals discrepancies hi han en els redactats respectius. Aquests documents són:

El còdiç del monestir de Sant Cugat del Vallès titulat *Miscellanea ascetica,* el qual se conserva actualment en l'Arxiu General de la Corona d'Aragó. Aquest text fou publicat en 1857 per en Pròsper de Bofarull, dintre'l volúm XIII de la *Colección de Documentos inéditos,* pàgines 53 a 79. En

(1) Vegi-s *Histories d'altre temps,* volúm VII.

(2) També's troba en l'aplech titulat *La Rondalla del dijous,* volúm II (1909), pàgina 241.

Bofarull atribuheix la lletra d'aquest manuscrit a l'ultim terç del segle XIV.è (1).

Un altre còdiç, de mitjans del segle XIV.è, existeix a Mallorca y es proprietat de la Biblioteca Provincial de Palma, el qual conté la *Invencio del cors de Sant Antoni Abad* y la ISTORIA DE LA FIYLA DEL REY D UNGRIA. Una y altra foren publicades en 1873 per en Bartomeu Muntaner.

Probablement tenint a la vista abdúes versions, en Bulbena publicà en 1902, formant part de son *Llegendari català,* aquesta HISTORIA DE LA FILLA DEL REY D'HUNGRÍA; la nova versió no s'avé ni ab l'un ni ab l'altre dels textes originals, y així més aviat ho estimèm com un *arreglo* fet ab l'objecte de millorar la forma literaria de la narració.

Ja en 1901, el meteix compilador del *Llegendari català* havía donat forma de romanç a LA FILLA DEL REY D'HUNGRÍA, publicant-la així en un plech de vuyt pàgines, sense nom d'impressor.

Nosaltres, al publicar ara aquí aquest text, ens hem decidit per la versió original mallorquina, indubtablement més correcta que l'altra desde'l punt de vista literari, servintnos de la composició feta pera'l *Novelari català dels segles XIV a XVIII,* hont podràn veure-s abdúes redaccions publicades la una a seguit de l'altra.

HISTORIA DE FRONDINO E BRISONA

L'insigne Menéndez y Pelayo (2) diu d'aquesta noveleta qu'es « *más provenzal que catalana, y al parecer traducida*

(1) L'editor també senyala la existencia de la llegenda en altre còdiç procedent del Mònestir de Ripoll.

(2) *Orígenes de la Novela,* volúm I, pàgina ccxlviij.

» *del francés á fines del sig'o XIV ó principios del XV* ». Sense disentir de tan autorisada opinió, ens hem de permetre fer notar que si, en efecte, la part narrativa, en vers, d'aquesta noveleta presenta un llenguatge plenament d'acort ab la tradició provençal vigent pera la poesía entre'ls catalans meteixos quan ja la prosa catalana s'era deslligada per complert dels preceptes de les *Lleys d'amors*, no pot dubtar-se de que l'autor (o traductor) de la narració fou un català, si'ns fixèm en la part epistolar de la meteixa, que pera res utilisa, ni en el llenguatge ni en la composició, cap element que no sigui ben propri de la nostra literatura. Es el meteix cas que ocorre en un autor tan personal com en Bernat Metge, de qui's coneixen obres en prosa y obres en vers: si aquelles són mostra la més clàssica de la nostra literatura catalana, les obres en vers d'en Metge estàn concebudes dintre'ls cànons estatuhits per la literatura provençal, única fórmula acceptada en aquells temps quan de poesía's tractava. Hem de creure, donchs, que'l traductor de FRONDINO E BRISONA fou un català, encara que, pels versos de la narració utilisés un llenguatge evidentment més provençal que català. Y dihèm traductor perque'ns sembla indubtable proba de que la noveleta fou originariament francesa, el fet de trobar-s'hi incloses « algunes can» çons en francès ».

Sía lo que's vulgui, la HISTORIA DE FRONDINO E BRISONA qu'hem cregut oportú fer entrar en aquest primer volúm reeditat de les *Histories d'altre temps* té un gran interès literari: com a novela sentimental, per revelar la influencia marcadíssima de la literatura italiana (tant, que alguns passatges de la darrera carta de Brisona a Frondino podríen esser atribuhits a la propria desconsolada *Fiameta)* y, com a narració poètica, per servir-se dels procedi-

ments en us dins la escola provençal, emmatllevant al francès propriament tal, o llengua d'oil, aquells elements (les cançons) qui han servit pera atribuhir a la narració tota un primer estat o redacció en llengua francesa.

Afegirèm, pera acabar, que'l primer editor de FRONDINO E BRISONA fou M. Paul Meyer, qui, abans que ningú, feu coneixer aquesta obra en la revista *Romania* (1901, volúm XX, pàgina 599) a la vegada que'ls demés materials qui formen el manuscrit número 487 *(fonds espagnol)* de la Biblioteca Nacional de París.

Ara de poch l'hem impresa nosaltres per segona vegada en el *Novelari* de la Nova Biblioteca Catalana en curs de publicació; y es aquest text meteix, establert en presencia del manuscrit original, el que a continuació donèm.

PARIS E VIANA

Se tracta aquí propriament d'un llibre *de cavalleríes*, y com a tal el classificà en Pascual Gayangos en son estudi posat al començament del volúm XL de la Colecció Rivadeneyra.

Segons el senyor Menéndez y Pelayo degué existir-ne d'aquesta *Historia* una primitiva versió poètica. L'origen del llibre, segons el meteix senyor, es provençal, havent-se traduhit al francès y d'aquest al castellà; en quant al text català li sembla independent del castellà, del qual n'existeixen també fragments d'una redacció aljamiada (1).

(1) Transcrits per n'Eduart Saavedra y publicats en la *Revista Histórica*, de Barcelona (1876, vol. III, pàg. 33), difereixen molt del text castellà imprès a Burgos.

Valter e

La primera edició francesa del PARIS fou feta a Anvers en 1487; la primera edició catalana, probablement a Barcelona, en 1493 o 1494; la castellana es de Burgos y del 1524.

Fins ara fa poch en que'l doctor Robert Kaltenbacher ha publicat en alemany un completissim estudi titulat *Die altfranzösische Roman Paris et Vienne* (Erlangen, 1904) no han pogut esser resolts en definitiva alguns dubtes que la bibliografía de la famosa novela ofería, per rahó de la gran escassedat de les edicions primitives, les qual no havíen pogut esser comprobades.

Havent reunit el doctor Kaltenbacher en son llibre'ls textes francès, català y castellà, poden remarcar-se fàcilment les particularitats qui segueixen: En primer lloch, el text francès que publica'l doctor Kaltenbacher ab el coteig de cinch versions manuscrites presenta un desenrotllament literari considerable, contrariament al català y al castellà. Aquests dos, comparats ab el primer, venen a esser com un *compendi* de la novela.

Ademés d'això, les versions catalana y castellana's diferencíen de la francesa en detalls ben significatius. El bisbe amich de Paris qu'en el text francès es dit de Sant Vicens, en els textes català y castellà's diu de Sant Llorens (vèginse les pàgines 86, 88, 93, etc.). Així meteix, el criat de Paris qui mor ofegat al probar de passar el riu (pàgines 105 y 106), en el text francès s'anomena Olivier, y Jordi en el nostre y en el castellà. Ab la particularitat de que aquest text darrer conserva la forma catalana del nom, enlloch de la forma *Jorge* qui fóra propria de l'idioma castellà.

En cambi el text castellà ofereix discrepancies respecte'l nostre qui excluuhen la suposició d'esser traduhit aquell d'aquest. La mare de Viana qui té'l meteix nom de sa filla en la versió catalana, es nomenada Diana en el text caste-

llà, lo qual es d'acort ab el text francès. Emperò cal notar aquesta altra circumstancia, la de que'ls cavallers qui prenen part en el torneig y'ls noms dels quals se detallen (pàgina 86), essent set en el nostre text y sis no més en el castellà, no apareixen determinats pel nombre ni pels noms en la versió francesa.

En resúm, cal admetre la existencia d'una versió primitiva de la HISTORIA DE PARIS E VIANA, la qual deuría servir a Pierre de la Cypede pera escriure la novela francesa. Ara bé, en el text francès d'aquest autor s'hi troben les següents declaracions qu'ell fa : « *Pluseurs aultres livres ay* » *je veu, mes entre les aultres j'ay tenu ung livre, escript* » *en langaige prouvensal, qui fut extraist d'ung aultre li-* » *vre, escript en langaige cathalain. Auquel livre se conte-* » *noit la vie d'ung baron, qui s'appelloit messire Godeffroy* » *de Lanson, qui estoit dauphin de Vienne. Et eust une filhe,* » *que l'om appelloit Vienne, laquelle estoit non pareilhe de* » *beaulte. Et comme ung chivalier, qui s'appelloit Paris...,* » Y cap a la fí del prefaci : « *Et s'il vous plaist savoir qui jé* » *suis: de Saint Piere j'ay prins le non, de la Cipede pour* » *sournon.* » El doctor Kaltenbacher se decanta també en favor de l'origen català de la novela. La versió catalana y la castellana qui'ns han pervingut impreses, poden esser anteriors a la versió francesa, y fetes directament de la provençal o de la catalana original.

R. MIQUEL Y PLANAS

Barcelona, janer de 1910

BIBLIOGRAFIA

DE LES EDICIONS CATALANES

DE LES OBRES QUE'S PUBLIQUEN EN EL PRESENT VOLÚM

Valter e Griselda

1) « Historia de Valter e de la pacient Griselda escrita en llatí per Francesch Petrarca: e arromançada per Bernat Metge. — Estampada en Barcelona per n'Evarist Ullastres en l'any M.DCCC. lxxxiij. »

Fascicle de XVI fulls, fet estampar en lletra gòtica per en M. Aguiló y Fuster, Mestre en Gay Saber.

2) « Lo sompni den Bernat Metge. Ab gran diligencia revist e ordenat. Afegida novament la Historia de Valter e de la pacient Griselda per lo mateix Bernat Metge arromançada. — Barcelona. Estampa de Francisco Altés. M.DCCC.XCI. »

Petit volúm de 264 pàgines, fet estampar per (A. Bulbena y Tussell).

3) Vegi-s la « Edició colectiva ».

4) « Les obres d'en Bernat Metge: Lo Llibre de mals amonestaments; lo Llibre de Fortuna y Prudencia; la Historia de Valter y Griselda; y Lo Somni, hont se tracta de la inmortalitat de l'ànima, de la sobtosa mort del rey En Johan, de coses infernals y de costumes de homens y de

fembres. — Textes autèntichs, publicats en vista de tots els Manuscrits coneguts, per R. Miquel y Planas. — Barcelona, M cm.x. »

En aquest volúm de la *Biblioteca Catalana, publicada per R. Miquel y Planas,* la novela de VALTER E GRISELDA hi ocupa les pàgines 49 a 79.

La filla del Rey d'Hungría

1) « Documentos literarios en antigua lengua catalana (siglos XIV y XV) publicados de real orden por don Próspero de Bofarull y Mascaró, cronista de la Corona de Aragón. — Barcelona. En la imprenta del Archivo. 1857. »

Volúm de 652 pàgines, qui conté la HISTORIA [DE LA FILLA] DEL REY D'HUNGRÍA en les pàgines 53 a 79.

2) « Invención del Cuerpo de san Antonio Abad: é Historia de la hija del Rey de Hungría: leyendas en prosa catalana-provenzal, inédita la primera, y nuevamente publicada la segunda, copiadas de un códice del siglo XIV existente en la Biblioteca Provincial de Palma, por el jefe de la misma don Bartolomé Muntaner, correspondiente de la Academia de la Historia. — Palma. Imprenta de Felipe Guasp y Vicens. 1873. »

Fascicle de 108 pàgines; ab notes crítiques y glosari al final.

3) « Llegendari català. — Historia de la filla del Rey d'Hongría. Historia de la Emperadriu d'Alemanya, falsament acusada d'adulteri. Mirable aventura del cavaller Spercius. — Segons manuscrits & cròniques dels segles XIV.è, XV.è & XVI.è — En Barcelona: Estampa de Francisco X. Altés, carrer dels Angels, 22 y 24. 1902. »

Fascicle de 56 pàgines, editat per (A. Bulbena y Tussell).

4) Vegi-s la «Edició colectiva».

5) «Novelari català del segles XIV a XVIII. — La filla del Rey d'Hungría.»

Fascicle de 64 pàgines, inclòs en un dels volums de la *Biblioteca Catalana, publicada per R. Miquel y Planas* (Barcelona, 1909). Són dos els textes reproduhits; un d'ells, segons la redacció del ms. de Mallorca, ha servit pera'l present volúm de les HISTORIES D'ALTRE TEMPS; el segón reproduheix la redacció dels mss. de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

FRONDINO E BRISONA

1) Paul Meyer. «Nouvelles catalanes.» (*Romania*, tome XX, (1891) pàgines 601 y següents.)

L'ilustre filòleg redactor de la important revista *Romania*, al donar a coneixer per primera vegada'ls textes del manuscrit número 487 (espanyol), adquirit per la Biblioteca Nacional, pot dir-se que donà la edició definitiva d'aquesta noveleta, fent-la precedir d'un substanciós estudi sobre la mateixa.

2) «Novelari català dels segles XIV a XVIII. — Frondino y Brisona.»

Fascicle de 32 pàgines, inclòs en un dels volums de la *Biblioteca Catalana, publicada per R. Miquel y Planas* (Barcelona, 1909). Es d'aquest meteix text y composició tipogràfica que'ns servím en la present edició popular de les HISTORIES D'ALTRE TEMPS.

PARIS E VIANA

1) «Comença la historia de las amors e vida del caualler Paris e de Viana filla del Dalfi de França [Barcelona, per Pere Miquel, abans del 1495 (?)].»

L'únich exemplar conegut d'aquesta edició, procedent de la Biblioteca Aguiló, està en poder de la Biblioteca de l'Insti-

tut d'Estudis Catalans de Barcelona. Hi manca'l darrer full ab el colofó y per això no's coneixen ab certesa'l lloch y data de l'impressió.

2) « Historia de las amors: e vida del caualler Paris: e de Viana filla del Dalfi de França. » (Colofó:) « Acaba la hystoria e vida dels dos anamorats ço es del cavaller Paris e de Viana filla del Dalfi de França, empremtada en la insigna ciutat de Gerona a v de iuny any Mil CCCC.LXXXXV. »

Consta de 28 fulles sense numerar, en 8.u Sols se'n coneix un exemplar (mancat de les fulles 4 y 5), en la Biblioteca Reyal de Kopenhagen.

3) « Paris e Viana. M.CCCC.xCvij. » (Colofó:) « Fon acabada de estampar la present Historia de les amors de Paris e Viana filla del dalfi de França, per tercera volta en nostra llengua Catalana, a cura e despeses d'Angel Aguiló en la ciutat de Barcelona lo xxv de Octubre del any del Senyor M.CM.iiij. »

Fascicle de XXXIV fulls, en lletra gòtica, reproducció del text de la edició número 1.

4) « Der altfranzösische Roman Paris et Vienne. Von doctor Robert Kaltenbacher. — Erlangen, Verlag von Fr. Junge, 1904. »

Volúm de VIII + 394 pàgines; estudi verament monumental fet per un investigador laboriós y entès en la materia. Hi han reproduhits per extens: el text francès de Pierre de la Cypede segons cinch versions manuscrites; el text català, segons la edició impresa a Girona en 1495 (número 2); y'l text castellà, segons la edició impresa a Burgos en 1524, per Alonso de Melgar.

5) Vegi-s la « Edició colectiva ».

6) « Novelari català dels segles XIV a XVIII. — Paris y Viana. — Barcelona, MCMIX. »

Fascicle de 64 pàgines, formant part de la *Biblioteca Cata-*

lana, publicada per R. Miquel y Planas. Dóna'l text de la edició número 1 ab el cotejg de la edició número 2, de lo qual se'n desprèn la prioritat de l'exemplar d'aquella edició sobre'l de 1495 (o sia'l número 2). Es el meteix text del Novelari l'utilisat en el present volúm.

EDICIÓ COLECTIVA

« Histories d'altre temps.—Textes catalans antichs transcrits en ortografía moderna y precedits d'una noticia preliminar, per R. Miquel y Planas. — Valter y Griselda. La filla del Rey d'Hongría. París y Viana. — Barcelona, Publicació « Joventut », plaça del Teatre, 6, entresol, MCMV. »

Volúm de XX + 120 + (3) pàgines, els plechs del qual foren repartits com a folletí als suscriptors de la revista *Joventut*, a partir del día 5 d'octubre fins a la fí del meteix any. Constituhí'l nostre ensaig de modernisació ortográfica dels vells textes catalans en vista de conseguir-ne una major difusió, y pot encara esser tingut com a volúm antecedent de la present colecció d'HISTORIES D'ALTRE TEMPS, ja que'ls meteixos textes s'han reeditat en el volúm actual, emperò restituhintlos a llur grafía primitiva.

Ab la meteixa composició d'aquell volúm s'imprimiren d'ell vinticinch exemplars en paper japonès, ab la portada diferenta y en aquesta'l peu d'« Edició dels vinticinch » ab un enquadrament gòtich qui du les inscripcions: « Estudiant els textes vells refarèm la nostra parla; Qui llengua té a Roma va. » Hi ha també un segell ab els mots: « Studi-Patria-Sperança ». Quiscún d'aquests exemplars dugué un número d'ordre y'l nom imprès de la persona a qui va anar destinat.

HISTORIA

DE

VALTER E GRISELDA

ARROMANÇADA PER

BERNAT METGE

*ASSI COMENÇA LA YSTORIA DE VALTER E DE GRISELDA [A 30]

*A la molt honorable e honesta senyora madona Isabel de Guimera: Bernat Metge salut e reuerencia subiectiua. A mi ensercant entre los libres dels philosops e poetes alcuna cosa ab la qual pogues complaure a les dones uirtuoses, occorrec laltre die una ystoria la qual raçita Patrarcha poheta laureat, en les obres del qual io he singular affecció. E com la dita istoria sie fundada en uirtuts de paciencia, obediencia e amor coniugal, e a mi sie cert que entre les altres uirtuts uos, senyora, siats dotada daquestes singularment, per ço he deliberat de arromensar la dita istoria e de tremetre leus per que uos e les altres dones uirtuoses prenats eximpli de les coses en eyla contengudes, no per tant que iom pens que uosaltres freturets daquesta doctrina, car sens eyla sots assats pacients e uirtuoses, mas que perço que hoirets la seguent istoria siats pus ar- [U 128]

* *A* indica'l ms. Aguiló, ara de l'Institut d'Estudis Catalans; *U*, el ms. de la Universitat de Barcelona.

dents en seguir les dites uirtuts: car diu lo mestre de amor Ouidi, en les obres del qual en temps que io amaua me solia molt delitar, que al cauayl leuger quant corre no li nou si hom li dona alcuna speronada. Suplicant uos que la seguent istoria vuylats benignament hoir, e en les aduersitats, les quals algu en aquesta present uida no pot squiuar, con
[A 30 r] loc sera * ben remembrar daquella perso
que mils e pus pacientment puxats
aquellas soferir, de les quals Deu
uos uuyla preseruar per se
merce, amen.

En Italia es una prouincia ornada de molts nobles casteylls e uiles appellades lo marquesat de Saluça, del qual era Marques hun fort noble baro apellat Valter, joue beyll e molt gracios, no menys noble de costumes que de linatge, e finalment en totes coses fort insigne, sino que content desso que fortuna li hauia donat no curaua del esdeuenidor, e trobaua tan gran pler en cassar, que totes les altres coses que * affer auia ne menys [*U 128 v*] preaua. E specialment nos curaua de pendre muyler, de la qual cosa los seus uassayls e sotsmeses eren fort dolents e despagats: los quals con molt ho agueren sofert enaren ensemps a' dit Valter: e hu deyls, lo qual era de maior auctoritat e per beyl perlar o per maior priuadansa que auia ab lo dit Valter, dix axí:

«Molt noble Marques, la tua humanitat dona a nos audacia e gosar que tota uagada quels fets ho requiren ab deuota confiança parlem ab tu, e que are les uoluntats que tots tenim secretes en los nostros coratges la mia ueu notifich a les uostres horeyles: no pas que io hage algun interes sin*gular en [*A 31*] asso, mas per tal com tu, segons que per molts indicis e senyals has souen prouat, mostres e reputes que io son a tu molt car denants tots los altres. Con

donchs totes les tues coses placien e aien a nos tostemps plagut, perço que puxam iutiar que som benauenturats con aytal senyor auem, e que serem molt pus benauenturats en lo esdeuenidor que tots nostres uehins, suplicam te humilment que uuyles pendre muyler, e que asso uuyles fer spetxadament, car los iorns sen uan e uolen fort leugerament. E iatsasia que sies en la flor de ton iouent, empero la uaylesa ensaguex aquesta flor, e la mort es proisme a tota edat: tot hom egualment ha a morir, e la hora es inserta. Placiet donques que oies les pregaries daquells qui no menysprearien los teus manaments, e comana a nos la eleccio de la muyler, car nos let procurarem tal que eyla sera digne de acostar se a tu, e de tal linatge que tots porem star en bona sperança de eylla. Deliurens donques daquesta trista de ancia en que som, per ço que si Deus disposaue en altra manera de tu no ten enasses menys de ledesme successor, e con nos romanguessem sens regidor alcun. »

[*U 129*] Ladonchs lo dit Valter * mogut per les piadoses paraules dels seus, dix:

[*A 31 v*] « Vosal*tres, amichs, me forçats de fer ço que iames no fo en lo meu cor. Jom adelitaua que uisques en libertat, la qual fort tart es en matrimoni, per que iom sots met de bon grat a la uoluntat de uosaltres. E iatsia que io confiu de la uostra sauieza e fe, uuy releuar a uosaltres del carrech que uolets pendre per mi, car io mateix men vuyl auer lo affany de sercarlem: com io sie cert que la noblea del hun no ennobleix laltre, e que moltes uagades los fiyls son desemblants als pares. Tot lo be qui es en la persona no li ue daltre sino de Deu, al qual io coman mi e tots mos afers, sperant que eyl me trobara cosa qui sera expedient a repos e salut mia.

E pus uosaltres trobats plaser que io prengua muyler, promet uos que io complire uostre desig en breu, pero uuyl quem prometats que qual se uuyla muyler que io prena ab sobirana honor e reuerencia la trachtarets, e que entre uosaltres no aia alcun quin digua mal nes clam della eleccio per mi fasadora. Qual se uuyla muyler que io pendre aqueyla uuyl que sia uostra senyora, e sie axi tractada per uosaltres com si era fiyla del emparador. »

Ladoncs tots a una ueu concordablement li prometeren fort alegrament de attendre e complir son manament, axi con aquells qui per sobres de goyg apenes cuydauen ueure lo die de les noccies, ab tant * gran pler lo sperauen. Lo qual die lo dit Valter [*A 32*] los assigna que fossen aparellats a la celebracio de aquelles. E no res menys mena als seus domestichs e familiars que sollemnament apereylassen les coses necessaries a la festa.

No molt luny del palau del dit marques era satuada una vila petita poblada de alguns pageses fort pochs e pobres, entre los quals ni auia .j. pus pobre que tots los altres apellat Janicola, e hauia una filla apellade Griselda assats * bella de cors, mas era [*U 129 v*] pus beylla de bones custumes e de uirtuts del coratge, la qual se era nodrida en sobirana pobresa, ab uiande groçera: e ignorant tot desig carnal iames no auia imaginat ne girat lo enteniment en foyls ne delicats pensaments, ans reposaua en lo seu pits uirginal coratge dome ueyl e saui, e ab inextimable caritat seruia diligentment son pare, e pasturant algunes poques oueyles que hauia e filaua cascun iorn, e puys tornantsen a casa apereylaua cols o spi nachs, o altres uiandes couinents a la sua condicio, e fahia lo lit a son pare; e finalment tot son temps despenia en pietat e obediencia filial.

E com Valter agues acustumat de passar souen per la casa de son pare, e sagues pres a ment mol-
[*A 32 v*] tes uagades de la uirtut daquesta nina, la qual *uir-tut no era manifestada a la gent nen parlaue algu perço con era de tant baix stament, lo dit Valter se mes en cor de pendre aquesta per muyler sobre totes les altres.

Lo die de les nupcies se acostaua, e tothom se meraueylaua don uendria la nouia e qui era. E lo dit Valter entretant fahia prouisio de anels daur, de corones e daltres ornaments: e feu fer uestadures, calçes e sabates a forma o a mesura daltre donzella la qual era de statura semblant a Griselde.

Ab tant uench lo die assignat, e con algun no sabes noues de la nouia, tot hom stech fort meraue-llat, e maiorment perço con ia era hora de dinar, e la uianda e la casa eren ia apareylades. Ladonchs Valter, axi com si degues exir a carrera a la sua sposa, isque fora lo seu palau be acompanyat de molts nobles homens e dones, dressant son cami ues la uileta dessus dita.

[*U 130*] E Griselde, ignorant *les coses que per eyla eren aperellades, e aportant aygua en .i. canter en lo seu cap entrassen en la casa de son pare perço que agues spetxat so que fer auia e que enas ab les altres nines a ueure la sposa de son senyor. E de mentre Valter enaua pensiu entre si mateix acostantse ues la casa de Janicola, crida Griselda per son nom, interrogant la hon era son pare. E aqueyla reuerentment e ab gran humilitat respos que en casa era; a la qual dix Valter: « Manali que uinga a mi. » E con lo pare de la dita Griselde fo uengut,
[*A 33*] lo dit *Valter, prenent lo per la ma, ab ueu baixa perço que algun nou hois, dix: « Janicola, io se que tu ames molt a mi, e tostemps he conagut tu

per bo, fael e leyal, e les coses que a mi plaen iom pens que tu les haies per agradables. Empero vna cosa singularment vuyl saber de tu, si uols auer a mi per genre qui son ton senyor. » Ladoncs Janicola, spaordit de les dites paraules, dix : « Jo no deig res uoler ne auorrir sino axi con plaura a tu qui est mon senyor. » « Entrem nosen, sols, tots sols » dix Valter « per ço que en presencia tua io puxe interrogar ta fiyla. » E apres que foren intrats dins la casa de Ianicola, sperant defora e mereueylant se tot lo poble, trobaren Griselde molt meraueylade e spaordide del aueniment de tan gran oste, a la qual dix Valter : « A ton pare e a mi plau que sies ma muyler, e pens me que semblantment placia a tu: pero una cosa te uuyl demenar, si uens acordada que apres que nostre matrimoni sera acabat e complit lo teu coratge se conuenga de bon grat ab lo meu, axi que en alguna cose iames nos descouenga ab la mia uoluntat: e que tot so que io uolre fer te placia, e que nom contrestaras nem faras mala cara ia mes. » Al qual la dita Griselde tremolant per la * nouitat daquest fet respos: « Senyor meu, yo no son digne de tant gran honor, pero se la tua uoluntat es e fortuna mia que axi sie com * tu has dit, iot promet que no tant solament fare so que tu manaras, ans encare te dic que ia mes no pensere res que faça contra ton uoler, ni tu poras fer alguna cosa, posat quem manasses matar, la qual sie desplasent a mi. » « Assats me abasta » dix Valter ; e mostrant aquella publicament al poble, dix: « Aquesta es ma muler, aquesta es uostra senyora, aquesta amats e honrats, e si mi auets car, haiats aquesta molt pus cara. »

[*U 130 v*] [*A 33 v*]

E perço que eyla no aportas res de la fortuna ueyla en la noueyla casa, feula despuylar tota nua a

les honrades dones que eren aqui, e dels peus fins al cap le feu uestir de uestadures noues. La qual apres que fo uestida, pentinada e be arreada, apenes la conec lo poble. E encontinent Valter la sposa e li dona hun fort beyl anell; e faent la caualcar en hun cauayl blanc, feu le amenar ab gran alegria, present e acompenyant tot lo poble, al seu palau.

En aquesta manera foren celebrades les noces fort sollempnament; e nostro Senyor feu tal gracia a la dita Griselde que algun no pogue iutgar que fos nodrida en casa de pastor, sino en algun palau imperial, tant era cara e uenerable enuers tots; e apenes coneguera hom qui la conegues de natiuitat, que fos fiyla de Janicola: tant era cara e uenerable e tant era la honestat de la sua uida, e la noblea de
[*A 34*] les sues costumes, e la dolsor de les *sues peraules
[*U 131*] ab les quals se *tiraua los coratges de les gents. E no tant solament dins los termens de la sua terra la loauen, ans encare per moltes altres prouincies era scampada la sua uirtuosa fama, axi que molte ient ab gran affeccio e pler uenia per amirar aquella.

En aquesta manera Valter, ennobleit de insigne e benauenturat matrimoni, viuia ab sobirana pau en casa sua, e fora sa case ab sobirana amor de les gents; e era tengut fort per saui con tant gran uirtut amagada deius tan gran pobrea e fratura auia acostada assi mateix.

E no tant solament Griselda exercia negocis femenils e domestichs, ans encare con obs hi era usaue de officis publichs, e en abcencia de son marit leuaua de carrera los plets e questions de la terra, e metia pau entre los discordants ab tant bones e sauies paraules e maneres, e ab tanta maturitat e egualtat de iuy, que tot hom deya que Deu los auia tremese aquesta dona del cel.

E no passa molt de temps que Griselde se emprenya, per la qual raho tots los seus sotsmesos stigueren ab engoxosa sperança. Apres eylla peri vna fiyla molt beyla, e jatsia que sos uessalls aguessen mes amat fiyl, empero no tant solament son marit, ans encara tota la ient ne hac fort gran pler.

E apres hun temps que la fiyla fo deslatada, jatsia que lo dit Valter agues assats prouade *la fe de [*A 34 v*] la muyler, empero uolc la prouar e asseiar mes auant. E stant sol en una cambre cridale, e ab care trista dix li axi:

« Be sabs tu, Griselde, e nom pens que per la present fortuna te sie oblidat lo stament del temps passat, be sabs tu encara en qual manera uenguist en aquesta case, e con est assats *cara e molt amade [*U 131 v*] a mi; mas no est axi cara als nobles homens de ma terra, maiorment despuys que comensist auer infants, car tenen se fort per eniuriats que sien sotsmesos a dona qui sie fiyla de pages axi com tu est. E es de gran necessitat a mi que desig auer pau ab eyls, que de ta fiyla faça no so que uolria, mas so que a eyls plaura; e couendramen a ffer cosa quem sera la pus trista e la pus dolorosa que io pogues fer, pero no ho uolria fer que tu no ho sabesses, perque vuyl que tu ho concentes e que hi aies aquella pasciencia la qual me prometist en lo començament de nostre matrimoni. » Ladonchs Griselde, hoides aquestes peraules, sens mudament de color e de paraula, dix: « Tu est nostre senyor, e yo he aquesta fiyla tua som teus: fe de les tues coses axi con te plaura, car res no pot a tu plaure que a mi desplacia, car io no desig auer res ne he paor de perdre alguna cosa en aquest mon sino tu. Io he ficades aquestes coses en lo mig del meu cor, les quals iames no exiran per passament de lonch temps

[*A 35*] ne per *mort: totes coses impossibles se porien abans fer quel meu coratge nos muderia.»

Ladonchs, Valter, fort alegre per la dita resposta, mas dicimulant ho con mils pogue, se perti deuant eyla demostrant que era fort trist.

E apres hun poch, tremesli hun dels seus algotzirs en lo qual eyl se fiaua molt (certificat de sa intencio e de ço que eyl entenia a fer) lo qual uinent a eyla gran hora de nit, li dix: «Senyora mia, perdonem e placiet que nom tingues en mal so que io forsadament he a fer. La tua sauiesa sab quina cosa es qui ha afer ab senyor el qual hom no pot contrestar per dura cosa e cruel que man esser feta. Mon senyor ma manat que io prengue aquesta infanta, e que aqueyla...»

Ab paraula estroncade lexas de parlar e de dir lo cruel ministeri que deuia exercir. Sospitosa era la fama del algotzir, sospitosa era la cara, sospitosa era la ora, sospitoses eren les paraules ab les quals iatssia que eyla clarament entenes que aquell deuia enar matar la sua dolsa e cara fiyla, empero no gita lagremes ni sospira gens, la qual cosa no solament fora stada *molt dura a mare, ans ho fora semblantment a nodrissa. Puys ab bona care prenent linfanta, guardant la un petit, e besant aquella, beneyla e feu li lo senyal de la creu en lo front, e donala al algotzir, dient li: «Ueten, e en execucio met so que mon senyor *te ha menat; mas prech te de una cosa, quet guarts que besties feres ne oceyls no deuoren ne mengen aquest petit cors, ab tal condicio pero que per mon senyor no sie menat lo contrari.»

[*U 132*] [*A 35 v*]

E apres con lo dit algotzir sen fos tornat a son senyor e li hagues recitat so que per eyl era stat dit a la dona, e so que per eyla era stat respost, e li

hagues donada sa fiyla, amor e pietat paternal mogueren fort lo dit Valter; pero eyl no lexa son proposit, ans la liura a son algotzir enbolcade en draps, e mese en .i. gran canasta posale sobre una bestia que la aportas suaument, e feula aportar ab gran diligencia a Bolunya a sa germana, que era muyler del comte de Panico, que la nodris e que la instruis ab maternal amor e studi de bones custumes, e que la faes nodrir, e que la tingues tant sacretament com pusques, que hom en lo mon no pogues saber de qui era fiyla. E lo dit algotzir encontinent compli ab gran diligencia so qui li era menat.

Apres Valter, considerant souen les paraules e la cara de sa muller, iames no pogue conexer ne auer senyal que lo coratge de sa muyler se fos mudat, car agual alagria, diligencia e cura, acustumat seruey e semblant amor li demostraua de fet que dabans auia acustumat; e iames no li demostraua tristor ne li feu mencio de sa fiyla, ne iames desliberadament ni per incident lo nom de aquella no li exi de la boca, que *algu hois. [A 36]

Apres de aquestes coses que foren passats .iiij. anys, Griselde se emprenya, e pari hun fort beyl fiyl, del qual hagueren gran goig e alegria son pare e tots sos amichs. E a cap de dos anys que fo deslatat, Valter, tornant en la acustumada curositat, dix a sa muyler aytals paraules :

« Be creu que aies hoit dir con lo meu poble ha gran despler e no porta pacientment nostre matrimoni, maiorment despuys que tu aguist e comensist auer infants, pero james nols sabe tant greu con feu despuys que tu haguist fiyll; car dien entre les gents e eyls, e yo qui moltes uagades he hoit dir, que « apres la mort de Valter lo net de Janicola senyo» reyara a nos», e a aquells es fort greu que tant noble

terra sie sotsmesa a aytal senyor. Cascun die entre lo poble se dien estes paraules, per les quals io qui son fort desiyos de repos, e a la ueritat me tem de
[*U 132 v*] *perills de me persona, me somoch moltes de uagades que daquest infant faça ço que he fet de sa iermana; mas denunciuho abans perso que sobtosa e inopinada dolor not torbas. » E Griselde respos: « Senyor, ia to he dit, e are ho repetesch, que yo no puix res fer, ne no vuyl sino so que a tu plau, car io en aquests fiyls no he als sino lo trebayll: tu est senyor de mi e deyls, per que fe a ta guisa desso del teu, e no hi demans mon concentiment, car
[*A 36 v*] en axi con en lentrament *que fiu de la tua casa me despuyli les uestadures, axim despulli les mies uoluntats e desigs, e uestim los teus, per que en qual se uuyla manera tu vuyles alguna cosa yo semblantment vuyl aqueyla; car si yo fos certa de la tua uoluntat, ia aguera comensat a uoler e desiyar ço que tu desiyes; mas pus lo teu coratge no pux preuenir, de bon grat seguire aqueyl. E si tu trobes plaer que yo muyre, tantost morre uolenterosament, car alguna cosa finalment ne la mort sera egual a la nostra amor. »

Ladonchs, Valter, meraueylantse de la constancia e fermetat de la fembra, partis ab trista cara denant eyla; e encontinent tremes li lo algotzir que ia altre uagada li auia tremes, lo qual apres que ab gran instancia li ach demanat perdo si li feyha res desplasent, axi com si degues a fer un gran crim, demena linfant. E Griselde, ab cara e coratge dessus dits, pres entre los braços son fiyl beyl e fort gracios, no tant solament per eyla amat, mas per tots aquells quil auien uist e hoit nomenar, faentli lo senyal de la creu en lo front e beneyntlo axi con auia fet de la fiyla, sguardantlo gran stona e besantlo, sens lagra-

ma ne sospir donal al algotzir dessus dit, dient li : « Uet assi mon fiyl, fe deyl so que tes manat, mas de una cosa te prech, que si fer se pot no iaques-ques maniar a besties ne a ouceyls los delicats membres de tant noble * infant. » [*A 37*]

Apres lo algutzir sen torna ab linfant a son senyor dient li les coses dessus dites, en lo qual se mereueyla tant fort, que si no era cert de la gran amor que Griselde hauia a sos fiyls, per poch aguera aude sospita que aquesta fortalesa femanil no partis de anorma crueltat. E apres tremes lo dit infant per lalgotzir a Bolunya, axi con auia fet de la fiyla.

Tots los dessus dits experiments de benuolença e fe coniugal pogueren auer bestat a Valter, mas molts homens son qui nos saben lexar de la cosa pusque la han comensada, ans continuen aquella e perseueren en lur proposit.

Apres Valter continuament contemplaua e gordaua sa muyler sis mudaua per ço que li auia fet, e nuyl temps pogue conexer en eyla alguna mutacio, mas de die en die la trobaua pus fael e ab maior affeccio enues eyl, axi que endosos semblauen de hun coratge, car la muyler, axi com dessus *auem [*U 133*] dit, no uolie ne auorria alguna cosa sino axi con a son marit plahia.

Poch a poch se comença scampar mala fama de Valter, ço es assaber que ab crueltat e duricia inhumana, perço con se penedia del baix e humil matrimoni que auie fet ab Griselde, auia manat matar sos fiyls, car algun no podia ueure los infants ne sabia hom hon eren; per la qual cosa Valter qui sabia esser tengut per saui hom e noble, e solia esser molt car als *seus sotsmeses, fo reputat a les gents [*A 37 v*] per infamis e odios; e gens per asso lo seu coratge nos mudaua nes enclinaua, ans procehia continua-

ment ab sospitosa seueritat en la experiencia que auia comensada.

Com apres la natiuitat de la fiyla fossen passats .xij. anys, eyll tremes missatgers a Roma qui fessen semblant o fenyessan que aportassen letres del Papa ab les quals fos mesa fama entrel poble que a ell era dada licencia per lo dit Papa, que per rapos e pau de eyll e de ses gents, separat lo primer matrimoni pogues pendre altra muyler. La qual fama con fos peruenguda a noticia de Griselda iom pens que la desconsola e li dona gran tristor, mas eyla no sen mogue gens, ans stech ferma axi con aquella qui de si mateixa e de so del seu auia ia ordonat una uagada e dispost, sperant que manaria esser fet della per Valter, al qual ella sa persona e les sues coses hauia subiugades e sots meses.

Valter auia ia tremes a Bulunya a son cunyat preguantlo que li amenas sos fiyls. E la fama se escampa que aquella donzella li amanauen que fos sa muyler, la qual cosa son cunyat faelment exagui. E amenantli la donzella que ia era de edat de maridar, beyla e excellent e de bells ornaments arreada, e amenant ab eyla son ierma qui era de edat de .xij. anys, ab gran companya de nobles homens
[*A 38*] e cauaylers, cert die ordo*nat per eyl comença son cami. E entre tant Valter per so quen temptas sa muyler, axi com auia acustumat, a maior dolor e uergonya de eyla feu la uenir publicament denant gran partida del poble, e dixli: « Iom adelitaua assats en ton matrimoni no gordant lo linatge don uens mas les tues costumes, e are segons que ueig tota gran fortuna es gran seruitut e gran subiugacio, car a mi no es de fer so que seria legut de fer a hun laurador. Los meus uessayls me forssen e lo Papa hi consent que io haie altre muyler, la qual ia ue

e sens dubte en breu hic sera; per que sta ab fort cor e dona loch a aquella, reportant ab tu lo dot que hic aportist. Tornaten a casa de ton pare: no es fortuna en lo mon que dur perpetualment a la persona. » Ladonchs Griselde respos: « Senyor: tostemps sabi em tingui per dit que entre la tua magnitut e la mia humilitat noy ha alguna proporcio, e tots temps fuy certa que no tant solament era indigna de esser ta muyler, mas encara de esser seruenta tua. E iurte per Deu que en aquesta casa tua de la qual tu mas feta senyora, tostemps *son stada seruenta dins mon coratge; perque daquest temps que he perseuerat ab tu ab molte de honor e mes que io merexia fas moltes gracies a Deu e a tu; al sobrepus te responch que son apereylada ab bon cor e alegra de tornarmen a la casa *de mon pare, e alla hon me nodri en ma puericia fenir ma uaylesa e morir benauenturada e honorable uidua, la qual son stada muyler de tan noble baro con tu est. Yo de bon grat do loch a la nouella muyler, la qual placia a Deu que en bon punt hic uenga. E pus a tu plau iom partesch dessi alegrament, mas con manes que men port lo meu dot be ueig io quin es, bem membre con fuy despuylada de les mies uestadures en lo lindar de la porta de mon pare, e apres que fuy uestida de les tuas; e lo meu dot no es stat altre sino fe e nuditat. Uet, donques, que yom despuyl aquesta uestadura e restituesch te lo aneyl ab quem esposist; los altres aneyls, uestadures e arreaments los quals me auies donats, en la tua cambra son. Nua isqui de la casa de mon pare e nua hi tornare, sino quem par no sie digne cosa que aquest meu uentre en lo qual los fiyls que tu engenrist han stat, aparega nuu al poble; per que si a tu plau, e no en altre manera, te suplich carament que en preu de la mia

[*U 133 v*]

[*A 38 v*]

uirginitat la qual porti assi e la qual no men aport, me uuyles lexar una camisa de aqueyles que io solia uestir con staua ab tu, ab la qual puxe cobrir lo uentre de mi qui solia esser ta muyler. »

Dels vyls de Valter cayen fort spesses lagrames e nos podia abstenir de plorar; e girant la cara de-
[*A 39*] tras ab paraules tramolants, dix : « Plau * me que haies una camisa », e plorant partis denant eyla. Ladonchs Griselde se despuyla totes les uestadures e romas solament en camisa e lo cap e peus nuus, e axi de la sua casa, e acompanyantla molta gent qui li plorauen detras dient mal de la sua fortuna.

La dite Griselde sens plorar ne dir alguna paraula mala sen torna a la casa de son pare. Janicola, qui tostemps les nupcies hauia audes per sospitoses, e de les quals iames no auia sperat algun be, ans moltes uagades auia ymaginat que Valter nos tendria per arreat de auer muller de tant baix stament, e que aquella qualque dia con ne seria ugat gitaria de casa, auia stoiat en hun loch desat de la casa la goneyla aspre, grossa, squinsada e arnada que sa fiyla solia aportar; e oy brogit que la gent feyha acompanyant Griselde, la qual sens dir alguna paraula sen tornaua, exili a carrera en lo lindar de la porta, e cobri aquella mitg nua de la uestadura antiga.

Per alguns dies la dita Griselde stech ab son pare
[*U 134*] ab merauey*losa humilitat, axi que en eyla no podie hom conexer algun senyal de tristor, ne que eyla anyoras ne desigas la fortuna prospera que auia perduda, con tostemps stant en sa prosperitat agues uiscut humil e pobre de sperit.

Lo comte de Panico se acostaua ia ab la dita donzella, e gran fama enaua per la terra de les no-
[*A 39 v*] ueyles nup*cies; e molte companya del dit comte

era ia a Ssaluça, que auia dit al marques lo iorn quel comte serie aqui. E Valter mana uenir Griselda al palau, a la qual, apres que deuotament fo uenguda deuant eyll, li dix: « Io he gran desig que aquesta donzella que hic sera dema a dinar sie reebuda honorablament, e los homens e les dones qui ab eyla uenen, e semblantment los meus qui seran en lo conuit, axi que sie feta honor a cascun de loch e de paraules segons sa dignitat: e yo en ma casa no he fembres qui sien abtes en fer aço, perque tu iatssia no sies be uestida, que sabs les mies maneres e costumes, pendras carrech de reebre e collocar les ostes segons que fer se deu. » Ladonchs Griselda respos: « No tant solament fare de bon grat, mas ab gran desig asso e totes aquelles coses que io sabre que a tu uendran en pler; e mentre qne io uisque no sere huiada nem anuiare de fer so que tum manaries. E encontinent a manera de una seruenta comensa de endressar lo palau e de parar les taules e los lits, e de amonestar les altres companyes que li aiudassen.

Lo die saguent a hora de tercia lo comte de Panico uench, e tota la gent se meraueyla de la ballesa e bones custumes de la donzella e del infant son ierma. E eren molts aqui los quals dehien que Valter sauiament e benauenturada hauia cambiat, e que are auia * pus ioue e pus beyla muyler e pus noble que debans, e que auria fort bell cunyat. [*A 40*]

E dementre quel conuit se aparellaua, Griselde fo aqui continuament present, e sens que nos dona confosio ne uergonya de le deseuentura que li era esdeuenguda ne de la uestadura esquinsada que uestia, exi a carrera ab alegra cara a la donzella, dientli: « Senyora, be siats uos uenguda »; e puys acolli be tots los altres. E dementre que eylla alegra-

ment acompanyaua e reebia los conuidants ab plasents e gracioses paraules, e ordona lo palau marauelosament en tal manera que tot hom, specialment los strangers, se mereueylauen com tan gran sauiesa e magestats de bones custumes se amagauen ius tal abit, e eyla nos pogues sadollar de loar en diuerses maneras la dita donzella e linfant son germa. Valter, con tot hom se deuia asseure a taula, giras enuers Griselde, e ab clara ueu denant tots, trahent sen quaix scarn deyla, dix: « Quet par daquesta mia sposa, es assats beyla e honesta? » « Cert hoc » dix Griselda « car io nom pens que en lo mon sen pogues trobar pus beyla ne pus honesta, e si ab aquesta no has pau e tranquillitat e uida benauenturada, nom pens que ab altre en lo mon la poguesses auer. E placia a Deu que axi sie que ab eyla uisques
[*U 134 v*] ab pau longament; mas de una * cosa te prech et
[*A 40 v*] amo*nest, que aquesta no uulles tractar axi con has tractada laltre, car aquesta es pus ioue e nodrida pus delicadament, e nom pens que ho pogues axi soffrir. »

E Ualter esgordant la alegria e constancia de Griselde la qual tantes uagades cruelment auia offesa sens raho, e auent pietat de la indigna fortuna que li auia feta sofrir, no ho pogue sostenir, e dix: « O Griselde, assats coneguda e esprouada a mi la tua amor e feeltat; nom pens que deius lo cel sie algu qui tant grans experiencies haie audes de amor coniugal. » E dient aquestes paraules, fort alegrament e ab gran cupiditat abressa la sua cara muller; la qual per la nouitat daquest fet staua uergonyosa axi con sis leuaua de dormir que agues somiat alguna cosa desplasent, e dixli: « Tu est solament ma muyler, altre non he auda ne aure; sapies que aquesta quet penses que sie ma sposa es ta fiyla, e

aquest quet penses que fos mon cunyat es ton fiyl. Are has cobrat ensemps totes les coses que en diuerses partides cuydaues auer perdudes. Jo uuyl que sapien tots aqueyls qui creyen lo contrari, que yo no son stat impiados ne cruel marit, ne he uolguda condempnar, mas prouar; ne he volgut matar mos fiyls, mas amagar aquells. »

E Griselde hoynt aquestes peraules, de gran guoyg torna mig morta, e per sobres de pietat exi quaix fora de son seny, e ab alegres lagrames leixas * enar sobre sos fiyls e abrassant aquells e fatiguantlos ab basaments spessos, banyals lurs cares ab piadosos gemagaments e sospirs. [*A 41*]

E encontinent les altres dones qui aqui eren despuylaren alegrament Griselda daqueyles pobres uestadures que uestia, e arrearenla de les sues uestadures acustumades e la ornaren fort altament e marauеylosa.

Aqui hac tota la ient gran guoig e alagria; e en aqueyl iorn fo feta maior festa e pus sollempne celebracio que no lo die de les noces. E puys per molts anys uisqueren abdosos ab gran pau e concordie. E Valter feu uenir a casa sua Janicola sogre seu fort pobre, al qual eyl no auia dat semblant quel preas res perso que no fos fet empetxament a la experiencia que eyl uolia fer assa muller; e feuli molt gran honor e molt de be. Puys colloca sa fiylla en magnifich e honest matrimoni; e apres sos dies lexa son fiyl senyor e successor de la sua terra (1).

(1) En el ms. *A* acaba aquí la narració; el ms. *U* sol conté la lletra-epíleg del traductor a Madona Guimerà.

[*U 135*] La present ystoria, Senyora molt graciosa, he arromansada *com pus pla he puscut e sabut, la qual en esgordament del lati en que Patrarcha la posa es fort grossera. Mas yo ymaginant que complauria a vos no he recusat de demostrar la mia grossera ineptitut e atreuiment gran que he haut con he gosat parlar apres tan sollempna poeta con aquell es, lo qual viura perpetualment en lo mon per fama e per los insignas libres que ha fets a nostra instruccio; suplicant vos, senyora, que la dita istoria vullats creura axi com es posada, car axi fo alla con dessus es dit, jatssia que alguns menys creents e viciosos diguen que impossibla es que dona del mon pogues hauer la pasciencia e constancia que de Griselda es scrita. Als quals hom poria ben respondre que ells tenen aquella oppinio perço con ymaginen que asso qui a ells es difficil sia als altres impossibla; car moltas donas son stades qui han hauda merauellosa pasciencia, constancia e amor conjugal, axi con fo Porcia filla de Cato quis mata con sabe que Varro marit seu era mort, e Ypsicratea regina qui volch anar per lo mon axi com axellada ab Mitridates marit seu, e moltes altres cosas les quals de present nom cur de recitar. Suplich vos encare, senyore, que mi per enueyosos contra justicia mal tractat vullats hauer per recomanat en vostras deuotas oracions; car nostre Senyor ha mes en vos tant de be, e vos quen sabets tan virtuosament vsar, que nom pens que denant ell poguessets trobar repulsa de res que li demanassets.

FFINITO LIBRO SIT LAUS ET GLORIA $\overline{\text{XPO}}$ AMEN

HISTORIA

DE LA

FILLA DEL REY D'HUNGRIA

* ISTORIA [*f. 16.*]

DE LA FIYLA DEL REY DUNGRIA

En Ungria ach .i. rey qui auia per muyler la pus beyla dona del mon. E el rey, per sa balea e per so com era molt honesta e molt bona dona, amauala mes que res quel mon fos. E auia daquesta dona una fila sens pus, que era la pus bela creatura quel mon fos.

Moris la regina que non romaseren mes infans, e el rey amauala sobre totes coses. Feren gran dol per tota la terra per rao de la mort de la regina. Cant ach estat lo rey un gran temps, los barons els comtes pensarense quel dol de la regina seria passat. Acordarense que dixesen al rey que prengues muller, per so que lo regna no romangues a gents estranyes per fretura de rey.

Lauors los comtes e los barons anarensen a eyl e diguerenli : « Senyor: nos som uenguts a uos per gran feeltat queus portam, e per so com som tenguts

---

* Foliació del manuscrit original, existent a la Biblioteca Provincial de Palma de Mallorca.

queus digam so queus sia uostra honor e honrament de uostre regna. Vos, senyor, sebets be que uos no auets hereus sino aqueyla fila, per queus uolem pregar e clamar merce que uos que prengats muyler de quen romanguen hereus, si quel regne apres uostra mort no romangue ne uenga en poder de gents estranyes, e nos no romangam menys de
[v.] senyor natural. » Lo rey * los respos que molt o deyen be, e com a bons e a leyals vesayls, e quels o greya molt, mas que no era quant ades en uolentat de pendra muyler. «Pero pus uos altres ho uolets, sim podets trobar tam bela dona com la regina qui morta es era, acordarmie. Empero dich uos que si tam beyla no era, que non pendria gens; mas pus tant ho uolets, uosaltres uees la beutat de la regina, anats per lo mon e si trobats tan beyla dona o donsela, si tot no es fila de rey o de comta, sia fila de quis uula pendrela per muyler. »

Cant los barons agueren hoida la uolentat del rey acordarense que tremetessen cauallers per diuerses terres e que sercasen si trobarien tam beyla dona com la regina era. E cant agueren molt sercat tornaren al rey e diguerenli que moltes de beyles ne trobauen, mas non trobauen tant beyla com la regina qui morta es era. « Ara, doncs » dix lo rey « lexats me estar que negun tems no aure muyler si no era tan beyla com la regina qui morta es era. » E axi partirense deyl.

E cant agueren estat .i. poc de temps ajustarense los comtes els barons e encara asajaren si poria mudar son enteniment lo rey, que uolgues pendra muyler. E achni .i. qui dix : « Senyors: lo rey nos uol partir daquel enteniment que no sacorda de
[f. 17.] pendra muller si no era tam beyla * o pus beyla que la regina. Anem a el que yon se pus beyla. »

Dixeren los altres: « ¿Qual sera aquexa? » Respos aquel: « Sa fila es molt pus bela que no fo se mare. E el rey amala mes que res del mon, e si loy conselats acordarsia molt uolenters. » E digeren los altres: « ¿E qui loy conselara tan gran peccat ne tan noueyl fet? » Respos aquel: « Bes sacordara es auendra del peccat ab Deu, e la mala fama sera tost passada. » E axi per anach daquel acordarense los altres que loy dixesen.

E anarense al rey e pregarenlo que el se acordas de pendre muyler, e que el no uolgues que els romanguessen apres sa mort menys de senyor natural. « Barons » dix lo rey « jaus ne dita ma uolentat. » E respos aquel mal crestia, e dix axi: « Senyor: quius trobaua tan beyla dona o pus bela que la regina no era ¿pendriets la per muyler? » « Hoc » dix lo rey « uolenters. » Respos aqueyl mal crestia: « Yo, senyor, leus he e laus mostrare. » E dix lo rey: « ¿E qual es aquexa? » Lauors dix aquel: « Madona uostra fila es pus bela que sa mara no era. » Respos lo rey, e dix: « ¿E com pendria yo ma fila per muller, so que anch mes no fo hoit ne fet? » Resposeren tots los altres, e dixeren: « Senyor: pregam uos queu fassats, que si de peccat uos en temets quant naurets haut .ii. o .iij. fils porets uos partir deyla e fa*rets penitencia, e roman- [v.]
dran hereus de uos per tots temps. » Respos lo rey: « Ara, barons, yom acordare sobre asso e retreus resposta. » Los comtes e los barons partirense deyl.

Lo diable fo aparellat que li mes en cor que o fees que prengues sa fila per muyler, e eyl ana ueura sa fila, e ueela merauelosament beyla, encara pus beyla que sa mara no era, e posa de tot en tot son cor per punchcio de diable que la prengues per muyler; e nos pres altre acort, mas eyl matex o dix

a sa fila. E dixli : « Ma fila: mos comtes e mos barons man molt pregat que yo prengues muyler per so quel regne no romangues en poder de gents estraynes. E yo auia los respost que tant amaua uostra mare que si no trobauen tan beyla dona com ela era que negun temps no pendria muyler, e an sercades diuerses terres e no lan trobada tan beyla com uostra mare. E puis son se acordats que uos sots pus bela que uostra mare, e an me pregat queus prenga per muyler. E yo els ho atorgat queu fare. E per so, ma fiyla, alegrats uos, que yo am mes que uos ajats aquesta honor e que siats regina d Ungria coronada que si altra estranya nic uenia. »

[*f. 18.*] La donsela qui hoi aquestes noues fo fort despagada en son cor, e no sera * maraueyla. E dix al pare : « Senyor: asso no fo anch mes hoit ne fet, quel pare prengues sa fila per muller, e prech uos que nom parlets daquexa rao, que nous dire de uos que sots mon pare, que noe en uolentat que negun temps aje marit, que a Deu he offerta ma uirginitat. » Respos lo pare, e dix; « Sapiats, fila, que uos serets ma muller e serets regina d Ungria. »

Ab aytant partis lo rey dela, e feu cridar corts per totes les terres; e cridades les corts ajustarense los comtes els barons e cauallers e burguesses e daltres maneras de gens sens comta. E aqui uengeren juglars de totes parts, e aqui uengueren estruments de diuerses maneras deuant la fila del rey, de dia e de nit, mas Deus sap ela quin cor nauia; e axi la festa e la cort era tan gran que nuyl hom apenes so podia albirar.

Lo rey feu fer uestedures meraueloses molt, de diuerses maneras e de diuerses colors, de cisclatons e de draps dor ab pedres precioses e samits e daltres colors, e feya les li asajar cant eren fetes les

uestedures. Jassia so que elan fos despagada, e que li clamas merce que tan gran peccat no fos, mas no li tenia prou, que hon mes la ueya pus enemorat nera, *axi com lo diable e les gents lensenien en [v.] la sua amor. El rey feuli fer una corona daur ab pedres precioses molt beles.

E cant uench lo vespre que lendema la devia pendra per muyler e les gents foren en aquela festa de totes aqueles parts aplegades e les uestedures foren acabades e totes les altres coses complides, lo rey ana ueser sa fila e aportali la corona daur, e dixli axi: « Ma fila: yous espos per muyler e quoron uos per regina d Ungria e dema serets ma muyler. » E posali la corona en lo cap.

La donsela uee quel fet sespeagaua, gitas en terra plorant denant son pare e pregalo que aquel fet no fos. E el rey respos, y dixli: « Ma fila: agrat uos que aquest fet no pot romandre per res que no siats ma muyler. » « Senyor » dix la donsela: « tanta bela dona ha per lo mon, ¿per que non prenets daqueles qui son pus nobles e milors que yo no son, e poriets ho fer sens peccat? » « Ma fila » respos lo rey « noa tan bela dona el mon com uos sou, e encara sou pus bela que no fo uostra mara. » « Senyor » dix la donsela: « ¿quines belleses he yo mes que ma mare? » « Vos » dix lo rey « semblats uostra mara en totes les faysons. Encara que hauetz pus beyles *mans que eyla no auia. » Respos sa fila: [f. 19.] « ¿E per les mans sots axi enamorat de mi quem uolets pendra per muyler? » Respos lo rey: « Ma fila: per totes les baleas que son en uos som yo de uos enamorat, e especialment per la balea de les mans, perqueus prech, ma fila, queus alegrets que dema serets regina d Ungria, e major honor no porietz auer. »

Ab aytant lo rey se parti de la donsela, e eyla romas ab gran pensament e prega Nostre Senyor que eyl la guardas que aquel peccat no uengues acabament. E cant uench al uespre que totz foren colgatz, ela feu tanchar la porta de la sua cambre, e apeyla una dona qui estaua ab eyla per cambrera, e dues donseles. E dixlos: « ¿Uosaltres me juraretz que uosaltres ferets so que yous dire? » « Hoc be, madona »; e jurarenlio. Dix la fila del rey: « Mon pare me uol pendra per muyler per mals conselers que a, e diu que es enamorat de mi especialment per la balea de les mans, e yo am mes perdre les mans que si perdia ma uirginitat ne consentia a tan gran peccat. Per queus dich eus man, per lo sagrament que mauets fet, que uosaltres me taylets les mans. »

Cant eyles hoiren asso comensaren a plorar e dixeren que per res del mon no o farien, enans se
[*v.*] lexarien auciure. « Sapiats » dix la donzela « que *si no o fets yo cridare e fareus cremar a mon pare e tirassar. » E quant eyles hoiren asso, agueren paor de so que no fossen tirasades ne cremades, ligarenli les mans la una sobre laltre e posales ela matexa sobre el cep, e la una donsela tench lo coltel sobre les mans e laltre ab una massa feri sobrel coltel. E axi ab gran dolor e ab gran pena taylarenli les mans. E tantost agren .i. ferre calt, axi com ela o ach ordenat, cogrenli los monyons.

Fet asso feu metre les mans en .i. bel tayador dargent e feules cobrir ab una bella touayola de seda, e ela feuse metre el lit e be abrigar. Tanta fo la dolor que ela soferia que nuyl hom no so podia pensar, mas ela sola o sabia la ueritat que elas sentian.

Quan uench en lalba tota la gent se leua, e lo

brugit dels estrumens fo lo major del mon a la porta de la cambra de la fila del rey. Adoncs aquela hora lo rey dona cauayls e palafrens e daltres besties e daltres dons sens mesura. E lauors lo rey apella dos comtas que anasen despertar sa fila, que dia era e clar. Fet lo manament, los dos comtes anaren la, e tocaren a la porta de la cambre e nuyla fembra noy respos nils obriren la porta, e tornarensen al rey. E dixerenli que negun nols auia respost, e que les portes de la cambra *eren be tancades, e be fort. La doncs respos lo rey, e dix : « Ma fila uol que yo la uaja despertar, be sap que fa. » [*f. 20.*]

Dit asso, lo rey ana ues aquela encontrada e tocha a la porta de la cambra. E sa fila mana que li obrissen e el intra molt alegra, e dix a les donseles : « ¿Com dorm encara ma fila? » Respongueren les donseles, e dixeren : « Molt ha uetlat anit os sent malalta. » Respos lo rey : « No es ara hora de sentir malalta, que ela pendra uuy major honrament que anch dona preses. Entrey » so dix el rey « e despertala. » « Senyor » dixeren les donseles « no guosariem; » axi com la donsela o auia manat.

Entrassen lo rey en la cambra, e anassen al llit on sa fila jeya tota coberta. « Ma fila » dix lo rey: « leuats sus que gran dia es, e uestits uos e aparelatz uos e anem a lesgleya que tota la gent uos espera. » Lauors respos sa fila : « Mon senyor: clamar uosia amor e merce que aquest fet nom fessets fer. » Dix lo rey : « Ma fila: nom parlets daxo que no pot romandre per res. » Dix ela : « Pus no pot romandra per res, yous dare so perque uos hic sots, e de que sots enemorat de mi axi. » E apeyla una donsela e feuli aportar lo tayador dargent en que eren les mans. E dixli : « Senyor: ueus aqui les mans e ueus assi *los meus monyons. » E mostrali los bras- [*v.*]

sos. E lo rey qui la uee esmonyada, isque rebeu de la cambra, e comensa a cridar com a hom rabios e exit de son seny.

Aqui se aplegaren los comtes els barons e molta gent, cant oiren lo rey cridar e tan gran dol fer. E demanarenli: «¿Que es asso, senyor, que auets ne per que cridats axi?» A cap de gran pessa el los dix: « Uejats, senyors, que a fet la desleyal de ma fila, que les mans sa taylades per tal que no sia ma muyler. » E feu aportat les mans e mostrar atuyt.

La doncs partis la cort que tuyt sen anaren com a gent desbaratada, que no esperaua la .i. laltre; sal los comtes els barons qui romanien ab lo rey per conortarlo, e anch no uees tan gran dol ne tan gran tristor, ne tan gran festa tan poch durar.

A cap de gran pessa lo rey apeyla son consel, e dixlos quina justicia auia afanyada, ne quina pena deuia soferir aquella que aytal honta hauia feta. Dixeren aquels qui li hauien consellat que la prengues per muyler, que la fees tirassar e puys cremar. E los altres deyen que la fees deuorar a besties saluatges; e quescu daua mala sentencia contra ela, per feer plaer al rey. E ac hi .i. saui comte qui dix al rey : « Senyor, uostra fila es; si be sa errat contra uos, nous seria nenguna honor si uostra fila
[*f. 21.*] feyets auciure, mas fetsla metra * en .i. barcha, e uaja per la mar axi com Deus la uolra guiar, e uiua o muyre, e uos non serets axi tengut a Deu. » Lo rey la feu tantost metre en .i. barcha sens gouern, axi que aquela ciutat era prop de mar, e feula metre en mar. El rey romas fort trist e despagat tots temps de la sua uida, ni anch puys no ach muller ne cosa que molt li plagues.

Quant la mesquina de donsela fo en la barqua, es uee dins en la mar, pensar uos podets si fo des-

conortada ne en gran dolor: nou pot hom saber sino ela sola qui era sens mans e sens negun consel, de Deu en fora. Mas nostre Senyor, qui no desempara aquels qui en eyl se fien, donali tant de temps e tan bo, que en pocs dies uench aribar en lo port de Marceyla. E jassiaso quel port aja mala entrada e fort estreta, tot en axi sen entra la barcha el port com si lo milor notxer del mon lagues guiada. E sus a hora de miga tercia ela fo el port de Marceyla, denant lesgleya del espital de sent Johan en una gran plasa.

E los marines e laltre gent qui eren el port, que ueren la barcha axi uenir e noy ueren neguna persona qui la guias, meravelarensen fort, e anarenla ueure. E ueren la dona estar molt penssiua e demanarenli don era ne com era axi sola. E ela respos, e dix que fembra peccadora *era; mas noy auia [*v.*] nuyl hom qui la enteses ne eyla a els aytan poch.

Estant eyla axi en la barcha, uentura fo de Deu quel comte de Proensa caualcaua riba del port de Marceyla e vee la gent aplegada a la barqua e demanaque era alo. E dixerenli que una fembra era uenguda tota sola en .i. barcha e que no auia mans. E lo comta anay e ueela merauelosament blanqua e ab belles faysons, mas que era descolorida, e no era merauela per lendurar e per lo trebayl de la mar. El comte feu sercar si trobaria negun hom qui lenteses. E uench .i. alamany e dix que eyl lentendria. El comte feuli demanar a aqueyl hom don era. E eyla respos e dix, que d Ongria: e el li dix com era aqui uenguda, ne com auia perdudes les mans; e ela no uolch respondre als, sino que dix que fembra peccadora era.

E axi com a Deu plach lo comte nac pietat, e per so que no uengues en mans domens qui la ahon-

tassen, feula pendra a .i. caualler e feula aportar a son palau del comte. E prega a sa mare la comtessa que per amor de Deu hagues bon solas e quen pensasen be. La comtesa era mala dona e sens misericordia. Respos axi : « ¿E que ferem nos fembra esmonyada? » « Madona » dix lo comte « major merce sera daquesta que daltra. » E la comtessa
[*f. 22.*] que uee * la uolentat del comte son fil, feu pensar de la donsela. E com ach estat alcuns dies la donsela fo tornada en color, e fo la pus bela dona quel mon fos.

Lo comte qui la uee tan beyla dona, comensasen de enemorar e feu cercar tota Marcela si trobariaom neguna dona qui la enteses, e trobaren .i. fembra d Alamanya qui qui la entenia. El comte manali que la seruis.

E la dona era axi humil e auinent de tot so que podia, que tuyt lamauen e li feyen plaers. Al comte plach tant la sua belea els seus portamens que li fo semblant que uengues de bon loch, e uolch la pendre per muller, mas no o guosaua a nuyl hom descobrir. Lo comte sera tant apriuadat ab eyla que auia apres de son lenguatge e eyla daquel del comte, si que sentenien de moltes paraules.

Quant uench un gran mati sus en lalba, lo comte feu uenir lo capeyla a la missa enans que la comtessa sa mare fos leuada, nels cauallers fossen uengutz, e priuadament en la capeyla el la pres per muyler. La comtesa sa mare qui asso sabe, a guisa de rabiosa comensa a cridar : « Uejats, senyors, lorat de mon fil qui a presa una ladria esmonyo-
[*v.*] nada per muyler. » Quant los cauallers *els burgueses de Marceyla hoiren aso, donarensen gran merauella com auia presa fembra que no sabia don era, e majorment com no auia mans, ne negun nol ne

gosaua reptar. La comtessa, sa mare, no o poch soferir: com uee el comte amar tant sa muller, partis de Marceyla e anasen estar en .i. castel qui es riba mar a una jornada riba Marceyla, qui a nom Cres.

La comtesa noueyla, so es a saber, la muller del comte, sebe ja be parlar aquel lenguatge, fo pus auinent e pus amorosa a caualers e a burgueses e a rics e a pobres que anch pogues esser nuyla dona, e axi tota la gent amauala mes que res, axi com els mateys per la sua humilitat.

Esdeuenchse que en breu de temps la dona ach un fil del comte molt beyl, e tota la gent amala mes. Cant linfant fo cresgut e fo ja granet que poch anar, tot dia no feya sino corer per lo palau caualcant sobre una cana, e bornaua per si matex. Linfant era ben larch que tot so que li donaua sa mare per menjar, tot o daua als altres infants, e les uestedures atretal. E al comte pleya tot so que ueya fer a linfant e amaual mes que res del mon, que ben feya apares que de bon loch uingues. Lo comte moltes uegades com era *priuat ab la dona [*f.* 23.] sa muller, auiali demanat que li digues daqui era fila ne de quins homens uenia, que el no lan amaria menys encara si fos fila del pus sotil hom del mon. E anch ela no o uolch dir neguna uegada. Quant uench .i. dia lo comte li uench e pregala en totes maneres que li digues, que pus infant nauia be li o podia dexelar son linatge que no era duymes de penedir. « Senyor, » dix ela « pus que tant ho uolets, mon senyor sots e mon marit, sapiats, senyor, que yo son fila del rey d Ongria. » E comtali com son pare la uolia pendre per muller, e ela matexa ques tayla les mans, e comtali tota la istoria axi com demunt es escrit. Cant lo comte ach hoit aso, ach lo major goyg del mon, e feu uenir

sos caualleis els burgueses de Marceyla, e comtals com sa muler era fila del rey d Ongria, e aqui feu la major cort e la major festa del mon Cant agren asso hoit les gens, si primerament lamaren molt, lauors lamaren molt mes com seberen que era de tan gran linatge. Lo comte feu manament que tot hom qui uolgues samor ne sa gracia auas la comtessa e la honras e feesen so que ela manas.

A cap de gran temps lo comte pensas que uolia
[*v.*] saber la ueritat si era uer so que sa *muyler hauia dit que fos fila del rey d Ongria. E dixli: « Madona: si a uos plagues yo uolria anar ueser uostre pare, no pas que yo dupte que uos no siats sa fila, axi com mauetz dit, mas per so com se que el uos ama molt quel major goyg que el pogues auer que sabes que uos fosetz uiua » « Senyor » dix eyla: « sapiats que res que uos uullats fer a mi no sera greu, jassiaso que la uostra partensa sia a mi molt dura. »

Lo comte qui ach hoida la sua uolentat feu aparellar naus e galeas, e ab .C. cauallers tots uestits de .iij. parels de uestedures e ab bels cauayls e ab bels palafrens, e ab armes totes noues, eyl se apareyla. E cant se dech el recullir eyl feu aplegar los burgueses de Marceyla el consel al palau. E denant sa muyler la comtesa, eyl los dix: « Barons: uosaltres sots los homens els barons que yo mes am e en qui mes mi fiu. E per so per lo sagrament e per lomenatge que mauets fet uos dic eus man que uosaltres madona la comtesa ametz e honretz e hobeescatz de tot so que ela uolra. Encaraus dich eus man que negun manament altre de ueguer ne de batle no sia hobeit sino so que ela manara. » Lo consel de Marceyla respos e dix: « Senyor: nos ferem e uolem fer tot so que uos nos manarets. »

[*f. 24.*] Ab aytant lo comte pres comiat de sa muyler *e

de ses gents, e reculisse ab tota sa caualaria e anassen en Hungria. E cant fo aribat en Ungria demana en qual loch era lo rey, e tremesli .iiij. cauallers que li feesen a saber quel comte de Proensa era aribat en aytal port, e que era per uengut parlar ab lo rey, si uolia que preses terra. E el comte uolia quel Rey quel asaguras el e sa companya.

E el Rey respos que molt li pleya quel comte que prengues terra, e que vengues saul e segur. La doncs lo comte els cauallers e les altres gents isqueren en terra, e les besties, e feu tots los cauallers uestir de les pus beles uestedures que auien, els caualls armar. E ab trompes e ab tabals e ab nafils e ab molts daltres estruments anassen ues lo Rey. E lo rey cant lo uee, quel comte uenia axi honradament, e quel comte de Proensa era tan alt hom, isqueli a carrera e reebelo honradament.

Quant lo Comte e totes ses gents foren albergats, lo Comte ana ueser lo Rey a son palau e el Rey feuli beyl semblant e acolil molt be. « Senyor » dix lo Comte al Rey: « yo uolria parlar ab uos priuadament. » « Hoc uolenter » dix lo Rey.

Ab tant entrarensen en .i. cambra abdoses, el comte * dix al Rey : « Senyor: yo som uengut de [*v.*]
longues terres per uos ueser e per parlar ab uos. Eus uul demanar que uos quem donets .iij. dons. Lo primer que uos nous iresca ts de so que yous demanare neus dire. Laltre quem digats ueritat de so que yous demanare. Lo ters sius despleya so que yous dire que nom fessets mal a mi ne a ma companya, mas quens en lexets anar sauls e segurs. » Lo Rey respos e dix, que li pleya que axi fos com lo comte auia dit, e aso li promes en sa fe. Lauors dix lo comte : « Yo, senyor, uos deman fil ne fila sin agues anch. » Cant lo rey hoi asso estech una

pessa que no respos e uengrenli tots los huyls en aygua. Lauors dix lo rey: « En comte: promes uose queus dire ueritat, e nom cuydaua que dasso me demanasets. » Lauors dix lo rey: « En comte: yo agui .i. fila, la pus bela creatura del mon, e per mals conselers uolguila pendra per mulyer, e ela com a bona crestiana, feuse taylar les mans; » e comtali tota la istoria del fet axi com demunt auets hoit; « per que yo no fuy puys alegre ne sere negun temps com a tant gran mort la fiu auciura. » Dix lo comte al rey: « Senyor: aquexa dona que uos deyts que es uostra fila, e uos deyts que la fees auciure, yo la e per muyler. » « ¿Vos? » dix lo rey.
[*f. 25.*] * « Hoc, senyor » dix lo comte. « Asso no pot esser ueritat en neguna manera » so dix lo rey. « Sapiats, senyor » so dix lo comte, « que ueritat cosa es; » e comtali com era aribada a Marceyla e tot lo fet com era estat. « E sapiats, senyor, que yo ne .i. bel fil. E jasfos so que yo la creegues que ela fos uostra fila com ela mo ach dit, e ab sa uolentat yo som uengut assi. »

Lo rey qui hoi que sa fila era uiua e que tan honrat marit auia, ach lo major goyg del mon, e ana abrassar e besar lo comte. E de gran goyg que ach no podia parlar, mas ploraua e abrassaua e besaua ades ades lo comte. E a cap de gran pessa eyls isqueren de la cambra. E lo rey tenia lo comte per la ma que nol se uolia lunyar dessi. E tantost feu cridar cort general, e feu manament que tuyt hobeisen lo comte, que eyl era son fil, e que eyl era rey mentres fos en la terra. Quant la cort fo aplegada lo rey los dix: « Senyers: ueus assi lo noble comte de Proensa, marit de ma fila; » e comtals com lauia presa per muyler, e tot lo fet. Los comtes e los barons d Ongria foren molt ale-

gres e feren tota honor que fer podien al comte. E el Rey nol apeylaua sino fiyl, e ab eyl menyaua solament en .i. taula, e ab dosos jeyen en .i. cambra; ni de nits ne de dies nos partien ab dosos.

*Quant uench quel comte ach estat alcun temps [*v.*] en Ungria ab son sogre, dix al rey que sen uolia tornar en sa terra. Respos lo Rey: « Sapiats que nos pot fer, fil, que tantost uos partescats de mi. » « ¿E com » dix lo Comte, « senyor, no es temps duymes que torn en ma terra? » « No » dix lo Rey, « mas trametam .i. misatge en uostra terra a ma fila, uostra muller, e a uostres gents, e fets los a saber que uos sots ab mi, e tots sans e alegres. »

Lo Comte uee la uolentat del Rey e feu letres a sa muller e als burgueses de Marcella, e feulos a saber que sa muller era fila del Rey d Ungria, e com lo Rey lauia reebut ab gran honor, e que nol lexaua partir dessi, mas que en breu laurien san e alegre si a Deu pleya. E quels pregaua els manaua que amasen e honrasen sa muller e que feesen tot so que ela uolgues ne manas. E axi per .i. correu eyl trames aquestes letres al consel de Marceyla.

Cant lo correu ach les letres, messe en .i. leny e uenchsen a Marceyla. Mas cant foren prop del port de Marceyla agren uent contrari e no pogren intrar el port. E per forsa couench los pendra terra al castel hon estaua la mara del Comte. Lo correu sen ana tot dret a la mara del Comte, e dix li noueles del Comte, com lo Rey d Ongria lamaua e lonraua, e que la Comtesa, sa muller, que era fila del Rey d Ungria.

Cant la ueyla Comtessa, mare del Comte, hoyi *aquestes noueles, fo hirada e despagada e pensas [*f. 26.*] com poria emblar les letres al correu. E dixli: « Mon amich: uos sots trebaylat de la mar, posats

uuy tot dia e dema entraruos nets a Marceyla. Respos lo correu: « Madona: yo e manament del Comte que nom atur en negun loch, entro que sia a Marceyla. » « Sapiats » dix eyla « que pus tan bones noues portats que nous partiretz uuy de mi. » E axi feulo aturar, e donali molt a menjar e a beura, e donali tan a beura que aquela nit fo embriach que no sabia hon sera. E com uench a la nuyt feuli emblar la bustia en que eren les letres, e crema aqueyles que anauen a la muyler del Comte, e les letres que anauen als burgeses e al consel de Marceyla axi matex, e feuna fer altres falces semblant daqueles. E dix la tenor de la falsa letra en axi:

« On nos En P. per la gracia de Deu, Comte de
» Proensa, als feels seus, saluts e gracia. Fem uos a
» saber que nos som fort despagats e hirats que una
» fembra estranya presem per muller que axins ha
» enganats quens dona entendre que era fila del Rey
» d Ongria, e nos auem sabuda la ueritat e auem tro-
» bat una uil fembra que per .i. mala feyta e ladro-
» nicis li foren toltes les mans e fo exilada de la te-
» rra d Ongria. Per queus deym eus manam en pena
[v.] » de cors e dauer, que uistes aquestes letres, sens * al-
» cun alongament prenats eyla e son fiyl e fetslos ti-
» rassar per tota la uila de Marceyla e puys cremar,
» per so com eyla axins ha enganats que no volem
» que de tan vil fembra romanga hereu en Proensa.
» Fets ho en tal guisa que nos en breu deuem esser
» en Marceyla que noy trobem ela ne son fiyl, mas
» que ajats complit lo nostre manament. E fem uos
» saber que si cant nos uenrem no auets fet so
» queus manam, que nos farem de uos e de uostres
» fils e de uostres mullers semblant justicia, si quel
» auer no estorsra lo cors ni lo cors lauer. »

Cant la ueyla de Comtesa ach fetes aquestes ma-

les letres e falces, mesles en la bustia, e torna la bustia al cap del lit del correu. El correu despertas gran mati e anassen a Marceyla, e can fo prop de Marceyla feuse una garlanda el cap e entra cantant per Marceyla, e anasen primerament a la Comtesa e saludala de part del Comte, e comtali tot lo fet axi com era, quel Rey no lexaua partir lo Comte dessi axi tost, mas que en breu uendria ab gran honor, si a Deu pleya. Lo correu se parti de la dona, e ab gran goyg anassen al consel de Marceyla, e axi com passaua per la carrera les gens lo demanauen del Comte e eyl los responia que los saludaua molt e que la Com*tesa que era fila del Rey d Ungria. [*f.* 27.]

Quant uench que fo al palau del consel de Marceyla eyl troba los conselers e saludalos de part del Comte, e donalos les letres quel Comte los tremetia, e dixlos de paraula la honor quel Rey d Ungria feya al Comte, per amor de sa fila, e que nolne lexaua encara partir, mas que en breu uendria, els deya els manaua que amassen e honrasen la Comtessa, axi com en les letres se contenia, e que feessen tot so que ela los manas.

Cant los conselers agren reebuda la letra del Comte feren cridar per la uila que tuyt uenguessen al palau del consel per hoir noueles e manament del Comte. Cant tuyt foren aplegats, los conselers obriren les letres e donarenles a lescriua que les ligis. Cant lescriua uolch ligir les letres eyl uee quel Comte feya aytal manament contra la Comtessa, dupta que no uolch ligir. E apeyla los conselers a una part e legils les letres.

Los conselers qui hoiren quel Comte manaua axi destretament que la Comtessa e son fiyl deguessen estirassar e cremar, sino que eyl faria aytal deyls

e de lurs muylers e de lurs infants, foren espaordits e nos saberen quin consel se prenguessen. E ape-
[*v.*] llaren lo correu, e demanarenli a .i. part la * veritat: « Tu dius de part del Comte que nos amem e honrem la Comtessa, e que eyla es fiyla del Rey d Ungria e uet les letres que dien lo contrari. » « Yo nom se » so dix lo correu « ques dien les letres, mas yous dich veritat que eyla es fila del Rey d Ongria, e si uosaltres no lamats e no la honrats sapiats quel Comte, uostre senyor, ne sera despagat. »

E los conselers agren dacort ab los burguesos de Marceyla, que farien de la Comtessa e de son fiyl. Los uns deyen : « Fets so quel Comte mana. » E los altres deyen : « Mes ual que eyla e son fiyl muyren, pus lo Comte ho mana, que si nos e nostres fils e nostres mullers erem destrouits per tost temps. » E alguns altres deyen : « ¿Com auciura hom eyla e son fiyl per letres, quel correu diga lo contrari? » E axi estauen embargatz que nos sabien ques feesen. E ach hi un hom saui qui dix : « Senyors, lo fet es molt perillos: si fets so que les letres dien, que per auentura nou ha manat, que les letres fossen falsades en neguna manera, pus lo correu diu lo contrari, e axi uosaltres aurietz molt errat. E sino o fets e el ho a manat, sots ne en fort gran peril; hon yo conselaria axi : Barons, la Comtessa com quel fet uaje, ela es bona dona e sebem be quel Comte lamaua molt eyla e son fiyl, e que nos lauciam a tan mala mort no mes semblant ques deja fer. Mas prenets la dona e linfant e metetslos en
[*f. 28.*] una barqua, axi com fo atroba*da, e metetslos en mar, e Nostre Senyor fassen so que li placia. Cor per auentura lo Comte es axi irat contra eyla e serali pasada sa fellonia com sera assi, pus que no la trobara, e uosaltres trobarets ab el merce. »

Aquest consel plage a tuyt e anarensen a la Comtessa e portarenli las letres quel Comte los auia tremeses. E dixerenli : « Madona: ab gran dolor e ab gran despagament que auem de uos, nos que som assi e tots quants som en esta terra som uenguts per dir a uos paraules que son fort dures a uos e a nos. Veus quines letres nos a tremeses lo Comte. » E feren ligir les letres. E ela qui hoi les letres caech esmortida en terra: a cap de gran pesa, cant fo tornada en sa color, dix: « Senyors: ¿com porien esser ueres aquexes letres? que al castel de sa mare del Comte, la hon ariba lo correu, les li emblaren. E prech uos que no enantets contra mi entro quel Comte sia uengut, o que yo haje tremeses letres o algun misatge. » « Sapiats, madona, que nos o fariem uolenters, mas lo manament es perillos que no ho guosariem alongar. Mas holtra lo manament del Comte uos farem aytanta de gracia, que nos nous auciurem axi com el ho a manat; mas metrem uos en .i. barcha uos e uostre fiyl, axi com uos troba hom, e anats a uostra uentura. »

Cant la dona ach hoides estes paraules si fo dolenta ne irada nos fo maraueyla, e feu lo major *dol [*v.*] del mon; e els aparelaren .i. barcha e meserenhi la dona e son fiyl, e meterenlos en mar. La barcha se exi del port de Marceyla, e ana rodejant per la mar. E alscuns dies, axi com plague a Deu, uench deuant .i. monestir de dones qui es riba mar. E pescadors qui exien a pescar per obs del monestir ueeren la barcha sens tot gouern, meraueylarensen molt e anarenla pendre, e trobaren la dona e son fil e ueerenla que no auia mans. E demanarenli quina fembra era, ni com era aqui uenguda. E ela respos que fembra peccadora era. Manarenla a labadessa, e labadesa qui uee tan bela dona e son fil, molt bel

infant, demanarenla de ses conuercions, e ela respos e dix, que fembra peccadora era e no als. Labadessa ach pietat deyla e de son infant e dixli si uolia romanir aqui ab eylas que seruis Deu en aquel monestir. E ela respos: « Hoc uolentera. » Uestirenla de drap de religios, e fo pus humil e pus auinent de so que podia que totes lamauen e la servien com a eylas metexas.

Quant ach estat .i. poch de temps les monges conseylaren a labadessa que la fees portera, que altre offici no podia auer, e feula portera e fo axi auinent e axi de beyla resposta a totes les persones que tuyt se tenien per pagats e per hedificats. Nodris son fil el monestir de les dones. La dona era axi de gran abstinencia e estaua en oracio molt quescu dia. E estaua en lesgleya deuant laltar de
[*f.* 29.] Madona Sancta Maria * entro que totes les misses eren dites, per so com no podia estar el cor ab les altres dones monges com no sabia ligir ne cantar.

Cant ach estats ben .v. anys en lo monestir esdeuenchse que .i. dia estaua a la missa deuant laltar en oracio. El preuere uolch ministrar e metre del ui e de laygua en lo calze e noy ach escola ne altra persona que li donas les canadeyles, e eyla auia gran uolentat que li donas les canadeyles, mas no podia. E mantinent ela uee denant laltar penjar dues mans les pus beyles que anch fossen uistes. E pensas que Deu e Madona Sancta Maria li uolia fer per auentura gracia. E ab gran deuocio e ab gran reuerencia acostas a laltar, e estes los brassos e los monyons ues aqueles mans, e sobta les mans se preseren ab los seus brassos aytambe e mils que anch no les auia haudes, leuat que .i. filet ben sutil hi paria la hon les auia fetes taylar. E mantinent pres les canadeyles e serui deuotament el preuere.

E lo preuere qui ja la coneixia e ja lauia uista moltes de uegades menys de mans, e que ela auia cobrades les mans e no sabia chom, que el nou auia uist, marauelasen fort. E apeyla labadessa, e dixli que aqueyla dona auia cobrades les mans. La abadessa apella la dona e feuli mostrar les mans e demanali *com les auia cobrades, e cant ho ach hoit [*v.*]
feula entrar a missa e cantaren *Te Deum laudamus* per lo gran miracle que era esdeuengut a la dona. E labadessa e tot lo couent foren fort alegres de la gracia que Deus hauia feta, e agrenla en gran reuerencia e ferenli tota honor que podien. E ela fo pus humil e pus auinent, e seruia a totes axi com podia. E la abadessa, per la gran gracia que auia de les gens, lexala seer él cor ab les altres.

Cant lo Comte ach estat ab lo Rey e lach per son regne manat, partis del Rey. E al partir lo Rey donali anels dor e pedres precioses e draps de ceda e samits e draps dor e perles e daltres joyes que aportas a sa muller. El Comte dona cauayls e palafrens e estors e falcons e hor e argent e daltres richs dons, e seguilo ab comtes e ab barons e ab gran caualaria entro sus riba de la mar. E el Comte pres comiat del Rey e de la sua gent, e recolis ab tota sa companya en les naus e ab gran goyg uenguerensen a Marcelya.

Cant foren al port de Marcela, lo Comte feu sonar trompes e nafils e tabals e daltres estrumens e ab gran goyg entraren el port. Cant foren el port, enans que auaylas de la nau, los burgueses de Marceyla qui mils qui mils, axi com podien li exiren a carrera. Cant los ach saludats, tantost los demana com estaua madona la *Comtesa, e els estegueren [*f. 30.*]
que noy ach negun que li respongues. « ¿Com nom responets? » dix lo Comte « ¿Es morta ho uiua? »

« Senyor » dixeren eyls e los conselers de Marcela: « ¿e no sabets uos quines letres nos tremetes uos? » « ¿E quines? » so dix lo Comte. « Ades o ueurets » dixeren los conselers: mostrarenli les letres.

Com lo Comte uee les letres fo lo pus irat hom del mon, e dix: « ¿Auets fet axi com les letres dien? » « Senyor, no, ans nos som auenturats destar a uostra merce que no la uolguem auciure a ela ne a son fil, mas metem los en una barcha axi com la dona fo trobada e metem los en mar, axi com Deus los uolch guiar. »

Ab tant lo Comte feu apeylar lo correu, e dixli: « ¿Aportets tu aquestes letres? » « Hoc, senyer » dix lo correu. « ¿E girest te en negun loch? » « Hoc, el castel de madona la Comtesa uostra mare, que mal temps nos hi gita. » « Aylas! » so dix lo Comte, « la desleyal de ma mare a feta aquesta falcia, que ma tolta la res que yo mes amaua el mon, mas yo fare dela so que ela auia hordenat de fer de ma muller. » Lo Comte uolch anar la hon era sa mare que la fees tirassar e cremar. E sos cauallers e ses gens pregarenlo e li conselaren que no fees que gran peccat faria e mala fama quel ne seguiria, e per so
[*v.*] non trobaria abans *sa muller ne son fill, e axi estiguesen. E feu aualar tota la gent en terra e jura que no seria a Marceyla tro que sabes noueles de sa muller si era morta o uiua. E ab una nau armada e ab dues galeas partis de Marsela, e serca tots los ports e les ciutats e les uiles els castels que eren riba mar, e en quescun loc feya auaylar cauallers e demanar e cercar si aurien uista .i. fembra esmonyonada ab .i. infant petit. E axi rodejant sercha la mar .vij. anys que anch no troba negunes noueles.

E a cap dels .vij. anys esdeuench al monestir on era se muyler. La nau estech en albayina que no

auia uent nes podia moure. Lauors dix lo Comte : « Pus no auem temps danar auant uets aquel monestir e pregatslos queus uenen pa e ui e fruyta e hous, ons en donen. » Ab tant auaylaren .ij. cauallers de la nau, e anaren al monestir, e cant foren a la porta de la claustra trobaren la dona qui era portera. E cant lagren saludada dixerenli : « Madona: aqui en mar ha en una nau i. Comte, e ans tremes aci e pregueus que li uenats pa e ui e fruyta per refrescament. » « ¿E don es aquex Comte? » so dix la portera. « Madona, de Proensa. » Tantost com la dona hoi Comte de Proensa, tot lo cor li comensa de saltar. E dix als caualers : *« Ara sius plau uos esperatz .i. poc, e yo entrare a madona labadessa e fereusla uenir a la porta. » [f. 31.]

Ab tant feu uenir la abadesa deuant los caualers e els dixerenli quel Comte la pregaua que li uenes refrescament. E labadesa dixlos que nols en uendria gens, mas donarlosnia pa e fruyta e deso que agues dins lo monestir. Ab tant los cauallers feeren ho pendre e preseren comiat de la abadessa e de la portera, e ferenlos gracies e tornaren a la nau. E mentre els sen anauen dix la .i. a laltre : « Sancta Maria, beneyta dona, e com sembla aquella portera madona la Comtesa! » « Certes, cuyt me que eyla sia, » dixeren los altres. « ¿E com ho podets dir, que ela no auia mans e aquesta ha les pus beles mans que anch uees a dona? » « Certes, si les mans no fossen, yom cuydara que ela fos. »

Cant foren a la nau, dixeren al Comte : « Senyor: labadesa uos saluda molt he tramet uos aquestes coses e no uolch pendre dines de nos. E sapiats queya una dona portera molt auinent, la pus bela dona que anch fos, e sembla madona la Comtesa, axi fort que no diriets sino que ela es, sino fossen

les mans que aquesta ha fort belas. Lauors respos lo Comte, e dix: « ¿Semblali axi fort? » « Hoc, sapiats, senyor, que si uos la ueyets e no li ueyets
[*v.*] *les mans, que uos diriets de tot en tot que ela es. » « Pus que tant la sembla » dix lo Comte « irela ueure per amor dela. » Abtant auayla de la nau e anasen al monestir; e quant labadessa hoi dir quel Comte uenia, isque ab gran companya de dones. E cant uee la dona portera lo cor li deya que aquela era sa muyler, e cant li ueya les mans eyl o descreya.

Mentre lo Comte la guardaua, que non podia partir luyl, lo fil de la portera uench e no ach cura de la mare ni de les altres dones, axi com auia acostumat. E abrassaua lo Comte el estrenyia e sacostaua a el axi, que les dones sen marauelauen, e cridauenlo e nos uolia partir del Comte. Lo Comte sera asegut enfre labadessa e la portera e no auia cura sino de la portera que no la feya sino guardar. Con molt lac guardada, la portera li dix: « Senyor: ¿e com guardats axi e no parlats ab madona labadessa e ab aquexes altres dones? » Respos lo Comte: « Madona: no mo tingats en mal, que per so com uos semblats una dona que yo auia per muyler per que yo uayg exellat, que yo amaua mes que neguna res del mon, e no auia mans, e sapiats que de tot en tot me uijares que uos siatz. » « ¿E esuos uijares » so dix la dona « que yo la sembla axi com uos deyts? » « Hoc, madona, sapiatz per cert. » « Senyer » dix ela « per cert que noy anats enganat en res, que yo som aqueyla. »

[*f. 32.*] Cant *lo Comte hoi dir que ella era, uala abrassar e besar la cara e la bocha e les mans, e la dona atretal al Comte. E la abadessa qui asso uee, esquiuas fort, e semblantment totes les altres dones. E

dix labadessa al Comte, que gran mal ensenyament feya e gran uilania que a lur monge feya aytals coses. E lo Comte no se lexaua per tot alo que el no la tengues abrassada e be estreta e la besaua, e la dona atretal a el. Lauors dix labadesa a la portera: « Oy, dona: ¿e uos per santa dona uos teniem, com podets sofferir asso? » « Madona » dix lo Comte: « nous sapia greu nius en marauelets, que ans fo mia que uostra. E sapiats, madona, que ela es ma muller e som ne anat .vij. anys per mar que no auayle en terra per eyla sercar entro a ara. »

Ab tant lo Comte dix a labadesa e al couent com lauia presa per muller e puys com lauia perduda e com lauia sercada, e comtali tota la ystoria del fet, axi com demunt auets hoit. E apres pregua labadessa e a les altres dones que nols fos greu, que pus tant auia trebaylat e lauia trobada, que uolialasen manar en Proensa. Abtant labadessa e el couent respos que si la dona o uolia, pus que sa muller era, jasfos quels fos greu, queu soferrien. La *donchs respos la dona, e dix que uer era que [*v.*] era son marit e son senyor, e ab el sen uolia anar.

Ladonchs lo Comte dona al monestir tot quant auer portaua que no sen retench sino tan solament so que li era obs per uianda tro a Marcella. E pres la muller el fil e preseren comiat de labadesa e del couent e uengrensen ab gran goyg a Marsela.

Quant los caualers de Marceyla els burgueses hoiren quel Comte uenia e sa muller e son fil, e que ela auia cobrades les mans, ab gran goyg e ab gran festes exirenli a carera e rebeerenlos molt alegrament.

E axi lo Comte ab gran trebayl cobra se muller e son fil. E la dona ab grans tribulacions cobra les mans e cobra son marit. E uisqueren en sems ab

gran benenansa aytant com a Deu plague e agren fils e files maridades. La una fo muller del rey Darago. E laltre del rey de Castela. Laltre del rey Dangleterra. E laltre del rey de Fransa. E daquel exi lo linatge del rey de Arago e tots los altres. E despuys anaren en la gloria celestial, en la qual nos aport Nostre Senyor Deus per sa merce. AMEN.

HISTORIA

DE

FRONDINO Y BRISONA

*STORIA DEL AMAT FRONDINO e de Brisona on se contenen quatre letres de amors ab alguns cansons en frances. [f. 35]

CAR es plasers dausir,
Vos vull comptar e dir
Mant bon dictat noell
Dun aymador isnell
E duna dona gaya
Cab finamor veraya
Samon trop lialments;
Qui per fals jutgaments
Dels maluats enuejos
Que fay los amadors
Per mantes vets doler
Agron man desplaser
E mants cruels destrets,
Si com apres veyrets
En lurs dictats gentils.
Vsatges e stils
Es damors e sera
Quelles met lay on ha
Cor franc a luy seruir,
E nol pot contradir
Staments ni rictats
Ne sens ne paubretats
Ne saubers quel mon sia,
Ans ha tal senyoria
Que plus aut senyoreja
Els plus saubents garreja

* Foliació del ms. original, pertanyent a la Biblioteca Nacional de París (espanyol, núm. 487).

E met en ses presos,
Els paubres sofretxos
Ffay en rich loch amar;
Ez axin volc mostrar
En aycest queus diray.
Entan, al mes de may,
Ffuy en vn gay pays
On fonc per amor pris
Vs scuders valents
Nomnats per motas gents
Ffrondino bon aman
Ab cor gay e presan
Ez ab paytit auer,
May sab gint mantener
[v.] *Bontat e gentilea,
Ez ha sa amor tant mesa
En vn[a] dona pros,
Daut stat e ricos
A cuy dizon Brizona,
Quel cor e la persona
E tota santendença
Met ab gran diligença
En luy seruir de grat
Ab ferma leyaltat,
Si cos tany deman fi,
Ez ella sens nulh si
Lam axi carament
Que per lonc stament
Que Dieus li poxes dar
Crey cautraman pus car
Nol semblaria ges.
E car lamar qui es
Daytal domna volguts
Es pus apercebuts
De far so camor vol,

Ffrondino qui nos dol
Si no cant be no fay,
Hac talen que dalay
Contra los Turcs anes,
Pero quen demandes
Brizona sil playra.
Per que tantost ana
[E] dix axi a Brizona :
« Senyora prous e bona,
Gentils, valents e gaya
Queu am de amor veraya
May que la mia vida,
Honor me vol em crida
Ez amors me conseylla
Que per vos, qui parella
Non auets en valor,
E per la vostra amor
Ffassa en breu vn viatge
Per veser lo carnatge
Ques fara lay dels Turcs,
On pro castells e burchs
Crey que veuray abatre
Per alguns qui combatre
Sen van ab lor breument;
Per queus prech humilment
*Me fassats tal valensa [*f. 36*]
Ques ab vostra licença
Eu puxa lay passar
Per honor conquistar
E per far so quis tany
Daycel qui tan presan
Dona, com vos seruex;
E si be no merex
Mon cor auer tal grat
De vostrauta rictat

Que vos lo gouernets,
Nel tingats nel amets,
Ab vostramistat pura,
Ajats de mi tal cura
Que nom oblidets ja;
Car si mon cors sen va,
A uos laix tot mon cor
Quem enuiu lo tresor
De joy e dardimen
Qel vostre ris plazent
Li dara tota via,
La qual sera ma guia
Totes vets, on queu vaia,
Car finamors veraya
Me fara souenir,
Ses jamay departir,
De sa dousor pensar
E de vos reclamar
Tostemps e tota hora. »
Ayso dits la tezora
De cruel desconort
Brisona pres tan fort
En axi la taylet
Que res nol respondet,
Ans cuget pel cor fendre
Sus Frondino lamat,
Ez ell tenc abraçat
Son gay cors dousamen
Brisona mout plasent,
E demanda lin do,
Ques donet[-s] confort bo
E que no sesmarris;
Mas cascus tenc son vis
Sfalbit, sperdut
El cor scomogut

Per greu dolor quels pren,
Ez ab gran marrimen
Mescleron lur sgart
*Tan trist que crey que part [*v.*]
Non hac en tot lur cors,
Que dedins e defors
No sentis dolor gran.
E Brisona ploran,
Ab vis mout doloros,
Ffech .j. plant angoxos
E respos en axi :
« Amics dous, pus de mi
Te vols axi lonyar
Per honor gasanyar
En pahis tan londa,
Dic te que mon cor *va* [n a]
Doloros marrimen
Qui, ploran e planyen,
Maucira de tristor.
Amics, tu as mamor,
No say quet vas sercan,
Queu tenc per tan presan
Lo tieu cors, per ma fe,
Que no volgra per me
Ffessets aytal assay ;
Mas pus vey ca tu play
Tal honor conquerer
Dieu prec ten leix auer
Tot so que ton cor vol ;
Mas, lassa, tant me dol,
Amics, sta partida,
Que cascun jorn marrida
Viuray tro queu te veya,
E no crey ja quenveye
De veer nul hom me prenda,

Ans te faray de renda
Mil sospirs cascun jorn,
Tro veyel teu retorn,
Lequals prech Dieu que sia
Breument, si com volria
Ton cor el meu desira.
Mas, per tal que delira
E del greu desconort
Quen axi mon cor mort
E met en amergor,
E per tal quel gran plor
On per tu eu viuray
Nom meten en smay,
Prec te quem vulles far
[f. 37] *Sagrament de seruar
Tostemps leyaltat ferme,
Car eu te jur que ferme
Te seray ses cor vari. »
E pres vn breuiari
On, axi com dit ha,
Juret, pausan la ma.
E Frondino apres
Ffet axi com ades
Brisona lach raquist.
Puys dix ab semblant trist,
Brisona : « Ayço faras:
Amics, tu portaras
Le neyr el vert per mi
Ez eu [per] tu axi. »
Frondino dix : « Quem plats,
Ayço e quant vullats,
Senyora, ben complir. »
Es ab mant greu sospir
Ellal det vn joyel
Gentil, ricos e beyll,

Que per samor portes;
Ez ell me par quel des
Vn joliu anell daur;
Mas li seu cabeyll saur
Que semblauon daurat
Eron tan scampat
E tirat e malmes
Sobrel seu vis, qui es
May pur que nuylla flor,
Que la pus gran dolor
Del mon me pres del veure,
Car no poriets creure
La pietat ques era.
Puys, ab dousa manera,
Cascun pres son comiat,
Lun ab lautrabrassat
Mas res nos pogren dir,
Car li coral sospir
El gran dol que fasia
Cascus los o toylia.
Mes anans que partis
Del tot li ach tremis
Ffrondino cest *ca*[co]miat
Per missatge celat,
Quil fayt saubia tot:

* *Virelay.* [*v.*]

La doleur gran que jay au departir
De uos veoyr, douce dame donour,
Me fayt muer tota ma joyan plor,
E le poo[y]r de mon las corps falir.

Las! je ne say quant reue[*n*]oyr poray

Vo gran biaute qui est toute ma joya
E vo dous vis tres amoros e gay
A .c. foys plus que dire no sauroy*t*[-e].

Ce me fara tous dis plaindre e gemir
E demorer en si dura langor;
Mes je veuill plus par vos, tres douce flor,
Auoyr tels mals que por autre playsir.

[E] Brisona, qui mot
Saubia ben dictar,
Ayco li fet portar
Per lo dit missatgier
Scrit sus neyr papier
Ab color de blau fi :

Rondeu.

Adieu mon dous amis e ma perfeta amour,
Lasseta! je nessay quant sera le retorn!
Vostre suy e seray, mes jay el cuer dolour,
Car vostre departie fayt de ma joy[e] plour,
Tant que, jusque vos voye, ja nauray bon sejorn.

E tantost se parti
Ffrondino, ez anech
Contrels Turchs, on mostrec
Quera fis amoros.
Ez apres dels ans dos
Tornet en son pahis
Mot desiros que vis
Ceyla quaymaua tan,

Questaue desiran
Cascun jorn sa venguda;
Mas car fazia ajuda
A .j. seu gran amich
*Sdevenc li destrich [f. 38]
Que no poc anar lay
On la dompnab cors gay
Ffasia son star.
May gen, quin [j] mal parlar
Tostemps [a]troba sabor
Difamech ab error
La prous dompna Brisona,
Dizen quez ella dona
Samor az .j. gay nobla,
E quaix trestot lo poble
Li deron mala fama;
Don Frondino qui lama
Ffonc dolents e marrits
E per tristor languits
May que dir nous poria,
Tant que la nuyt el dia,
Viuien trabayll greu.
E so don ell pus leu
Donet en ayco fe
Es car de costa se
Trobech .j. jorn scrita
Vna letra patita
Ques al dit noblanaua
Ffos per Brisona fayta,
Don entrech en tal gayta
Ffrondino en tal pena
Quez, axi com remena
Lauta mars ab forts onda
Lesquifet e la gronda
O la pauca tarida,

Axi, ses nuyla mida,
Remenech son coratge
Tristors, cab gran dampnatge
De son cors lo tenia.
E car may no podia
Soffrir son cruzel mal,
Si com ceylls cuy no val
Conort que puxauer,
Scrisch ab desplaser
A na Brizonayxi
Con trobarets aysi:

Letra que Ffrondino tremes a Brisona complayent se deyla, creent que per altra laja oblidat.

La mia ma scriu ab gran dolor a tu, e prech te
[*v.*] que sim *as oblidat, no vulles al menys, membrant te de la mia amor, oblidar de legir esta letra, laqual te tremet per dues rahons: la primera raho es per so com hi dupte que amor qui liga les lengues dels ferms amadors e la voluntat de aquells quant son denant lurs amadores no ligas ma lenga e mon voler, en tant que yo, vaent tu e no podent dir les coses que he acordades, agues apres pus dura pena de aquesta que soffir; la segona rao es que certificant te pus clarament de so per que son en la pena, me sia dat algun remey, si a tu aparra just, yo seruidor teu, lo qual amor enlassa per la tua balea en la mia tendre e pueril adat, e tal, las! que despuys que yo axi per amor enlassat me done a tu, segons que tu saps, no volent ne podent axir de aquell, mas ab ferm voler seruin e aman tu, que yo creu esser noble, no solament per natura mas encara per balea e per moltes altres coses a perfeta noblea pertanyents,

he soferts per tu amár tots aquells trabaylls que amador pot soferir, e son per tu amar en greu pena, de la qual me planc a tu, pregan te que, si de aquella per amor nom vols aiudar, membrant te de la tua noblea, me vulles ajudar. Car nobla cor no deu soferir de fer morir a pena lo seu pres, molt menys lo seu seruidor leyal. Pena es a mi dolorosa hoyr de la tua noblea que oblidant los sagraments ab tanta feruor de amor entre nos fets, e auent en menys preu mi, leyal seruidor teu, e la tua honorabla fama per nobles obres al present conseruada, as en cor de seruar en amar la manera de les falses amadores, qui, gloriejant se en lurs falses maneres, enlassen ab lurs foylls semblants molts homens en lur amor, detinent aquells en foyla vida, a dan e derrisio lur. E pena es a mi sobres *dura, creent yo [*f.39*] per aquesta manera esser oblidat de tu e perdre tanta gloria de amor com auia, cuydant esser amat de tu. E pena es a mi, ymaginan que la tua nobla persona scarnida per algun enganador, faent te sembiant de amor, sia en greu diffamacio sdeuenguda. Totes stes penes ensemps vnides me tenen en dura e cruel pena. O, las! quantes vagades he yo sospirat per sta pena! e quant he tu planguda de tan greu dan, lo qual no es a mi manor que aquell que sostench en la mia persona, so es que la tua fama sia enlegida per veus o paraules de gents o per colpa tua. O, quantes vegades he desigat quem vengues dir lo meu cor, lo qual yo lexe a tu al nostre doloros departiment, que podia esser de tu e de les paraules que yo he oydes e de alguns senyals de aquelles quim an tengut longament en angoxosa e dolorosa sospita! E quantes vagades es fogida soptosament de mos vlls la voluntat del dormir! E tantes vagades ma suetlat ab dolor la ango-

xosa e dolorosa memoria de aquestes coses, ab tants amergoses sospirs ma feta mesclar la vianda en les hores de mon menjar! E tantes vagades man fet anar solitari e pensiu en diuerses locs les dolors que yo he per aquesta rao! Aylas! be creu que si les mies dolors se posquessen conuertir en lagrames, e yo posques molt plorar, gran aleujament fora stat a mi, o sim posques planyer algun quim sabes dar conseyll o remey. Mas no es costuma de ferm amador gosar dir sos mals, o sils dixes no fora per aço dat aleujament a les mies dolors. Tu sola, de qui yo son leyal e ferm seruidor, pots mi garir, si a tu plau, e aleujar de tantes penes, faent me cert si la
[*v.*] fermetat quis pertany en nostra segrament *es per tu en alguna cosa leza o del tot preterida. E siu es, so que no creu de la *mia* [tua] noblea, as a mi retut indigne gardo del meu leyal seruici e trebayll e de la ferma e imutabla amor que yo he a tu, car no abeylint als meus vylls ne al meu voler alguna balea de fembra ne alguna graciositat, riquea, amor o priuadea, e tota altra, sino tu auda en oblit e en menys preu. E aço per la continua memoria que he de la tua perfeta figura e de les tues agradables e amoroses maneres, les quals, ab los vylls de ma pensa, me fa souen leyal amor veser e remirar. On dic: apres de aquesta dolsa e amorosa visio e la ymage de perfeta dolsor, o vida e benanansa mia! ¿quan trauras tu, dolsa speransa e confort meu, la mia lassa pensa deste[*r*]s dolors? ¿E cant me trauras desta mortal pena per laqual oblit viure? ¿E cant me tornaras en ma benanança e confort, demostrant me si yo son encara teu? Sia doncs, si a tu plau, clarament certificat de la tua voluntat, e si ver es quem ages oblidat, vulles me tornar lo meu cor. Car be que yo nom posques de aquell en altre

[a]mar seruir, nom par lom degues pus retenir, si aquell as rebujat contra la primera empresa entre nos feta de les dues colors. E faras justa cosa en ton poder res de que not asauts. E yo, lexant la vna de les dites colors, retendrem laltra, so es lo negre, ferm e trist sens speransa, e manera ma trista e dolorosa vida, segons que permetra cruel fortuna, la qual pot a tu dar amador pus honorable, mas no pus leyal, e pot a tu dar altre seruidor, mas no pus ferm; e pot a mi donar tot compliment de angoxosa dolor e de pena, mas no plaser de amor, car la mia amor e los meus plers en tu *feniran, en ma de la qual Deus posa ma tribulacio e ma benenança. [*f. 40*]

Rondeyll.

Tristes suy en tel desconfort,
Que si ge nay aligement,
Certes, bone, beyle, playsent,
Par vos pendray briefment la mort.
Las! ie nay solas ne deport,
Ffors can je voy vo corps legent,
Mes cant si gran biaute recort
E poy[n]t ame ie ne me sent,
Pleindre me fayt si durament
Que morir de bon gre macort.

Brisona, qui saubia
Que Frondino venia
Quab gran joy speraua,
En pauc nos desperaua
Cant hac sa letra vista,
Don fech ab pensa trista

A Frondino resposta,
Qui de son cap li costa
Pro dayga damergura,
Car pensan, lamor pura
E leyal quel auia,
Claraments conexia
Catort era jutgada,
Mas car lo seu cor nada
Tostemps en leyaltat,
Ffec li aytal dictat
Con aysi vos he scrit
De leyaltat garnit.

Resposta de Brizona a la dite letra de Frondino, ab la qual se scusa auer fallit en amar.

Tant es de maiors penes lo cor del innocent afligit con es injustament de maiors fayliments incolpat. Don yo, ignocent de les colpes a mi per tu, senyor, posades, son dins mon cor aytant pus afli-
[*v.*] gida *com la mia leyaltat es mes per grans fayliments no justament blasmada o incolpada. Car fort es a mi dura cosa hoyr que per tu, senyor, sia cregut e a mi posat e per les tues letres demostrat que la mia leyal e ferma amor sia vert tu variable. O lexan e oblidan los primers leyals comensaments de la ferma amistat que yo he a tu, sia per greu crim de desconexensa en alguna manera enlegida o diminuida, la qual es per fermatat purament conseruada e per leyaltat continuament multiplicada e conformada. Encara es a mi afliccio e pena que sapia tu, senyor, que per ocasio prospera ne aduersa yo aja delenquid en alguna part de leyaltat e de amor ferma vert tu; e tu, posant mutacio al propri

nom don yo, en temps de nostra amorosa conuersacio, yo solia per tu esser apeylada, me vulles nomnar en altra manera a mi stranya, dient me falsa e desconexent amadora, e volent esser en la congregacio e manera de les falses, foyles e variables amadores, e dient que he meses en oblit los sagraments entre nos fets, los quals he tan purament seruats que, si sabies quanta es la mia memoria ferme en aquelles e en souenir de tu, e com habita souin dins la cellula de la mia memoria la tua image, en la qual son a mi representats los teus loables fets e dits e les tues nobles, agradables e insignes condicions e maneres, e com es souin mon cors desiros que yo posques vert tu anar, e com es la mia voluntat inclinada a demanar e ensercar noues de la tua nobla persona, per les quals se posques alagrar la mia anima de la tua absencia trista, no diries tu, senyor, que yo son aquella qui meresch auer nom de falsa e desconexent amadora, ans mudant sta manera, *seria de scriure a mi agradable [e] volenteteros, en tal forma que fos per les tues letres confortada, yo leyal e ferma amiga tua, per la tua sinestra intencio desolada e afligida, qui sperant lo teu gracios aueniment desir tu seruir ab ferma benuolensa, la qual encara, apres la mia mort, sera per tu ab la mia anima perdurablement trobada. Lexa, doncs, senyor, tota vana e sospitosa rancor que ages contra mi auda, e no vulles pus ab aquelles cruels armes e doloroses turments de sospitosa manera afligir ne turmentar mi, amiga tua, ne rompra ne diuisir que les mies entramenes ab tan amargosos dits qui son mortal coltell per departir aquelles. E restituhint me a la tua gracia e amor, confortem ab les tues acostumades e gracioses letres, manant me so quet sera agradable qui per mi puxa esser fet al teu pler e honor. [*f. 41*]

Ne penses pas que vous oblie,
Mes dous amis, car vroy e]mment
Tous dis vos suy loyaus amie.
Seur moy aues le seignourie
E aures trestout mon viuent.
Mon cuer, mon voloir e ma vie
Seront a uo comandament
Sans fauser, de ce vos afie.

Ffrondino, cant hac lesta
Esta resposta presta
On Briso[*l*]nal tremes,
Fonch en tan gran joy mes
Cab sobres de dolsor
De joy cugech morir;
E pus no poc tenir.
Brizonan tal sospita,
Ans crezech quella [a]bita
Ab leyaltat mout fina;
Mas car amors afina
Tot cor leyal e clar.
Tant que li fay mostrar
Lo desir el voler,
[*v.*] *Quez au so que veser
Desira ne que vol,
Ffech pausar tot lo dol,
A na Brisona part,
E com ceylla ques art
Per Frondino lamat
Tantost lac enuiat
A dir so causirets,
Si sta letre ligets.

Letre de Brisona a Frondino reprenent lo com tant tarda de fer li saber son stament.

Si la longa distancia qui es del loch on tu, senyor, abites, tro en aquell on yo son, departeix la amor de nostres coratges, no sens rao as mi mesa del teu departiment ensa en oblit. Car despuys nom es per les tues letres o missatges [*es*] stat donat confort o consolacio alguna, mas com per semblant distancia o diuisio de lochs bona ne ferma amor no creu que puxa esser departida ne diuisida, [*tant que defaylida*] tant que defaylent la visitacio corporal aquella mental per letres o missatges demostrada no particip entre los ferms amadors, creu yo, senyor, que sia poca amor que tu as a mi o necligencia quel teu cor ha en auer pensament o memoria de la ferma benuolensa que yo he a tu; e per la dita raho ha cessat entre nos la visitacio deguda. Pero, posant yo a part la rancor e trabayll en que mon cor es, e que sofer per lo teu fayliment, no sperant quem sia per tu, senyor, demenat lo meu stament, certifich te de aquell. Sapies, senyor, que per la amor quem destreny, stant axi en absencia de la tua graciosa presencia, vaig sercant locs separats on, departida de totes companyies o persones, pusque segurament perseuerar a la amorosa contemplacio qui delita lo meu cor pensant *en la tua balea. Mas, [*f. 42*] jatsia que durant aquella a mi sia delitable lo temps el pensament quant mon cor excitat me fa gardar per totes parts aueure si atrobaria tu lo qual me imaginacio me mostra axi com a present, no podent te veure ne trobar, romanch soptosament desolada e trista, en tant que, tot humenal repos per mi lexat e oblidat, lo meu cors es portat a dolor e langui-

ment, desiran te veure o al menys auer, en defayliment de la tua present visitacio, [*e de*] les tues gracioses letres ab les quals posques passar algun temps leument lo trebayll en que son per tu, senyor, amar. Doncs no auent en menys preu, mi, leyal e ferma amiga tua, prech te, senyor, que ab aquells remeys que amor mana fer en semblant cars, me vulles ajudar e valer, sabent que si per tu los dits remeys me seran denegats, lo meu cors vendra a mortal ffi e conclusio, la qual a mi, senyor, no sera leu de portar ne a tu honorable de soferir. Don prech Amor que ab semblant ligam qui te a mi presa per les tues voluntats obehir, vulla tu ligar e tenir en tal manera que la pena egualment partida sia per tu sentida, axi com per mi. Pregant te, senyor, que [si] a la tua molt nobla, bela e graciosa presencia pot esser agradable res que yo puxa fer, per aquella men vulla certificar, sabent que per sos manaments complir nom trobara necligent.

Rondeyll.

Penser me font loyaus amours tous dis
En vos, amis, e la douçe pensee
Regoir pas ne me puet ne magree.
Pus que veoir ne puys vo playsant vis
Joya ne sent, eins me tient le cuer pris
Tristeçe grant par dure destinee.
Voloyr, pooyr e cor[*ps*] oy tous pensis,
Raysons, espoyrs dou tout mont obliee,
Car avech moy ne font plus demouree;
Ayes pitie de moy, dous biaus amis.

* Adoncs le joy doblech [*v.*]
A Ffrondino que stech
Ligen e religen
Sta letra plasen
De na Brisona cara,
E desirs quis empara
De Frondino del tot
Ffech li desirar mot
Quez ell vege Brizona,
E com cell qui tensona
Ab lur de son desir
Tremet li clar a dir,
Per sta letra seua,
Desirs com fort lo greua.

Letre que Frondino tremes a Brisona, on li fa saber son stament e lo gran desir que ha de veser ella, scusant se de la triga de son scriure.

O molt graciosa e cara sor, prec te que si la mia tardiua letra ha faylit tart auisitar la tua molt amorosa presencia, que perdonan a mi e a ella vulles aquella gardar ab lo teu benigne sgart, no encolpant ella, ne mi de la sua triga, car ella desiran venir denant la tua dolsa fas, ha sperat longament fael portador, ab lo qual segurament pesques venir a esser legida per la tua voluntat, lo qual portador atrobat, ses molt alegrada, e molt curosament e continua ha mi raquest de esser iuasosament tremesa, prometent me portar de tu amorosa consolacio e bones nouelles ab les quals pusque vn poch spirar lo meu trist cor engoxos e quaix enfogat per greu destreyiment de amoros desir quel te continuament

occupat, qui, axi com se solia delitar en plaser e goig de tota dolsor complit, se dol ab trists plants e sospirs, los quals, algunes vagades per mi retenguts, [f. 43] per cobrir mos mals a les persones *a mi presents, me cuyden fer per diuerses parts del cor sclatar e fendre, don poden sentir aquells qui [*amon*] son prop de mi en aquelles hores los greus trencaments e crits de les mies entramenes cruxents axi com ondes de tempestosa mar sclafants en la riba de la terra. E las! he quant ha que a mi dura sta pena e aquest angoxos trabalh! Certes dir pux que aytant ha com yo he stat luny de pendre ab los meus vylls de tu aquella dolsa manera e amorosa vianda que solia pendre, mirant la tua balea ab la qual vianda sostenia mi e mon cors en gran sfors e virtut de bona speransa. E las! ara mon cor e yo son tan languit per la gran fam e longa endura de tu veure que apenes yo puix ell sostenir ne ell mi, ans quant me vull sforsar a pendre algun confort, fayll a mi la virtut e forsa de mos membres axi com al malalt languit per longa malaltia a qui faylen los brasses, no podent alsar aquells quan vol metre la vianda a la sua boca, yo, moltes vagades, volent menjar e stant en taula, per forsa del gran languiment e desir destret pert la forsa de mos brasses e lo apetit de mon menjar, e remembrant les tues beutats strenyen se les mies barres e son fets a mi los greus sospirs de mon cor vianda amergosa qui passa per mes stretes dents ab algunes sordes e tristes veus planyents. E las! de aquest aytal menjar e de aquesta vianda no poria mon cors auer longament sosteniment de vida ne sforsar mon cor, ne yo poria ja mes, si axi molt staua, aconseguir viu denant tu, si per Amor e per tu no mes donat algun remey e confort, los quals a mi, durant la tua absen-

cia, no poden esser dats sino solament per la desirada e agradable consolacio de les tues dolses paraules a mi per la tua letra representades. * Aquelles seran a mi confort e salut e sosteniment de vida, aquelles seran algun aleujament a la dolorosa pena e trista angoxa de mon cor, e ab la dolsor de aquelles reposara .j. poch lo meu cap doloros qui per longues vigilies va. Doncs, molt dolsa sor, auent compacio e pietat del teu las e afligit frare, no posant en oblit les sues angoxes e doloroses penes a tu per la present mostrades, sia per ta merce en ta gran necessitat acorregut, e de present ab la tua graciosa letre per lo portador de aquesta confortat. [v.]

Le grant desir que jay puyse veoyr
Ma douce dame,
Si duramant mon doulant cuer aflame
Que nuyt e jour me fayt playndre gemir;
Sans null sejour tous diz me fayt languir
Le corps e larme,
E cant je suy si lony de li, si lame,
Don pri a Diex le puyse reuoyr
Brieffment, sans blame
De son honour, car lenuejos difame
Les amoreus camou[r]s fayt rejoyr.

Cant Brisonac saubut
Caxi staua sperdut
Ffrondino per son mal
Qui per amor leyal
De luy vengut li es,
De continent se pres
En sta letre far
On dits que ses tardar

Hi vaja lieu, si vol
Quela no muyrab dol.

Letra que Brisona tremes a Frondino, pregant lo que anas a ella.

Frondino, prech te que moltes vagades liges aques-
[*f. 44*] tes letres. Yo he dupte que a tu no *oblit souen de mi, e oblidant te de mi, la angoxa de ton desir passa, e no as cura de venir. E si aquesta ligs, molt creu que despertara lo teu voler adormit en la tua triga. Les tues letres son a mi pler e consolacio, car me demostren la tua benuolensa e ferma amor. E sapies que per vn gran temps apres que les he rebudes, son a mi axi com a vianda de molt plasent sabor quim dona gran confort e ab aquelles me fas axi apartar moltes hores en lo dia, posant sobre elles los meus vylls qui nos sadoylen de aquelles veure. E legint les moltes vagades, encara semblen a mi a cascuna hora noueylles, no per tal que nom vaja lo cor a aço que he lest en aquelles, mas lo plaer quen he mes nouell aytantes hores com les gart. E sapies que no les puix lexar, ans per molts dies port aquelles amagadement sobre mi. E cant no he loch on les pusca legir, si les vull veser o tenir entre les mies mans; pero moltes veus, cant les he legides, me donen gran dolor, car se que tu vius trist ab desir de mi, e les dolors que tum scrius me fan doblar les mies. Cant yo sgart lanell que tu mas dat, a mi fa gran goig, pensan com la tua ma lo mes al dit on lo port; mas puys son molt trista quant pens que ha molt que tu lo mas dat, e no te vist. Gardan aquell apeyll tu, axi com si eres ab mi, e fas sobre aquell les complantes mies de tu, e cant

me son molt complanta, la dolor que he me fa oblidar on son, e recorde me en mon cor moltes vagades, he dupte que no aja perdut lo seny, e torn en por entre mos seruidors e entre les mies companyes, gardan e scoltan aquelles sim conexen lo meu mal, o si es ver so quem pens de mi. Souen pug en los pus alts locs de mon castell, gardant tots los camins sit veuria venir, e axi stan me fastremir lo cor souen cant veig axir en alguns locs dels camins alguns caminants, e cant son pres, e nom par quey sies tu, tremet los meus missatges a saber quins gents passen. O Frondino! si tu comptaues axi los dies e les hores com yo he del temps ensa que tu est partit, pus lonc te semblaria lo temps. En totes aquelles festes on yo te vist o tu as parlat ab mi *he [v.] membransa de les coses quens auem dits; mas les festes qui despuys son passades nom semblen aytals con eren aquelles: totes me son tristes, car pus tu no veig nom pux de res alagrar. En aquelles festes les pus auols vestadures que he me plaen mes. E per so que puxa portar aquelles, stich en ma cambra axi com a freturosa de salut; bem deffayll salut souen ab los meus engoxoses trabaylls. Car mes vagades me git en mon lit per lo gran lassament quem sent que per talent de dormir, mas be es poch lo repos que yo he en aquell jaure, car si los membres an algun repos, lo meu cor ha lauors maior trabayll per diuerses e trists pensaments que yo he per tu. Pens e pens, e quant he prou pensat, tots mos pensaments trop anamichs de mi, car tots fan contra ma salut. E nagun dels nom dona confort, cant me penç esser tan luny de tu. Frondino, car senyor, fort as lexada asuetlada la mia pensa, car despuys que tu est partit de mi, pensament disseca mon cors e gasta mos membres, axi com la forts lima

de asser gasta lo ferre moyll. En les hores que hom deu reposar e dormir, lo meu pensament no reposa ne lexa a mi reposar. Tot lo jorn e tota la nit es anamic de repos lo meu pensament, axi ma turmentada de greu traball que vans ha lexats tots mos membres, e sens algun sfors. Lo meu son es tan breu que no conec si he dormit. Les vigilies que fan los meus vylls lassen tots mos seruidors. Va trop lo meu cap quant vaig dormir, e pus va quant men leu. Si per ventura dorm algun poc spay, fas trists sompnis de tu quim suetlen ab gran dolor, don trop moltes vagades lo coxi on pos lo cap banyat de les amares lagrames quels ploroses sompnis fan gitar als meus vlls. Tota la nit stich ab sperança de auer goig en lo dia seguent, despuys pens que tu vingues, e on mes sper, mes creix ma dolor, car acostant se lo dia a la sua fi, se acosta la dolor a mon cor, e defaylen la hora on yo cuydaue a tu veure, defayll a mi la sperança que yo auia en aquell jorn. Si algun temps he atrobat pler en fer algunes obres de les mies mans per fogir a ocios anuig o despler, ara non puix fer naguna, car la gran cura del meu pensament quim te continuament ocupada me toyll tota manera de obrar e ha fetes les mies
[*f. 45*] mans grosseres e pereroses a comensar obra. * Lo meu pensament ha ligats tots mos membres e sentiments e tots an mi oblidada per seguir ell. En aquest mes de may, cant sol hom auer algun goig e plaer per la dolsor que porta mostran fuyles e flors noueles e melodioses cants dels ocells qui entre les spessures dels arbres de mon verger solien venir a cantar, a mi dobla ma dolor, car yom solia alagrar de tu en aquell temps, e solia cuylir fuyles e flors quet daue algunes vagades. E cant pens que tu est tan luny de mi, no vuyll entrar en aquell ne

res coylir, car nom fa res goig qui en ell sia, ne los deports que yo solia pendra en ell cant tu hi venies ara nom plaen. Ay, Ffrondino! molts son los meus mals, e tots aquells quim veen los conexen per maiors. E per ço dien molts a mi tot jorn perque no serc ajuda de metges, extimants que medecyes posquessen a mi garir. E maiorment dien a mi souin aço aquells quim seruexen a mon menjar, car tots dien que la substancia que reeb la mia boca nom pora sostenir a vida. Be se que la sobstancia que yo reeb nom soste, mas la sperança que yo he en la tua ferma amor e de la tua vista. Poca es la vianda que yo pux rebre, car desir mestreny lo coll em fastige mon stomach, tant, que tota vianda li es odiosa. La mia boca ha prou que fer a donar passament als grans sospirs que mon cor hi tremet. Ffrondino, molt car senyor meu, los mals que yo he passats e pas per tu son infinits. E be que ten aja dits molts, encara ten volria dir mes, sino quem vull gardar que not anujas la longuea de mon scriure, per que not scriure ara pus, mas sapies que volria que les tues letres demostrassen per obra so que dien per scrit, car elles dien que tu as gran desir de mi, e quem ames molt. Prec te doncs que no ams mes so quet rete aqui, car a mi apar que mes ames aqueix amich ab qui est que mi; e yo no am res sino tu, e iria a tu, que not speraria, si ten leu cosa era a la femenil vergonya lo meu anar com es a tu lo venir; e a mi vine doncs, senyor, desir de mon cors e consolacio de la mia anima. No vulles pus tardar, car si o fas, ja es vengut en aço mon cors que pus no pora soferir lo trabayll en que ha tant viscut, yo, senyor, cobrare salut e goig e vida, car ara quaix no visch, ans muyr lo jorn mes de .c. vagades. Garda, senyor, quant es aço dura

cosa que axim fasses star. Prech te doncs que nom
[v.] tremetes res a dir per letres, *mas so quem deuries scriure vine mo dir ab ta boca, car fort la desir veure parlar, e les mies oreylles desiren oyr la tua veu, en la qual troben maior sentiment de dolsor que en alguna melodia que posquessen fer tots los struments de musica. E prech te, quant vendras denant mi, no vinyes tro a la nit, per tal que en la mia cara no coneguen los senyals de amor aquells qui seran pres de nos. Ffrondino, si lo dictat de aquesta letra not sembla meu, per tal com no he gardada en dictar alguna manera de retorica, segons que he acostumat, creure pots que si es, mas la gran cuyta ab quet volia scriure mos trabaylls ma feyta venir en plor qui ma torbat lo cap tant que no he gardada sciencia a fer ma letra. E si la trobes tort scrita o pus mal que no solia scriure, no ten mereueyles, car la multitut de layga quim axia ploran dels vlls me torbaua la vista e anullava lo paper, per que la tinta si stenia massa, mas bons me seran aytals plors, ab quet veye. Doncs, vine, senyor, e si res pore fer a tu agradable, manam, car desirosa son molt de tu seruir e tostemps ab ferm voler e vertadera amor, la qual te mostra que no te faylit ne fare.

Ffrondino de present,
Saubut lo marriment
En que Brizona staua,
Lamic ab cuy anaua
Per gardar sa honor
Laysech ab valedor
Que li ach en son loc,
Es axi prest com poc

Az ella sen anech,
Que ja may no pausech
Entro que pres li fo;
E si nul aman fo
Lu per lautre joyos,
Dic vos quentrels abdos
Hac de joy compliment,
Ez ha vuy de presen
Ez aura tostemps may.
Veus tot lur proces gay
Els amoros dictats
Complits ez acabats
On podets veser be
Lengen quez an ab se,
E la maneyra bona
Ca finamors los dona
De gayament dictar
E gentilment pausar
Mots amorosament;
E podets hi tal sen
Apendre, sius volets,
Queus mostra cous devets
Gardar, si ets amats,
Que leument no cresats
Lo mal que molts diran
De ceyla don, aman,
Sperats ben auer
E don auets plaser.

EXPLICIT. DEO GRACIAS.

HISTORIA
DE
PARIS E VIANA

2] *COMENÇA LA HISTORIA DE [K 2]

las amors e vida del caualler Paris e de Viana filla del Dalfi de França.

EN lo temps del gran Emperador Carles, Rey de França, fill del Rey Pepi, que de la vna part d'Espanya lança los moros, e de aquella trague e expelli lur infael e cruel senyoria, era Dalfi de la ciutat de Viana vn noble baro, per nom Godoffre de Lanço, del linatge real del Emperador, e per aquell molt amat. Aquest tenia per muller vna molt noble dona, anomenada Viana, filla del Comte de Flandes, discreta e molt virtuosa; la qual, apres de hauer estat per set anys sens infants, pari vna filla molt bella, de que fon feta gran festa, e fon aximateix nomenada Viana, e fon donada a criar a vna noble dona, qui hauia vna filla que Ysabel se deya, que fon en lo seruey de la dita Viana criada. Aquesta Viana cresque en tanta bellesa y saber de letres e musica, que marauella era, e en totes coses segons lo desig seu era seruida. Aquest Dalfi hauia en sa terra vn noble home e de gran linatge, per nom micer Jacobo, qui hauia vn sol fill nomenat Paris, en qui

---

* En les indicacions marginals la inicial *A* correspòn a la compaginació de l'exemplar que reproduhím, procedent de la Biblioteca Aguiló; y la inicial *K* dóna l'ordre de planes de l'exemplar de Kopenhagen, segons el text publicat pel Dr. Kaltenbacher.

[*A 2 v*] era tota la sperança sua, *molt gran sonador e cantador; lo qual, en edat de setze anys fon molt dispost e valent de sa persona, que era cosa marauellosa. E tenies molt atauiat de vestir e adreçat de coses de guerra e de caça, que bastara per star ne seruida vna real persona. E per ço era molt amat per lo Emperador e per lo Dalfi. Aquest Paris tenia gran amistat ab vn fill de vn caualler, apellat Adoardo, los dos de vna edat, e amauen se molt. Aquests dos eren bells sonadors e cantadors, pero mes Paris. Adoardo era molt enamorat de vna noble dona del contat de Braybant. Paris nos curaua de amors: posat que hauia vn any tenia grat per estrem de Viana, filla del Dalfi, e com mes anaue, lo amor mes li augmentaua. Pero com pensaua aquell amor no era egual, desliberaua dexarlo. Viana no apercebia les intencions de Paris, perque ell nos gosaua demostrar com los altres barons qui per amor della feyen moltes coses de caualleria.

Com Paris, per seruey de Viana, venia moltes nits sonar y cantar ab Adoardo baix de la finestra on ella dormia. E com scapa a aquells quils volgueren pendre.

MOLT secretament Paris e Adoardo en les nits anauen vers la part on dormia la bella Viana, e aqui sonauen e cantauen marauellosament. En que lo Dalfi, sa muller e Viana prenien molt
[*A 3*] gran plaer, e volent *lo Dalfi saber qui eren, feu vn gran conuit, on tots los sonadors de instruments foren ajustats. E com noy fossen aquells per quis fahia, anujassen molt Viana vaent que en lo conuit
[*K 3*] noy eren *los qui venien cascun vespre debaix de la

sua finestra; dix a Ysabel: « ¿Que es aço que cascuna nit vinguen aci tan marauellosos cantors e sonadors, e no sapia qui son? Yom crech que per amor mia venen. » E lo Dalfi, per ferne plaer a sa filla Viana, ordena que .x. homens armats stiguessen amagats cerca de on aquests sonar acostumauen; e com haguessen sonat los menassen deuant ell. Per que, venguda la nit, Paris e Adoardo vengueren al loch acostumat ab vn mosset quils portaue los instruments, e sonaren molt millor del que solien. E com hagueren sonat, los .x. homens isqueren, dientlos hauien anar dauan lo Dalfi. E Paris dix a Adoardo: « Ja veus en quin punt som, e desplaume per mi hages enuig. En verita[t], yo mes ame la mort que si venia dauant lo Dalfi. Veges que aconselles. Lo mosset es de guardar com nos mateix, car per ell seriem descuberts. » Adoardo respos: « De mi no curs sino tant com de la tua persona. » Paris dix als deu homens: « Senyors: leixau nos anar, car nosaltres som al seruey e honor del senyor Dalfi, mas no yriem ara dauant ell. » E los deu homens digueren que forçat los era de a[*na*]nar. Paris e Adoardo, conexent que forçat los era fer armes, meteren ma a les spases, e tant animosament se de*feneren, que ells, ab lo mosset, sen anaren sens lesio de lurs persones, e feren molt de dan en los deu homens. [*A 3 v*]

Com lo Dalfi e Viana se enujaren molt per no saber qui eren los sonadors.

VENGUT lo dia, los deu homens arribaren dauant lo Dalfi, narrant li ab gran vergonya lo dan que pres hauien. De que lo Dalfi fon molt enujat, e feu hi anar laltra nit tanta gent, que be foren para

cent homens; mes Paris noy torna mes, ans tench molt secret lo cas. E a Viana pesa molt no poder saber los qui sonauan; tant resta enamorada, que no podia parlar sino dells. E Paris, vehent quant perill era descobrir ses intencions, deslibera apartarsen, e tots dies anaua a casa del bisbe de Sant Lorens e ab ell passaua sa vida en gran pensament.

Com lo Dalfi per alegrar a sa filla Viana feu cridar vn torneig.

Lo Dalfi, vehent que Viana staua pensosa per no poder saber qui eren los sonadors, per alegrar la ordena vn torneig; per execucio del qual trames per tota França e Anglaterra, que tot baro o caualler qui volgues fer actes de caualleria per amor de dames, que fossen en la ciutat de Viana lo primer dia de maig; car Viana, filla del Dalfi, [*A 4*] posaua *vn escut de cristall per al qui mes esforçat seria, en semps ab vna mol[t] rica garlanda sua. Sabut per tota França e Anglaterra, la major part dels barons se apparellaren per esser al torneig, en special alguns barons qui eren enamorats de Viana. Dels quals eren Phelip de Borbo, nebot [*K, manquen els fulls 4 y 5*] del Rey de França; *Adoardo, nabot del Rey de Anglaterra; Anthoni, fill del Comte de Proença; lo Comte Isnaldo; Assallon, nabot del Comte de Proença; Girardo, fill del Marques de Montferrat; Lanço, fill del Duch de Gaunes. Aquests set barons vengueren per amor de Viana, molt adressats, ab molts daltres.

Com Paris dellibera anar en lo torneig e de qual manera.

UEENT Paris lo aparell de aquesta festa tan noble, per consell de Adoardo deslibera anar secretament; e trameteren per caualls e feren selles e armes ab senyals blanques. E lo Dalfi feu conuit a molts dels barons qui eren arribats per causa de la festa, on hague grans sons de instruments; mes a Viana semblaua no res, pensant en aquells qui tant la hauien enamorada. Lo iorn del torneig arribat, tot hom fon aparellat segons es de costuma. Arriba la illustrissima senyora en companyia de la senyora sa mare, e seruida de molts cauallers e dames, vestida a la francesa: vns tapins xichs de vellut vert; lo brial de domas burell, sembrat de vnes mana-
*des de fe brodades, en les fulles molts maragdes [*A 4 v*]
e en les flors balaixs e robins, cosa rica, y en la vora de la falda e cabes vnes letres de or de martell en ques legia:

« Te la fe poder tant gran
» sobre nost[r]a voluntat
» que lesforça mes del grat. »

Una roba ab gran falda, que vna dama portaua, de brocat carmesi morat, y en lo cap ligassa de la terra y en lo bras la garlanda qui era lo pris de aquella festa. E Paris e Adoardo vingueren tots blanchs e posaren se a vna part, e algu nols conexia. E ans del torneig, lo Dalfi mana que cascu per si faes mostra per lo camp. E Viana dix a Ysabel: « ¿Quet par de aquests cauallers? ¿quals fan mes per la mia amor? » Ysabel respos: « Aquell qui porta la corona dor, o aquell qui te lo leo de atzur, me paren millor. » Dix Viana: « Germana: aquells

qui no tenen algun senyal me obliguen molt mes dels altres. »

Lo torneig com Paris resta vencedor.

Com tots los cauallers foren aparellats, vench primer aquell de la corona dor e ysqueli altre caualler e en contraren se de tant poder que trencaren las lanças, e meteren mans ales spases, e ferirense tant, que molts ne anaren a terra. E molts de aquells animosament tornaren en les selles, e
[A 5] *cascu sesforçaua hauerne la honra. E com vench al vespre, molts de aquells eren cansats; mes Paris, tant sforçat al vespre com al mati, donaue tals colps, que negu nol gosaue sperar. Lo torneig acabat, gran honor fon dada al caualler no conegut de les armes blanques. E fon menat al cadafal del Dalfi e fon li donat lescut de crestall. E de present Paris sen torna secretament ab Adoardo. Anaua souint a casa del bisbe de Sant Lorens, no faent demostracio alguna, sperant ques diria.

Com lo Dalfi e los altres se enujaren per no saber qui era lo caualler qui hauia la honra; e de la questio del valer deles dames; e del torneig que lo Rey de França feu cridar.

Lo Dalfi stech no poch desijos de saber qui era stat lo caualler tant secret. E los cauallers tornaren sen parlant de la molt gran gentilesa de Viana e dela sua discrecio, tant, que sen mogue entrels barons grans differencies. Alguns qui ama-

uen la filla del Duc de Normandia, e altres qui amauen Costança, germana del Rey d Anglaterra, dehien que eren mes belles que Viana. Es ver que Viana auançaue totes aquestes de graciositat e bellesa. Tant fon gran la contesa de aquests, que Joan de Flandes se enfelloni contra lo frare del Rey de Boemia es nafraren malament, tant, que vench a saber al Rey de França, qui, duptant aço no fos occasio de gran * dan, trames a dir a tots los barons e cauallers que vinguessen tots dauant ell, e daria en lurs differencies sentencia, de que tots serien contents. E pensa lo Rey que ordenas vn torneig per amor daquestes dames, a .viij. de setembre en la ciutat de Paris, e qui mes sforçat darmes fos, sen aportas la honor de aquella festa. E aquella donzella qui millor fos defesa, fos declarada per mes bella de tota França, Anglaterra e Flandes. E trames lo Rey a dir als parents daquestes tres donzelles que vinguessen en aquella festa. E cascu de aquells trames, per amor delles, joyes, les quals fossen donades al mes sforçat. E cascu de aquells trameteren la cosa que millor e mes rica pogueren. [*A 5 v*]

Lo pris que fon trames per los parents de cascuna deles dames, per la jornada del torneig de Paris.

PRIMERAMENT per Costança d Anglaterra fon tramesa vna molt rica corona orlada de perles e de pedres precioses. Lo Duch de Normandia trames per sa filla vna garlanda molt rica e de gran preu. Lo Dalfi trames per amor de sa filla Viana vn rich capell frances orlat de perles e de pedres, lo qual li hauia donat vna noble dona de França.

Paris que veu que axi gran festa se aparellaua en França, aconsellas ab Adoardo del anar hi, lo qual
[*A 6*] li dix que anas e secretament, perque si no a*naua tostemps se dolria. Perque Paris acorda de anar, e secretament apparellas molt be de armes e de caualls.

Del aparell que lo Rey de França mana fer de la plaça, per lo torneig.

Lo Rey de França feu spatxar lo camp e feu hi fer cadafals on poguessen star les gents. Es ver que algunes deles tres donzelles noy foren, e perço lo Rey feu fer tres banderes en loc delles. La vna ab lo camp blanch ab letres dor que deyen: « Viana, filla del Dalfi de França. » Laltra ab lo camp vert ab letres dargent que deyen : « Costan-» ça, germana del Rey d Anglaterra. » Laltra ab lo
[*K 6*] camp blau ab letres de perles qui deyen : *« Floria-» na, filla del Duch de Normandia. » E feu partir lo camp en tres parts, e en cascuna part feu metre vna bandera.

Les rahons que lo Rey de França dix als cauallers la jornada del torneig.

Uengut lo jorn del torneig, foren ajustats enla ciutat de Paris molts cauallers de França, d Anglaterra, de Flandes, Spanya, Alamanya, Lombardia e de altres parts. En lo qual dia lo Rey feu metre aquelles tres banderes ab aquelles tres joyes, quis mostrauen gran cosa en lo mig del camp. E lo
[*A 6 v*] Rey de *França stech en peus, e parla molt alt :

« Barons: tot hom se meta sota aquella bandera que vol mantenir per amor de la sua senyor[*i*]a. E aquesta caualleria sia de amor e de cortesia. Empero be volem que cascu fassa com mes valentment puga, car beus deueu tenir per honrats que us combatau per les mes belles dames del mon. Eus dich que aquell qui haura la honor del camp, haura lo preu de la caualleria e aquestes tres banderes ab les tres joyes quiy son. E aquella donzella qui millor sera defesa, dare sentencia que sia la mes *mella* [bella] del mon, e haura lo preu dela bellesa de tota França, Anglaterra e de Flandes. E la reyna tramet aquesta corona que sia posada al cap de aquella, per senyal que haura la honor de aquesta festa. »

La mostra que feren les banderes que seguiren los seruidors deles dames de qui eren.

MANA que la bandera [de] Floriana fos la primera que faes mostra per lo camp, e sota aquesta se meteren tots los qui la amauen, ço es: Johan, fill del Comte de Flandes; Felip, nebot del Rey de França; lo fill del Duch de Burgunya; lo fill del comte Ysnaldo; lo fill del Comte de Proença; e Jofre de Picardia; e apres de aquests molts de altres. Apres aquesta bandera vench la de Costança, la qual acompanyauen Fraderico de Valoys; Johan, germa del Rey de Boemia; lo germa del Duch de Burgunya; lo Duch de Braybant; *e apres de aquests [*A* 7] molts daltres. Apres vench la de Viana, on anauen: Origo, fill del Duch de Borbo; lo fill del Rey d Anglaterra; lo fill del Comte de Proença; Paris, fill de miser Jacobo; lo fill del Marques de Monteferrat;

tres fills del Duch de Gaunes; Johan Perallo, duch de Normandia; e apres dells molts altres cauallers, tots richs de peraments y cimeres. Feta la mostra, aquesta bandera torna en son loch. E per cert, gran cosa era veure tant noble festa. Lo Dalfi e lo pare de Paris vengueren en aquella jornada.

La jornada del torneig, del qual fon vencedor Paris.

[*K 7*] * A hora de vespres vench en lo mig del camp lo fill del Comte de Flandes, e vench li al encontre lo frare del Rey de Boemia, qui per aquell fon ferit axi durament quel mes a terra. Apres vench lo frare del Rey d Escocia, que aximateix fon per aquell derrocat. Apres vench Origo de Borbo, e tots aquests derroca lo fill del Comte. Apres vench Adoardo, fill del Rey de Anglaterra, e feri aquest tant poderosament que li trenca lo bras. E aquest derroca .v. cauallers. Apres vench Jofre de Picardia, e derroca aquest Adoardo, e apres dell .vj. cauallers. Ala fi la sort vench a Paris, e ferirense tant fortment que los dos ne anaren a terra, perque
[*A 7 v*] torna*ren a la junta e Paris feri tant poderosament a Jofre quel mes a terra molt luny de son cauall, e al colp lo cauall de Jofre sclata, e perço la gent dix tornassen ala junta. Mes Paris, com no era conegut, no hauia qui parlas per ell, mas al Rey paria que Jofre fos vençut, dient que no volria fer tor al caualler no conegut, lo qual li paria hagues fet com a bon caualler. E trames li vn caualler dient com al Rey aparia que Jofre fos vençut, mes si ell volia justar altra volta per cortesia, que fos a sa voluntat, car ell li donaua victoria de aquell torneig. E Paris respos que la bellesa de Viana era tanta, que lo obligaua de justar ab lo caualler vna e tantes vol-

tes fins se mostras vençut sens contrari; les quals paraules aparegueren al Rey que eren de gran noblesa e virtut, dient que ell deuia esser noble caualler. Lauors Paris muda de cauall, lo qual Adoardo li tenia aparellat, e tornaren ala junta e ferirense de tant gran poder la hu alaltre, que Jofre vench a terra del cauall molt durament. Ala fi, de part de Viana no romas sino Paris tot sol. E de la part de Floriana no restaren sino tres. E de la part de Costança altres tres. E digueren que la junta romangues fins lendema, e Paris dix que no, e feri tant esforçadament que algu no li gosa star dauant; e axi portat lo camp a fi, fon menat al cadafal del Rey, e foren li donades les tres banderes ab les tres joyes e la honra de aquella festa. *E molt secretament Paris e Adoardo sen tornaren en lo Dalfinat, e Paris torna a visitar lo bisbe de Sent Lorens, quil rebe ab gran amor, encobrint tota cosa del que era stat, sperant ques diria dela festa. [*A* 8]

La nova que lo Dalfi porta a sa filla com lo torneig era stat vençut per sa part, mes nos sabia qui era lo caualler qui tant lauia defesa.

Los altres cauallers sen tornaren cascu en lur terra molt enujats no portant alguna joya dela enamorada sua. E lo Rey conuida lo Dalfi e lo pare de Paris, e la Reyna dona al Dalfi vna corona que donas a sa filla en senyal de la mes bella dona. Lo Dalfi e lo para de Paris sen tornaren en lo Dalfinat molt alegres; la filla ysque a rebrel segons *hauia acostumat, e ell la besa e la abraça dient li: « Aquesta corona que yous pos al cap, vos tramet la Reyna de França en senyal dela mes bella donzella. Vos [*K* 8]

haueu haguts prou contrestadors, mes millors defenedors; y be ques stat mester, car de cascuna part restauen tres cauallers molt forts, e de la part vostra no restaua sino vn caualler de França sens senyal, e es sen partit que ni lo Rey ni altres han pogut saber qui era. E perço vos no sabeu aqui haueu a donar gracies de tanta honor. Lo pris de les tres banderes li es stat donat ab les tres joyes. Prech a Deu li do honra e exalçament! »

[*A 8 v*] **La dolensa que Viana mostra a Ysabel per no saber qui era lo caualler qui tant la hauia honrada.*

VIANA resta molt enujada per no poder saber lo caualler qui era, dient a Ysabel: « Germana: ¿e no digui yo laltre dia que era amada per lo mes valeros [caualler] de tota França? Per cert, germana, aquest es aquell qui tant be, sota la mia finestra, sona e canta tantes nits; [e] qui vence lo torneig en aquesta ciutat de Viana; e ara mira quanta honra ma feta. Be tinch a desauentura no poder saber qui es; be es raho sia ma vida trista per no saber aqui ame. » E començas a planyer molt, e en tal pensament passa molts dies la sua vida.

Com lo pare de Paris mostra a son fill e [*a*] *Adoardo staua enujat del star retret de Paris, e perço Paris ana ab Adoardo a Braybant.*

LO pare de Paris, que no hauia vist son fill enla festa, hague gran dolor, e vna nit, dormint ab son fill, dix li: « Fill: de tu speraua hauer hon-

ra e plaer, mes ara veix ne lo contrari; car tu solies anar en festes e fer actes de caualleria, e ara he vist no est estat en aquesta festa, e no pots partir te del Bisbe; tinch a marauella de que es venguda entre vosaltres tanta amistat. » Al qual Paris res no res*pos. E lo dia apres lo pare dix [a] Adoardo: [*A 9*] « Yo veig la gran amistat que tens a mon fill, qui lexa morir sos falcons e caualls de fam, e no va sino ab aquest bisbe: dupte tinch nos faça religios, lo que yo no poria veure, e perço te deman per mercer li parles e faces que, mudant ses obres, sia mes alegre e alargara la mia vida. » Lo qual Adoardo aconsola lo millor que pogue, e, partint se del, anas sen a Paris, dient li: « Yo veig que amor te danya tant que no est de tu meteix, e ton pare e amichs son en gran enuig per tu, perque placiet que vulles fer coses que mes los placien. » E Paris dix li: « ¿E que vols que faça? » Dix Adoardo: « Yo volria que anassem a Braybant, que vuyt mesos ha no he vista ma senyora. » Paris fon content, e aparellaren se de armes e caualls, e totes coses necessaries a lur anada. E ans dela * partida, Paris dix a [*K 9*] sa mare: « Senyora: la clau dela mia cambra vos coman, e placieus noy entre negu. » E caualcaren e anaren a Braybant, hon faeren gales e armes, de que alcançaren fama, honra e amor de dames.

Com, absent Paris, Viana fon en sa casa e conegue clarament ser Paris lo qui tant la seruia.

En aquest temps lo pare de Paris fon malalt, e fon ne ocasio lo pensament del fill. E vn dia lo Dalfi lo ana a veure, e aconsolant lo ab molt

[*A 9 v*] gra*ciosa e discreta manera. E apres alguns dies, la muller del Dalfi ab Viana foren a veurel e visitar lo, demanant de son mal. E ell respos que tot son mal hauia per pensament del fill, duptant nos faes hom de religio. E la Dalfina lo consola, leuant li aquella opinio. Apres la mare de Paris mostra a la Dalfina e a Viana lo castell: e primerament li mostra vna gran sala hon hauia diuerses coses de combatre; apres, vna cambra hon hauia diuersos aucells de caça; apres li mostra la cambra hon dormia Paris, enla qual hauia molts atauios e tals, que eren cosa real. Entre les quals belleses hi hauie dues perxes grans: la vna plena de diuersos draps dor e de seda molt abtament lauorats; laltra era plena de diuerses cubertes de caualls, dor e de seda, de gran valor; e Viana dix: « Per cert negu nos deu marauellar si de aquest Paris es fet gran cas; lo orde deles sues coses manifesta gran part dela sua valor. » E mirant axi Viana, vae vna cuberta de cauall tota blanca, la qual li aparech fos aquella que Paris hauia portada en la ciutat de Viana; e dix ho a Ysabel, e tota alterada nos podia tenir se en peus; e dix a sa mare congoxa li hauia venguda e ques volia reposar vn poch en aquell lit, e que li lexas Ysabel. Tots ysqueren dela cambra, e Ysabel tanca la porta; e elles entraren en vn studi no gran, hon estaue la ymatge de Nostre Senyor ab lanties e canalobres
[*A 10*] dargent. E aqui Paris se retraya *per ses deuocions, e aqui era la bandera blanca e totes les joyes que ell hauia guanyades en la ciutat de Paris. Vaent Viana aquestes coses, fon certa que Paris era aquell qui tant hauia desijat saber, e dix a Ysabel: « Germana: quant es gran aquesta jornada per ami! Ara se lo que tant he desijat, e de aquesta cambra no desige james partirme. » A la qual dix Ysabel:

« Guardau, senyora, no fassau ne digau coses de que siau represa, car a vos no fa res la amor de aquest; be sabeu que barons vos demanen, qui son de vostra condicio, e aquest nou es. » E Viana, molt enujada, respos : « Per vna folla presumpcio tua no vull perdre tanta amor que fins aci he aguda, e en veritat, la segona vegada que digues tals paraules no hauras spay de dir les me; mes si ami has amor hages la aell, car es la mia anima sua. E si consideraues les sues nobleses, tu lo stimaries mes de caualler del mon. *E lo Rey de França volria [*K* 10] hauer donat la vna part del seu regne que Anthoni, fill seu, fos axi valent e esforçat. E no es algu ques pugua ygualar al valer seu, perque totes coses destima son en ell, e com totes li faltasen, pensa que la mia ventura ma portada a la sua amor. » Viana e Ysabel prengueren les joyes per tenirles fins a la venguda de Paris e exiren dela cambra; e tantost la Dalfina e Viana prengueren comiat e tornaren a lur palau.

*Com Paris, tornat del comtat, tro*ba ser li stades preses les joyes.* [*A* 10 *v*]

VIANA staua pensant dia e nit en la venguda de Paris, lo qual ab Adoardo arribaren de Braybant alegres. E Paris, ans de descaualcar, ana veure lo Dalfi, mes per amor de sa filla que dell. E al vespre, entrant en lo oratori per fer reuerencia a Deu, no vae les joyes qui eren stades per Viana leuades. E dix a sa mare que mal hauia tenguda tancada la cambra sua. Al qual dix sa mare que noy hauia entrat algu sino Viana; e Paris no replica pensant que algun ladre ho hagues pres, e no dexa de fer sa ora-

cio. E lendema vesita lo bisbe de Sant Lorens, quil rebe ab gran alegria. Viana, que molt hauia desijada la sua venguda, vaent lo vestit duna roba de brocat rich que se hauia vestida a Braybant, folrada de vellut carmesi, ab vna cadena de gran valua, referma y augmenta la gran amor que li tenia, e acorda ab Ysabel que tornassen les joyes a Paris. Perque vn jorn, parlant Viana a sa mare, dix li :

Com concerta Viana poder veures ab Paris.

SENYORA mare: may nom haueu manat parlar ab algun home de religio quim donas doctrina deles coses diuines. Aci es lo bisbe de Sant Lorens qui es santa persona, placiaus que yo parle ab ell. »
[*A* II] E *la Dalfina feu venir lo bisbe, e aqui parlaren de moltes coses santes, e al partir, Viana lo prega quey tornas lo sen dema, perque li volia dir algunes coses de secret. Al mati lo bisbe hi torna, e Viana li dix que algunes joyes eren stades leuades de algun loch e ella sabia que eren de Paris, tenie sen de consciencia e volien las hi tornar; perquel prega que loy digues el faes venir en aquell loch on li poguessen parlar.

Com arriba Paris dauant Viana.

LO bisbe, com a santa persona, ignorant les intencions de aquests, dix aço a Paris, el mena al loch que hauie empres ab Viana, hon la trobaren ab Ysabel; e Viana los aculli ab molt graciosa manera, perque era de les mes gracioses del mon. E pres Paris per la ma, e apa[r]tant lo vn poch perque no fossen oyts, dix li :

Parla Viana a Paris.

PARIS: stant vos abcent, la senyora ma mare e yo anam a vesitar vostre pare qui *era malalt, e [*K II*] cercant lo vostre castell, en vostre retret vahent algunes joyes, e paregueren nos tambe que les prenguem; sabent que son vostres volem les vos tornar, demanant vos perdo dela descortesia que hauem comesa. » A la qual Paris respos, dient:

Respos Paris a Viana.

*ILLUSTRISSIMA senyora: visitar la senyora vostra [*A II v*] mare e vostra senyoria a mon pare, es estada merce gran a nosa[l]tres, vassalls vostres. E posat siam de vosaltres, servos en major deute obligats que de feeltat nos obliga, sotmetent nos a tota ordinacio de vostra illustrissima senyoria. Les joyes, si tenirlas nous es deseruey, soplich a vostra senyoria les vulla acceptar de ma voluntat, e son la major cosa mia, no per la valua, mes per serme stades donades per lo que tinch mes car. E perço no poria presentar les sino a vostra senyoria de qui es tot lo de nosaltres. »

Replica Viana a Paris.

PARIS: fins aci dissimulat haueu la voluntat vostra, mes ara no podeu, que no es en vos; perque us demane per la cosa que mes amau, si sou vos lo que sonas tantes nits baix del nostre palau, e vences lo torneig en aquesta ciutat, portant vos ne la garlanda mia. E aquell qui en la ciutat de

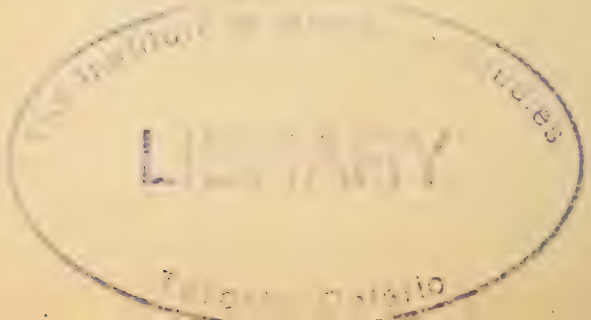
Paris restas vencedor de .xxv. juntes de tants barons e cauallers, portant vos ne les tres banderes ab les tres joyes que nosaltres hauem preses en vostre retret, restant tant honrat de aquella jornada. Per cert, Paris, aço no es seruey de tenir encubert; si aço haueu fet per amor de mi, molt ho dech esti-
[*A 12*] *mar yo, e de molt vos reste en obligacio, e molt es raho desige vostra honra. Car per la menor de aquestes coses no deu esser vos negada gracia alguna. » Guardant Paris la gran volunta[t] de Viana, resta per sobres de amor sens respondre. Ala fi, prenent esforç, dix :

Respon Paris.

ILLUSTRISSIMA senyora: no puch negar a tanta merce la veritat, ne vull lo cami desuiar, qui es sols peral restaurar de ma vida. Y pus tant me sou, senyora, obeir vos he en lo que manau, majorment si volra vostra senyoria recordar aquants desuarios lo amar en strem [es] escusa. Ver es que so yo aquell qui per hauer solas les nits libertes, en fer vos seruyes [*sic*], aquelles arribi cerca de vostre palau, y les dos voltes fiu armes. Y si de aquesta desegualtat restau desseruida, siau contenta, que aquell quim ha fet vostre, fara de mi la venja a vostra senyoria. »

Replica Viana.

PARIS: no es de oblidar aquella discrecio que pora tenir se en nostra vida: yous fare auis de loch on ab major spay porem fer nos certs de-
[*K 12*] les intencions *nostres. » E pochs dies apres, fon

Paris on mana Viana, la qual conexent quant ab raho du[p]taua Paris palesar ni *raonar la voluntat que ab tanta congoxa portaua, per la excelencia que per bellesa, stat y disposicio sobre les altres tenia com a senyora, li dix aquestes noues: [*A 12 v*]

Les rahons que Viana dix a Paris en la segona vista.

O Paris! les condicions e criança que teniu, vos fan tant gran, que no se que fossen per ygualar se a vos, e la disposicio e sfors e serueys de que per vos so estada seruida, tals son, que a vos sol me fan deutora, y pus per vostre tant sfo[r]çat animo he merescut renom dela mes bella, ¿no es raho sia sino del major caualler? E nos vull negar que lo major be pera mi es sentir la voluntat vostra. Y lo que es sols lo descans pera vos, es lo *respos* [repos] pera la vida mia. »

Respon Paris.

TANT gran es lo be de vostra senyoria y tant pales a tot lo mon, que, soferint yo dolors may no vists viuia, y nuncaus senyali nius parli, y *encurbet* [encubert] serui, per que nous fos deseruey en la opinio dels miradors, qui no sentien quant lo estrem del voler no sols me escusaua de tant folla empresa, mes encara en alguna manera me ygualaua ab los grans, aqui alguna presumpcio acompanyaua en vostre seruey. Deixat de dir quant so mes de *satisfer dela merce que vostra senyoria me fa en voler no enujar vos de ser vos seruidor, y beseus los peus per no hauer abandonat a mi qui tant viuament desige poder vos plaure. » [*A 13*]

Com sabe Paris que lo Dalfi casaua sa filla.

MOLTES enamorades noues passaren entre aquells en moltes jornades que pogueren parlar se, tenint lur pensament sols en poder se plaure, axi descansant los treballs de lur enamorada vida per algun temps ab demostracions de lur amor, fins que senti Paris que lo Dalfi volia casar sa filla; e si ab molt gran cautela se tractaua lo casament, a Paris fon manifesta, perque al ver amor nenguna cosa sta encuberta; y perque los tals, ans dels altres desfien, desesperat ab aquell major strem de passions que poden sentir se, deya:

Lo que Paris deya congoxant se del matrimoni de Viana.

O desauenturat, y que he volgut yo sforçar me a coses impossibles! O trist! e no podia pensar aquests e majors encontres en la fortuna tant prospera! e com podia creure cosa tan gran fos per mi pacifica, tant contra opinio dels altres! O, amor cega, que tu sol me has embenat en la creensa de
[*A 13 v*] aquesta seguretat *que tenia! O, quant descans es en los desastres poder mostrar ser stades les em-
[*K 13*] preses rahonables! *E perço es major passio la mia, perque no tinch rao de scusacio alguna, sino en aquells qui han nauegat en les mars en que yom trobe! O amor, ¿y perque a tots ygualment no senyoreges? o ¿perque a nosaltres nons dones vn altre mon en que visquessem separats dels qui a tu no temen, pus les leys ab quens gouernes tant diferen deles altres?» Ab aquesta major congoxa que

tenia, arriba en lo loch on hauia acostumat hoir lo Viana. La qual, vaent lo ab mostres de tanta passio, alterada dix:

Les rahons que Viana diu a Paris vaent lo arribar alterat, e la resposta.

O Paris! ¿com sou tal? ¿Qual es la ocasio de vostre treball? A penes puch creure siau lo qui tant ha mostrat voler me, pus sens desfiar dela voluntat mia ¿pot altra cosa enujar vos tant ab strem, quant ara anujat vos mire?» Ala qual respon Paris: «¿Ygnora vostra senyoria la causa de ma dolor? O, quanta marauella tinch no se spanta vostra merce, ma vida haja bastat acompanyar me en aquesta derrera vista! Y per cert, quant ab major gloria so stat, tan ab major e mes viua passio resta, y ab menor spay pera planyer mas perdues, que tant gran mutacio natura nostra no comporta! *Ami [*A 14*] es cosa certa lo senyor Dalfi ha apuntat casament de vostra senyoria, y per conseguent de la mort ab lo temps quem era consentit mes viure.»

Mana Viana a Paris fes parlar ab lo Dalfi de casament entre ells.

No sou cert, Paris, que yo a vos vull? ¿perque, donchs, feu cas del voler de mon pare? ¿no sou content que yous ame? Pensau que nom so tant enemiga, que per tant gran interes meu no oblide a mon pare. E nous enugeu vos fins sapiau yo hauer elegit altre senyor sino a vos, aqui sols ame. E per fer vos mes cert de ma desliberacio, vull que vostre

pare parle al senyor Dalfi sia content yo sia vostra muller. E si nou volra mon pare, conexereu aquem força aquesta voluntat quem gouerna; e no hajau spant de qualseuol empresa, que als dos qualseuol cosa deu esser laugera, pus la ensenya es amor tant viua. »

Com lo pare de Paris parla al Dalfi del casament, e les noues quis seguiren.

Eposat que Paris se alegras deles noues de Viana, tant spanta[t] resta del que manaua, que pensa en fer li contraris; pero tant la aguardaua, que, regraciant e sofferint obeirla, pres licencia, e descobri a son pare lo que tenia ab Viana, e
[*A 14 v*] com ell volia, ell parlas *ab lo Dalfi del matrimoni. Lo pare de Paris stec molt alterat de la erra de son fill, e sesforça desuiar tant folla empresa. Ala fi, vaent la porfia e congoxa sua, parla al Dalfi, qui, no dexantlo acabar de dir, li amanassa de sos folls atreuiments lo castigaria, manant que ell ni son fill
[*K 14*] mes no *fossen dauant sa vista; e entrassen en la cambra de Viana dient quant era descontent del atreuiment de vn seu vassall, qui presomia casar ab ella, e que nos anujas, que en breus dies la casaria ab tal, que restaria molt honrada. Viana, fora son pare dela cambra, dix a Ysabell, ab qui sola resta: « Mon pare vol que yo visca sens Paris, yo fas vot de no casar ab altre; demanera que si volra mon pare veurem casada, Paris sera son gendre. » Dix Ysabel: « Senyora: mala desliberacio es la vostra, que ocasio sereu de la mort de Paris, que, sabut vostre desliber per lo senyor Dalfi, lo fara matar, perque vos siau altrament casada. » Viana se enuja molt

deles raons de Ysabel, fent li demostracio no prenia a seruey sos contraris.

Com Paris, sabent lo Dalfi volia fer lo matar, fon per hauer licencia de Viana per a partir se, e com Viana volgue seguirlo.

GRAN temps stigueren los enamorats sens poder se parlar ni veure, e Adoardo descrubri [*sic*] vn dia a Paris lo Dalfi lo volia matar, e que fora bo se apar*[tas] algun temps. E Paris, no volent partir [*A 15*] sens licencia de Viana, acaba que de nits parlaren, e vista la intencio que lo Dalfi hauia contra Paris, desliberaren los dos sen anassen. E volgue Viana, de Paris, dos coses: la vna, seguretat dela persona sua fins a matrimoni; laltra, que Ysabel nunca per ells fos oblidada.

De qual manera Paris concerta la partida.

AB aquest concert, partit Paris dela enamorada Viana, trames vn criat seu, nomenat Jordi, en Aygues-Mortes, e feu li noliejar vna fusta de rems e dexar caualls, per passos, en lo cami; senyalant li volia fer vna mort e campar per aquella manera. E, aço concerta[t], en la hora primera del dormir baxa la delicada senyora ab Ysabel, e a peu anaren fora la ciutat, on los speraua Jordi ab quatre caualls; e cerca de dues hores apres de ser partits hagueren tanta pluja, que ab molt gran desatent caualcaren tot lo dia, e, arribats a vna vileta, se apartaren en la casa del rector, qui era bon trocet fora la poblacio, per desuiar se del cami, perque dells nos pogues

hauer noua. E reposaren aquella nit, e molt gran mati caualcaren fins a vna aygua, qui fon molt gran a causa dela pluja. Paris mana prouar laygua a Jordi, lo qual, entrant, laygua lo sen porta, e ell e lo
[*A 15 v*] cauall negaren; e *pensant star segurs tot aquell dia, tornaren en la posada del capella, don eren partits, e dexaren aqui Viana ab Ysabel; ana Paris ab son cauall per mirar laygua, quant passar se poria.

[*K 15*] *Com sabe Paris que los del Dalfi, quils cercauen, *eren arribats enla vila hon ells eren.*

Lo Dalfi, sabuda la partida de Viana, ab aquella discrecio que pugue dels mes fiats que tenia, trames pera cercar sa filla per diuerses parts. La hu dels quals en aquella hora arriba en la vila hon staua Viana, e, no sabent noua, manaçaua molt, dient que si algu tenia amagada aquesta donzella que ell cercaua, no anomenant qui era, lo Dalfi lo condempnaua en bens e en persona, e que .xxv. de cauall de casa del Dalfi venien apres dell en cerca della. Lo capella, passant, hoi aquelles rahons e dupta no fos la de sa casa. E vench a Paris e feu li auis del que hoit hauia, e senyalant ell no volguera encorrer la pena. Paris, quasi fora de si, entra enla cambra on staua Viana, dient:

Les rahons que Paris dix a Viana, descubrint li la venguda dels quils cercauen.

MILLOR fora per ami no esser, que trobar me en cas en que ab alguna manera de consell no poria remediar se; que si ab la mort podien ha-

uer fi los *meus mals, alegre seria; mes, morint, no pot morir esser stat yo ocasio a vostra senyoria de tanta congoxa. A mi mes honrada mort y millor ampliada que ser puga me spera, pus a vos es seruida. Mas, ¿que fara vostra illustrissima senyoria? Los cauallers del senyor Dalfi, pare y tant enemich vostre, son aci. ¿Qual stareu dauant sa senyoria, y les rahons sues com les hoireu? Ala fe, ni veure no pot vostra merce ni hoir lo sens pena; y es sola mia la culpa; y pus yo sol vos tinch offesa, es degut yo sol de mi faça la venja! » Y, tirada la spasa, volgue leuar se la vida. [*A 16*]

Les sfo[r]çades rahons de Viana a Paris.

VIANA, sforçada, pres la ma a Paris e posas entre ell e lespasa, dient li : « ¿Que voleu fer, Paris? ¿voleu leuar me aquell be que sol me reste? ¿mes enemich me voleu esser que mon pare? Si dauant ell arribe, filla li so, nom leuara la vida; y leuareulam vos, la hora que de vostra mort sere certa; y perço vull que per mon seruey caualqueu y sforceu saluar vos, perque lo temps que viureu, ab sperança vostra yo viure. »

Resposta de Paris.

NO vulla vostra senyoria manarme cosa quel hoir me spanta; y ¿poria le*xar lo foch la sua spera? y ¿on viure yo sens vostra senyoria? Y pus tinch a morir, millor es en vostra falda, y no dexar vos en temps de tanta cuyta. » [*A 16 v*]

[*K 16*] **Respon Viana, sforçant se Paris sen vage.*

PARIS: ¿ara voleu començar a deseruir me? Ami par nous tinch merescut que per vos me perda. Partiu y saluau vos, que, ni mon pare pot maltractar me, ni yo puc esser sens descans sentint haureu acampada la vida vostra. » E feu lo caualcar sens lexar lo mes dir, donant li vn diamant, perque fos recort e senyal dela amor que li tenia. Paris parti e passa lo riu, sospesas lo enteniment seu y memoria, y sens descans ni repar de cosa alguna, arriba per dues jornades en Aygues-Mortes, y ab la fusta passa en Genoua ab vn criat seu quil gouernaua y seruia, stant en tant gran pensament que solament no parlaua.

En qual manera arriba Viana dauant lo Dalfi, son pare.

COM Paris fon partit, ab discreta consideracio perque los cauallers del Dalfi nol seguissen, tramete Viana per aquells, declarant ser ella la que cercauen. E arribats, volgue partir sen ab ells per anar a son pare. E posat se mostras sforçada, tant
[*A 17*] que no go*sauen aquells cauallers desobeir la, tans soberga passio la acompanyaua perla absencia del per qui viuia, que nos recordaua qual se mostrara deuant son pare; e axi era trasportada en lo que amaua, que li semblaua la anima sua en lo cors de aquell viuia. E perço lo pensament seu era on era aquell, qual staua, quant perillaua per la absencia trist no desesperas. Perque quant major amor li hauia coneguda, y per aquella majors gracies li hauia

fetes, ab major perill lo miraua. Ab aquests debats e semblants, arriba deuant son pare ab lo capella, son hoste, ab qui lo Dalfi, no volent veure sa filla, largament parla, informant se del que della e de Paris sabia, pregant lo fos secreta aquesta desauentura. E ab fictio de altres interesos, pres la persona y bens del pare de *partis* [Paris], y feu lo metre en preso, hon fon visitat e aconsolat, e seruit de tot lo que mester li era, per Adoardo. E sa filla feu retraure en vna cambra ab Ysabel, com a persones preses, segons lo seruey los era fet; pensant ab aquest maltracte, se mudarien les intencion[s] a Viana; la qual, posat per absencia de Paris no pogues alegrar se, desca[*e*]nsaua en pensar, viuint talmen, de alguna cosa lo seruia.

Com lo Dalfi torna sa filla en la liberta[t] primera.

*PASSAT algun temps, lo amor de pare amansa les furies del Dalfi, [e] mana tornar la filla en lo stament que star solia; e parlant li vn dia, li dix se alegras que ja nos recordaua de sas erras. Viana, no oblidada [de]ls interessos del que amaua, suplica son pare tornas a micer Jacobo en sa casa e *bens; e fon content lo Dalfi, per tirar asi la voluntat de sa filla. [*A 17 v*] [*K 17*]

Qual staua Paris enla ciutat de Genoua.

ES[T]ANT Paris, enla ciutat de Genoua, fora de tota sperança de cobrar lo stat que perdut hauia, apartant se de tota alegria, visitaua e staua continuament per les sglesies pensant en lo proces

dela sua vida. E vn dia, desijant saber que era de Viana, acorda trametre vn home seu ab dues letres: la vna a son pare, laltra [a] Adoardo; les rahons de les quals son le[s] seguents:

La letra que Paris fa a son pare.

SENYOR pare: la creensa de vostra congoxa me dona tant gran passio, que no puch atreuir me en scriureus lo que tinch cregut: mes nom poreu veure. E si ereu cert de quant so aco[*r*]nortat de ma vida sino per causa vostra, no dupte perdona-
[*A 18*] rieu a mes *erres; las quals, la pena major dela culpa me par fa prou smenades; mes per vostre seruey me sforçare poder vos scriure, supplicant vos descanseu, prenent consolacio ab Adoardo, qui es altra persona mia. Bese les mans a vostra senyoria. »

La letra que Paris escriuia Adoardo.

O Senyor germa: de ma dolor sou cert per esser absent de tota cosa que descansar me pogues; desterrat de ma senyora, de vos y de ma terra, quant perdre podia, en vn dia perdi. Deman vos de merce, senyor, de tot lo esser de mes perdues me auiseu, recordant vos exilat quant freture vostres noues; y si podia saber sa merce quant les mans y peus li bese, segons la fe que tinch, seria ferli seruey e ami gracia asenyalada. Encomanant vos la vida de mon pare, reste per a vostre manar. »

Com Adoardo dona la letra de Paris al pare e reporta les noues dell a Viana.

ADOARDO, rebudes les letres, dona al pare de Paris la sua, e laltra mostra a Viana; la qual deslibera scriure per los recels que dela vida e amor tenia, pensant no duptas Paris esser oblidat, si per algu li era fet auis, tornada en lo primer stat, en salas e festes ses mostraua.

La letra de Viana a Paris

*SI deles dues parts que tenim, podien esser les operacions distintes, porieu creure, senyor, yo descanse. Mes, perque les coses del cors, sen[s] tenir les dela *anima conformes, no adeliten ni penen, son mes de cert, pus tinch lanima tant trista en lo stat que mon pare ma tornada, no sens gran congoxam trobe; y les hores que apartada[m] tenia, descansaua, pensant, en aquells desatents, de alguna cosa vos seruia; y ara, essent certa que, absent de mi, ninguna cosa vos pot plaure en tota alegria, vinc a perdre la vida que pera vostra merce sola guarde. » [A 18 v] [K 18]

La letra de Adoardo a Paris.

IA teniu, senyor germa, ocasio gran de aleujar vostres passions, que per esser la major pena duptar la persona de vostra senyora no fos en congoxa de maltractes, ara que ja es en lo stat que solia, remediar deueu als strems que prenieu; y del que per vos es stada en treballs de preso, nous ne

anugeu, pus ella sen alegra. Que jurat ma, aquell star mes li satisfeya en absencia vostra. Ella ha conduhit que es stat desliurat vostre pare e tornat en sa casa. Sa senyoria vos scriu, e vol siau alegre, guardant vos per les speran*ça*[ces], que encara no la dexen. Sos esforços son majors dels vostres, e perço li pesara no hage reports siau altre ab aquestes
[*A 19*] noues, dexant vos de mes dolre; feu*nos resposta e sereu seruit del que possible nos sia. »

Qual stec Paris rebudes les letres.

Ab aquestes letres trames Adoardo vna letra de credit a Paris, ab que li foren donats cinch milia ducats perque pogues assentar se. Paris, rebudes aquestes, stech tant alegre, que mes no podia; e legint la letra de Viana, vna volta era glorios pensant aquella senyora era desliure de mals, de que ell tanta congoxa tenia per esser ne stat causa, altra, quant pensaua aquelles noues de quanta obligacio eren, ploraua les passions que cascu dells, per lur absencia, tenien. Pero esforças en vestir e mostrar se, per esser la voluntat de Vi[a]na; e per moltes letres scriuia a ella e a Adoardo, e molt souint; la primera, qui fon resposta ala de Viana, fon aquesta:

Resposta de Paris a Viana.

Aquella passio que lanima mia comporta, me feya cert, illustrissima senyora, sens vostre scriure, no es vostra senyoria en lo stat en que solia. Que no crech siau contenta, pus absent de vos passe la vida; y yo seruidor so de vostra senyoria, de qui

los *senyors* [goigs] se dolen de lurs mals. De vostra libertat me so alegrat, perque es sta[t] remediar a mes culpes. A la pena no, perque absencia la causa; del que manau he *volgut obeir vos, que per esser [*A 19 v*] vos obedient tinch lestat y la vida, la qual vos suplica recordeu es sol vostra perque yo dauant vostra merce dexar la volgui, y vos la acceptas comanant la a mi, que *sols la guardi per vostre manar, en [*K 19*] aquest exili de hon bese les mans a vostra senyoria. »

Com lo Dalfi, apuntat casament de Viana ab lo fill del Duch de Burgunya, lo manifesta a ella.

Lo Dalfi, perque la edat de sa filla era de casar y per asegurar son stat, apunta casament de Viana ab lo fill del Duch de Burgunya, ab tracte e voluntat del Comte de Flandes, son sogre. E sabent lo Dalfi que lo fill dell Duch era a vna jornada, parla a Viana del que apuntat tenia, dient li : « Filla: aquella amor que als pares nunca dexa auiuant dins mi, encara que vostra edat sia tendra, me ha conduhit vos casas tant ala honra vostra, perque en vostra alegria descansas yo viuint, y morint restas content de vostra contenta vida. Aci sera dema lo fill del Duch de Burgunya, la disposicio e manera del qual vos plaura, y aquest sera marit vostre, perque deueu ser molt alegra e aparellada pera rebre aquell axi com de vos sespera. »

Resposta de Viana a son pare.

Seenyor pare: posat en totes coses sia degut esser vos yo obedient, y per esser *me senyor [*A 20*] pare, y per tantes gracies de que vostra senyoria me

ha feta merce, no deueu cosa voler pera vos y para mi y per al fill del Duch tant danyosa, perque no es en mon poder vuy esser muller de ell ne de altre de qui vos, senyor, prenguesseu en seruey. E no volgues vostra senyoria sforçar so, perque, y ell, muller, e yo, marit, y vos senyor, filla, en vna hora perdriem. » Lo pare, hoint aço, treballa molt en conduhirla a sa voluntat. E veent que no podia, li dix aquestes rahons :

Replica lo Dalfi a Viana.

En esser stat yo ciuil en castigar vos, meresch hoir de vos aquestes respostes. Y per la que sou, no merexeu vos lo que yous do. Aqueix tacany era pera vos, qui es causa de vostra follia. Sobre ma fe yol fare matar, y a vos dare castich tal, ques fare conexer a vos y a vostres obres. » E axi molt enujat sen ana. Partit lo Dalfi de la cambra de sa filla, treballa ab la mare e altres en conduhir la a la voluntat sua, fins que fon arribat lo fill del Duch, al qual rebe ab molta honor, mostrant esser molt alegre dela sua venguda; e donant scusa que sa filla no era sana, fon lo fill del Duch detengut vuyt dies.

Com lo Dalfi dona comia[t] al fill del Duch e feu metre en preso Viana.

[*A 20 v*] * Uaent lo Dalfi que Viana perseueraua en sa desliberacio, e staue axi dura, dix al fill de[l] Duch : « Yo veig ma filla en cami de trigar de millorar, perqueus demane de merce nous enugeu; tornat vos ne, car tornada ella en sanitat sereu seruit de

nostre *apuntament. » E donali molts donatius de gran preu, e tornassen a son pare, fent li relacio del que era stat. Lo Dalfi, molt enujat, mana fer vna preso dejus terra, enla qual mes Viana e Ysabel, fent les viure ab molt desatent e pena tan gran, que era compassio; sperant que ab aquests mals la conduhiria, o restaria venjat de sa porfia. [*K 20*]

Com lo fill del Duch, enamorat per reports de Viana, torna en casa del Dalfi e volgue parlar ab ella.

SABENT lo fill del Duch de Burgunya, per reports, la gran bellesa de Viana, la desija tant, que vn dia parti secretament dela sua terra, e ana en lo Dalfinat per saber que era della. E lo Dalfi lo rebe molt honradament, e li dix com Viana no era encara guarida; ell dix li: « Senyor: placieus fer me gracia la vege tal qual es. » E lo Dalfi, veent aço, dix li: « Mon fill: yo nous vull tenir en noues; Viana no vol pendre marit per prechs ne per menaces, perque desque vos partis de aci esta en preso e molt mal tractada, e stara fins hage mudades ses in*tencions. » [*A 21*] Lo fill del Duch prega lo Dalfi pogues parlar ab Viana. E lo Dalfi trames a Ysabel que pregas Viana queu atorgas, e trameslos de menjar e de vestir molt be. E Viana dix a Ysabel: « Crec lo senyor mon pare pensa poder mudar ma voluntat, y noura [*sic*] fara. Digues li [que] so contenta, mes no vull sia daquests quatre dies, e sera bo hi sia lo bisbe de Sant Lorenç. » Lo dia assignat, lo fill del Duch ab lo bisbe entra en la preso, e saludada Viana, e ell acullit ab aquella cortesia ques deuia, dix:

Parla lo fill del Duch a Viana.

SEENYORA: lo senyor vostre pare vos ha casada ab mi, qui tant desige poder vos plaure; deman vos de merce siau contenta, queus do la fe, los reports de vostre valer, del dia que de vostra posada parti, han feta ma vida trista, tant que, no podent mes soferir, so forçat venir y posar me en mans de vostra senyoria. »

Respon Viana al fill del Duch.

SENYOR: quant vostra senyoria ab major cortesia y mostres de voluntat se ha ves mi, tant yo so obligada mes mirar enlo interes vostre, y si en complaureus yo mes vos offenia que en fer vos contrari, ab aquell satisfas a la obligacio, y vos, senyor, mes me sou en carrech; y perque no pense vostra senyoria aço son scuses de quem sia armada, mirau
[*A 21 v*] qual stich, *que be se vos he feta major offença en dar loch de entrar me a veure que en no voler ho; per lo que ab pena haureu sentit lo mal de ma persona. » E sentiren lo fill del Duch e lo bisbe vn pudor molt gran que Viana se hauia posada en si, donant los a entendre era tota guastada. Aquests, marauellats del cas, ab discrecio la aconsolaren, es
[*K 21*] partiren della *hauent compassio gran de sa desauentura. E tornassen lo fill del Duch en sa terra, e jura lo Dalfi que james exiria de preso·sino morta.

Com Paris scriui a Adoardo pregant que sabut lo casament de Viana fos auisat del dia dela festa.

PARIS, qui hauia entes per vna letra de Adoardo lo Dalfi hauia casada ab lo fill del Duch de Burgunya Viana, staua fora de si. Pero, pensant quant era lo que Viana hauia fet per ell, conexia era raho fos content e del be della nos enujas, mes no podia sforçar se; scriui a Adoardo preguant lo li fes auis del dia dela festa de*la budes* [les bodes] de Viana, e que ell yria a Roma, e tornaria en Genoua molt prest.

Com Adoardo ymina la preso de Viana e parla ab ella e la socorregue e aconsola.

* ADOARDO, partit lo fill de[l] Duch de Burgunya, vaent la gran congoxa en que Viana staua, empres ajudar li per amor de Paris e per consolacio de ella, e feu fer vna capella dins vna sglesia continua ab la preso hon staua Viana, e feu cauar tant pregon vna sepultura, fins troba lo fonament dela preso, e ell meteix feu vn forat enla preso [per] hon pogues parlar ab Viana, la qual se alegra tant com viu Adoardo, que fon marauella, e recita li tota la manera que hauia tenguda ab lo fill del Duch. E molt lo prega scriuis a Paris ella se comenaua aell, e que sols li restaua lesperança de veurel pera sostenir li la vida. E Adoardo, per aquella finestra, socorriala de moltes coses; e tenia la clau de la capella molt guardada; e escriui a Paris la manera que Viana hauia tenguda ab lo fill del Duch de Burgu- [*A 22*]

nya e que no hauia altra sperança sino ell, segons li era stat manat.

Com Paris, sabuda la preso de Viana, passa en Vltra mar.

VENGUT Paris de Roma, troba aquella letra, e sabent que Viana staue en preso, dix que pus axi era que no seria daquiauant en loch hon ne sabes noues; e sabent que en Venecia hauia tres galeres qui anauen en Vltra mar, anassen per muntar
[*A 22 v*] en elles. E trobant les ja partides, pensa *encara era aquella vna de les desauentures sues, e aqui spera nauili qui anas Vltramar. E sperant axi, scriui vna letra a Adoardo dela sua anada, en que li deya daquiauant speras dell com si fos mort. E molt li comana son pare e mare e la sua Viana. La qual letra Adoardo mostrant a Viana hac tanta dolor, e feu tanta complanta com si Paris fos mort. E romas molt trista en la preso, tenint present continuament la sua partida. Paris munta en vna galera ab son
[*K 22*] criat, *e com fon en Vltra mar demana lo cami de Cata e de les Indies, e apres de parlar morisch tan be com si fos nat alli, e lescuder aximateix; e vestis com a moro e ab gran barba, cerca les Indies, e passa en les de Preste Johan, e aqui stech per algun temps e torna apres en la Terra Santa.

Com lo Dalfi desfressat passa en les terres del Solda e alli fon pres.

EN aquell temps, lo Papa, fort sancta persona e de bona vida, sabent que lo Solda de Babilonia feya gran guerra als crestians, acorda ab lo

Rey de França fer empresa o gran armada e venir sobre ell. E per excusacio millor de aço, acordaren que lo Dalfi de França, perque era molt discret e virtuos e home de grans tractes, pres carrech de cercar e spiar la terra de Babilonia; lo qual, secretament com *a pelegri, se parti sol del Dalfinat, tirant [*A 23*] la via de Babilonia. E cercant la dita terra, lo Solda de Babilonia fon auisat e feu lo pendre [e] metre en scura preso ab grans cadenes e ferros, e trames lo en Alexandria.

Com Paris pres amistat ab los falconers del Solda.

PARIS, cercada la terra de Hjerusalem, tira vers Babilonia, molt trist de la sua ventura, no hauent li romasos si no fort pochs bens. E tots jorns exia al deport dels jardins, on venien molts falcones del Solda. E hauia hi vn falco qui era malalt, e lo Solda amauel molt, e Paris dix los: « Aqueix falco me par que aja mal de pedra. » Digueren los falcones: « Moltes coses nauem fetes e no li val res. » Dix Paris: « Donauli daço que yous dare ab lo past e guarira si res li deu valer. » E los falcones donaren li lo que Paris los hauia dit e en pochs dies lo falco fon be guarit. E aquests per aço prengueren gran amistat ab Paris, e lo Solda, per amor del falco e per lo be quels falconers li digueren dell, feu lo almirant.

Com Paris sabe lo Dalfi staua pres en Alexandria, e com ana per veurel.

STANT axi, vn jorn vengueren en [a]quell deport dos monjos de Ponent, e Paris pres gran amistat ab ells, e dix los: « Vo*saltres haueu vist lo Sant [*A 23 v*]

Pare: molt me marauell que ell comporta que moros sien senyors daquesta terra. » E la vn monjo dix: « Ara es stat descubert vn tracte que vn gran baro de Ponent era passat deça per spiar aquesta terra e lo solda al pres, e al trames en Alexandria e mes en buna [*sic*] preso en gran dan e gran carrech de crestians. » E demana li Paris qui era; e lo monjo respos: « Lo Dalfi de Viana de França. » De
[*K 23*] que Paris fon molt alegre, mes nou *mostra, e dix al monjo: « Gran plaer hauria de veurel, e si vos hi voleu venir ab mi parlarem ab ell, y no se la sua lengua, e vos sabeu la. » Lo monjo essent content, Paris ana als seus amichs falconers dient los com ell sen volia partir e hauia mester vna letra de comendacio del Solda que pogues anar e star per tota sa terra. E aquests hagueren li letra molt fauorable, ab comendament que en tot loch hon fos li donassen posada la qual volgues e totes coses necessaries. E mana mes lo Solda donar li de vestir e moneda. Paris pres comiat del Solda e ana en Alexandria ab lo monjo.

Com Paris parla ab lo Dalfi.

Lo senyor de Alexandria, vist lo comendament, feu li gran festa, e li dona posada. E Paris, qui molt desijaua veure lo Dalfi, ana parlar ab les guardes, dient los com ell volia parlar ab lo Dalfi.
[*A 24*] Les *guardes obriren la preso, e Paris e lo monjo entraren, e Paris dix al monjo li saludas lo Dalfi: e lo monjo dix al Dalfi les saluts de Paris e com era de cor e de voluntat crestia, e que no era vengut aqui sino per consolar lo. E volent saber Paris que era de Viana, feu li demanar si hauia muller ne

infants, e lo Dalfi presse a plorar, e conta li com hauia muller e vna filla que staue en preso; e conta la manera com ne perque staua presa. Les quals paraules, Paris posat donas a conexer no les entenia, li eren molt pl[a]sents de hoyr; e parlaren de moltes coses, tant, que al Dalfi dona de parer fos fora de preso lo temps que ab ells se aconsola. E partint se, Paris prega les guardes que ajudassen a passar la vida al presoner. E ells, per amor de Paris, milloraren li moltes vegades les viandes.

Com Paris tracta de desliurar lo Dalfi.

UN jorn, stant Paris parlant ab lo monjo, dix li: « Gran tala es aquest tan noble baro stiga pres, perque si vos volreu ajudar me, yol desliurare ab la ajuda de Deu e de la Verge Maria, mes dupte com sia en sa terra nom abandònas, e yo no he offici de que pogues viure, e perço abans de traurel volria me juras e prometes yo pogues viure en sa terra segons ma condicio. » Respos lo monjo: *« Ab tot sia gran perill yo so prest a morir per tal [*A 24 v*] empresa, e yo lin parlare de molta voluntat. » Aquell dia lo monjo ana a la preso e dix al Dalfi com aquell bon crestia lo volia traure de preso, mes duptaua com fos en sa terra nos oblidas dell. E lo Dalfi dix:

La offerta que lo Dalfi fa a Paris entre venint lo monjo.

MOLTA raho es faça gracies a ell e a vos de tant gran offerta e de tant *gran perill. E po- [*K 24*] sat que yo poch tinch merescut ell fassa tant per

mi, empero digauli que si ell, per seruey de Deu e per sa cortesia, vehent esser possible, volra empendre tant gran cosa, no dupte que yo so content de jurar sobre lo preceos cors de Jesucrist, que si ell me trau de aquesta preso yol fare senyor de tot lo meu Dalfinat, sol que yo muyra a en terra de crestians. »

Com Paris, segur dela offerta del Dalfi, lo solta dela preso.

La resposta feta a Paris, ell feu sacrificar al monjo lo precios cors de Jesucrist, e anaren ala preso. E lo Dalfi jura sobre lo sagrat cors de Jesucrist que faria totes coses que Paris volgues. E en senyal de prometença e amistat, ell rehebe lo sagrament. Paris, partit dela preso, parla ab vn pa-
[*A 25*] tro du*na galera de venecians, e pres aquell ab sagrament e descobri li lo tracte que volia fer del Dalfi, e donant li gran moneda e faent li gran prometensa de part del Dalfi, lo patro li promes de portar lo. E fet aço, Paris tornat dins la ciutat, e aguts martells e tenalles, e feta singular prouisio de bones viandes e de molt bon vi, ana ales guardes, dient los com per lo mati ell sen volia partir, e per que li hauien fets molts plers, aquella nit volia sopar ab ells. E com hagueren sopat, hagueren tant menjat e begut que foren embriachs que nos vehien nis podien moure. E Paris pres les claus dela preso, donales al monjo, dient li desferras lo Dalfi com pus quedament pogues, e ell miraria per les guardes. Lo monjo obri la preso e desferra les cames e mans al Dalfi e vestil com a moro, e partint de aqui tots tres, anaren ala marina e montaren enla galera hon ja eren laltre monjo e lo criat de Paris.

Com arriba lo Dalfi en sa terra ab Paris e ab lo monjo.

PARIS feu fer vela, e Deu donals tan bon temps que james calaren fins a Barut, qui era de cristians. De que lo Dalfi hac molt gran plaer, e menleua moneda. E partint de aqui arribaren en Xipre, don era Rey vn qui era stat deles partides de França, e conech lo Dalfi, e feu li gran festa, e li dona gran moneda, e dues galeres quil menaren fins *Aygues-Mortes. E arribats enla ciuta[t] de Viana, fon feta gran festa per tota la sua terra .xv. jorns. E Viana, la hon era, se alegra e pres consolacio. [A 25 v]

Com Paris demana Viana per muller, e com lo Dalfi la trames a pregar quel atorgas, e la sua resposta.

LO Dalfi, ajustat son consell, dix los: « Senyors: vosaltres per vostra cortesia haueu mostrat trobar pler de nostra venguda, perqueus prech façau *a Deu e apres en aquest bon home crestia gracies, car ell ma desliurat e tret de preso. E vull que en vida e apres la mort mia haje la mia senyoria. » Perque tots los barons honr[a]ren molt a Paris. Paris totes coses ohia e james no parlaua sino morisch. E tots jorns vehia Adoardo, mes aquell nol conexia. E parlant vn jorn ab lo monjo, dix li: « Yous prech digau al Dalfi que aquella filla que te en preso vulla donarlam per muller. » E lo monjo dix ho al Dalfi, lo qual respos era content, mas que no podia casarla per força; mes per mostrar la voluntat que tenia en complaurel, prega lo bisbe de Sant Lorenç ab lo [K 25]

monjo anassen parlar ab Viana; e arribats ala preso, lo bisbe dix li com lo Dalfi li perdonaua de quant lo hauia desobeit, [s]ol que li plagues atorgar per marit aquell bon crestia, quil hauia tret de preso, car ell era noble home e de bon linatge. Viana, qui
[*A 26*] gran temps * hauia no hauia vist negu, ab mostres de molta tristicia respos : « De aço que mon pare ma perdonat, yo lin fas gracies; mas no so en cars de star enlo mon. Beu sabeu vos, bisbe, ¿nous recorda com fos aci ab lo fill del Duch de Burgunya qual me sentis? Considerau que so pijurada, perqueus demane de graci[a] digau a mon pare aquesta justa escusa mia. »

Com Paris volgue parlar ab Viana.

Lo bisbe e lo monjo digueren al Dalfi la resposta de Viana deuant Paris, refermant lo bisbe dient que de veritat era mig podrida. Paris, qui sabia per letra de Adoardo la manera que Viana [hauia] tenguda ab lo fill del Duch, dix al monjo ell volia parlar ab ella. Tots tres anaren, e Paris feu la saludar al monjo, dient li: « Senyora: vostre pare vos ha casada ab mi; placieus vullau fer me gracia ser ne contenta, recordant vos que per traure vostre pare de preso he oblidat lo meu. E perque fent me aquesta gracia satisfeu a quant he fet per vostra honra, me par deueu complaure e fer lo manament del senyor vostre pare. »

La resposta de Viana a Paris.

Io so cert[a] de vostre valer e discrecio; del que haueu fet tant per al senyor mon pare, no seria sufficient yo en poder satisfer en esser vos muller

ni *en esser vos catiua; mes, ala veritat, no vull danyar yo persona aqui so tant obligada: yo tinch vna malaltia que no so pera star al mon, altrament seruir vos me fora ferme gracia. » Paris feu respondre al monjo per sa part no feya cars dela malaltia sua, e que la suplicaua fos contenta, que lo desig seu era no partir se della, e que sa senyoria hi pensas. E prega a Ysabel volgues esser de sa part, offerint fer per ella quant manara, e que per lo sendema tornaria per la *resposta. [*A 26 v*] [*K 26*]

Com Paris torna a Viana.

LENDEMA Paris e lo monjo to[r]naren a Viana demanant li sa senyoria que hauia desliberat. Respos Viana, la sua desliberacio era de nunca partir se de sa intencio; lo monjo, per Paris, la suplica almenys li plagues portar vna cosa deles sues. E Viana, desijant exir daquella porfidia, lay atorga. Paris se trague del dit lo diamant que Viana li hauia dat enla sglesia com della se parti e donal a Viana, e ysqueren se dela preso. E essent de fora, Paris dix al monjo quel speras e ell yria per veure Viana que feya, e trobala molt marauellada del diamant. E com Paris la veu axi star, dix li :

Com Paris dix qui era a Viana.

MOLT graciosa senyora: aquexa joya es tal, que no dupte per ella me hajau mer*ce. Per cert la mes bella e la mes estimada es que tingues de ma vida. » E Viana, que estaua marauellada del diamant, fon mes marauell[a]da com hoy parlar aquell [*A 27*]

qui james hauia parlat, en tant, que estech spantada. E no podent Paris sofferir aquella congoxa, dix li : « Senyora: tornau vostre pensament en alegria, que yo so Paris, lo seruidor vostre, lo qual Nostre Senyor vos ha portat perque dell siau seruida. Dexau de mes dolre, que ja es hora descanse vostra illustrissima sanyoria. »

Les rahons de Viana a Paris.

CONEXENT Viana aquest ser aquell que tant desijaua, alterada per la nouitat de la cosa, stech no parlant sospesa en vn extasi tant gran, que be senyalaua lanima sua per la soberga alegria ocupada, les operacions sues no exercia, de que sa vida perillaua, fins que lo desig de ser ab qui amaua sforçat, dient: « Paris: ¿sou vos aquell per qui tota ma vida sospire? ¿Y es ver que tinch licencia de descansar en vostres braço[s]? ¿Y es content lo senyor mon pare yo sia vostra? O, Paris! ¿y ab tercer demanaueu vos yo fos vostra? ¿E no creu vos que ab totes mes forces he defesa per vos aquesta persona, yo sola contra tants enemichs? O, Paris! ¿y haueu pogut soferir vos ser me dauant y no saber yo qui ereu? O, mesquina! Major pena tinch recordar me
[*A 27 v*] de aquell poch temps que robat me haueu, que *de tants anys que, vos absent, tinch en aquesta preso despesos. » E dient aquestes noues staua entre los braços de Paris, e girant se a Ysabell, deya :

Les rahons de Viana a Ysabel.

[*K 27*] UENIU, dolça germana, viniu: aci es lo molt amat Paris que hauem tant *desijat. » E Ysabel vench, e, conexent lo, entre ells fon tanta la ale-

gria, que no es de poder se dir. Isqueren de la preso e trobaren lo monjo molt marauellat daquest[a] tant gran amistat. E tots quatre anaren al Dalfi. E lo Dalfi e la muller qui vaeren Viana, la qual hauia tres anys que no hauien vista, començaren de plorar. E lo *Dalfi dix li : [*A 28*]

Parla lo Dalfi a sa filla.

FILLA: ya sabeu com aquest bon cristia ma desliurat de preso, e perço vos stimare lo atorgueu per marit. » Al qual Viana dix: « Senyor pare: yo so aparellada en fer vostra voluntat, e placieus perdonar me les coses passades hem doneu vostra benedictio. » La qual lo Dalfi beney, besan e [a]braçant la.

Com Paris descubri al Dalfi qui era.

LAUORS, Paris, se agenolla als peus del Dalfi, dient li: « Molt alt e molt noble senyor: sapia la senyoria vostra que yo so Paris, vostre seruidor; lo qual ventura gran ha portat en poder vos fer aquell seruey tant assenyalat per arribar en aquesta jornada, e perço suplich a vos, senyor, placia perdonar mes erres, restant a vostre manament com a vassal e seruidor vostre. » Vaent lo Dalfi que aquest era Paris, fon marauellat; tant, que vna hora stech que no poch res dir, mes ala fi tornat, lo leua de terra per la ma, besant e abraçant lo molt alegrament. E lo sendema lo Dalfi feu gran conuit, en lo qual foren molt[s] barons e cauallers de la terra sua; e lo pare e mare de Paris no poch alegres de

la venguda de lur fill e dela tanta honor sua; e foren fetes grans alegries per tota la terra .x. dies.

[*A 28 v*] **Lo casament de Paris e Viana.*

E lo Dalfi scriui a son sogre, lo Comte de Flandes, la manera dela exida dela preso, e com volia donar sa filla per muller a Paris, e que li plagues esser hi, lo qual, com *si* [se] trobas indi[s]post per malaltia, tramete son fill ab molt gran compliment de atauios e joyes e moneda. E arribat lo fill del Comte en lo Dalfinat, lo Dalfi lo feu exir a rebre ab molta honor. Fon aparellada gran festa e conuit e sons de ministres de diuerses maneres de musica, e foren conuidats mols barons e cauallers, axi dela sua terra com estranys, e dauant tots feu sposar a Paris e la enamorada Viana ab gran alegria. E feren tantost bodes, en les quals se feren de grans gasts e gales axi de justes e torneigs com de dances e momos e altres gales que alegraren molt la festa. E Nostre Senyor los feu gracia de fills e de molts bens e senyoria. E recordant se Paris de la molta amistat e amor que era stada entre ell e Adoardo, e del que hauia fet per ell, lo casa ab Ysabel; als quals dona tots los bens seus qui eren stats de micer Jacobo, son pare; e restant ell content, y amat
[*K 28*] senyor e Dalfi de França. *La vida dels dos fon molt larga; sos fills e filles molt fauorits en casar ab cases reals de Arago y de França. Y en lo morir los fon feta molta honra, segons la vida dells a tot lo mon
[*A, manca el full 29 ab l'acabament.*] era stada acepta *.

Acaba la hystoria e vida dels dos anamorats, ço es, del cavaller Paris e de Viana, filla del Dalfi de França, empremtada enla insigna ciutat de Gerona, a .v. de iuny, any Mil CCCC. LXXXXV.

TAULA

Pàgina

NOTICIA PRELIMINAR v

HISTORIA DE VALTER E GRISELDA arromançada per Bernat Metge 1

HISTORIA DE LA FILLA DEL REY D'HUNGRÍA ... 23

HISTORIA DE FRONDINO E BRISONA. 51

HISTORIA DE PARIS E VIANA 81

Els textes del present volúm primer
reeditat
de la colecció HISTORIES D'ALTRE TEMPS
són extrets de la *Biblioteca Catalana*
d'en R. Miquel y Planas
y s'han acabat d'im-
primir el día xv
de janer de
MCMX
per Fidel Giró, mestre estamper
de Barcelona.

HISTORIES D'ALTRE TEMPS

Colecció de textes catalans antichs, triats entre les produccions de caràcter novelesch escrites en nostra llengua o en ella traduhides durant els segles XIV a XVII; acompanyats de notes bibliogràfich-crítiques per R. MIQUEL Y PLANAS.

VOLUMS PUBLICATS

I. VALTER E GRISELDA — LA FILLA DEL REY D'HUNGRÍA — FRONDINO E BRISONA — PARIS E VIANA ... ... 1 pesseta.

II. LO SOMNI D'EN BERNAT METGE. ... ... 1 —

III. LO CARCER D'AMOR... ... ... 1 —

IV. LES FAULES D'ISOP... ... ... 1 —

V. HISTORIA DE PIERRES DE PROVENÇA Y DE LA GENTIL MAGALONA. ... ... 1 —

VI. FAULES ISÒPIQUES DE AVIANO, ALFONSO, POGGIO Y ALTRES AUTORS. ... . 1 —

VII. JACOB XALABÍN — LA FILLA DE L'EMPERADOR CONTASTÍ ... ... 1 —

EN PREMPSA

VIII. HISTORIA DE L'ESFORÇAT CAVALLER PARTINOBLES.

El propòsit de l'editor no es altre que dotar la nostra bibliografía d'una serie de volums accessibles a tothòm qui vulgui fer coneixença ab la literatura catalana clàssica, suplint la necessitat fins ara sentida de textes de vulgarisació correctament reproduhits hont se pugui formar el gust de la nova generació literaria y mercès als quals puguin els catalans estudiosos compenetrar-se ab les proprietats característiques de la llengua materna.

Pera conseguir els nostres propòsits no'ns perdonarèm cap sacrifici, y en proba d'això, el preu d'**una pesseta** cada volúm implica la renuncia a favor del públich català de tot lo qui podría donar a la nostra empresa'l caràcter d'especulació mercantívola.

NOVA BIBLIOTECA CATALANA

publicada per R. MIQUEL Y PLANAS

Antichs textes catalans, curosament donats a llum segons les primitives edicions o en vista dels manuscrits. Edicions de bibliòfil, en excelent paper de fil, ilustrades ab facsímils y acompanyades d'estudis y notes bibliogràfiques y crítiques.

VOLUMS PUBLICATS

LLIBRE DEL SABI Y CLARISSIM FABULADOR ISOP, *historiat y notat als marges del llibre y ara novament corretgit per R. Miquel y Planas, en vista de les edicions de 1550 y 1576 y de les posteriorment en català publicades. Barcelona, MCMVIII.*

Un volúm de XVI + 336 pàgines, ab gravats. 20 pessetes.

LA FIAMETA DE JOHAN BOCCACCI. *Traducció catalana del XV.ên segle, ara per primera volta publicada per R. Miquel y Planas, segons el manuscrit existent en l'Arxiu general de la Corona d'Aragó. Barcelona, MCMVIII.*

Un volúm de XXIV+280 pàgines, ab facsímils. 16 pessetes.

EN CURS DE PUBLICACIÓ

NOVELARI CATALÁ DELS SEGLES XIV A XVIII, *publicat en vista dels manuscrits y de les edicions primitives.*

Surt en forma de fascicles (contenint quiscún una obra independent y completa) pera ésser després ordenats y enquadernats en un o més volums de la BIBLIOTECA CATALANA. Fascicles publicats:

PIERRES DE PROVENÇA.—92 pàgines.. ...	4'60	pessetes.
JACOB XALABÍN.—64 pàgines..	3'20	—
LA FILLA DE L'EMPERADOR CONTASTÍ.—36 pàgines.	1'80	—
FRONDINO Y BRISONA.—32 pàgines. ...	1'60	—
LA FILLA DEL REY D'HUNGRÍA.—64 pàgines...	3'20	—
PARIS Y VIANA.—64 pàgines.	2'80	—
SOMNI DE FRANCESCH ALEGRE.—24 pàgs...	1'40	—

EN PREPARACIÓ

LA HISTORIA DE L'ESFORÇAT CAVALLER PARTINOBLES, COMTE DE BLES.

LES OBRES D'EN BERNAT METGE: *Llibre de mals amonestaments; Llibre de Fortuna y Prudencia; Valter y Griselda; Lo Somni.*

LLIBRE APELLAT VALERI MAXIMO, *transladat de llatí en romanç per Frare Antoni Canals, de l'orde dels frares preycadors.*

PC 3927 .H57 v.1 IMS

Griselda, Catalan
La historia de Valter e
Griselda

PONTIFICAL INSTITUTE
OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5, CANADA